

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
accountancy en financiering*

2010
2011

Masterproef

Auditrotatie

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Lotte Mivis

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen, afstudeerrichting accountancy en financiering*

universiteit
▶ hasselt

UNIVERSITEIT VAN DE TOEKOMST

Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek
Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt

universiteit
▶ hasselt

UNIVERSITEIT VAN DE TOEKOMST

2 0 1 0
2 0 1 1

BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN

*master in de toegepaste economische wetenschappen:
accountancy en financiering*

Masterproef

Auditrotatie

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Lotte Mivis

*Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van master in de toegepaste
economische wetenschappen , afstudeerrichting accountancy en financiering*

Voorwoord

Deze masterproef vormt het sluitstuk van mijn opleiding 'Toegepaste Economische Wetenschappen' aan de Universiteit Hasselt. Het schrijven van een eindverhandeling vraagt veel inspanning en toewijding van zowel de student als vele anderen. Daarom wil ik deze mogelijkheid aangrijpen om enkele personen te bedanken. Deze personen hebben mij geholpen bij de realisatie van mijn masterproef.

Bij de totstandkoming van deze eindverhandeling werd ik bijgestaan door mijn promotor, Prof. R. Mercken. Vooreerst wil ik hem bedanken voor zijn tussentijdse evaluaties, nuttige ideeën, deskundig advies en professionele begeleiding.

Daar ik in de toekomst een carrière wil starten als auditor, bood deze masterproef mij een mooie kans om de auditwereld van naderbij te bekijken. De interviews die werden uitgevoerd voor het kwalitatief onderzoek gaven mij de gelegenheid om te zien hoe het er in de praktijk aan toe gaat. Deze gesprekken waren zeer leerrijk, vandaar dat ik graag deze bevoorrechte getuigen wil bedanken. Aldus een dankwoord aan: de heer Bart Engelen (partner bij Engelen&Partners), de heer Koen Vanstraelen (partner bij PriceWaterhouseCoopers), de heer Bart Meganck (partner bij Grant Thornton) en de heer Dominique Roux (partner bij Deloitte).

Naast de professionele hulp van voormelde personen ben ik tevens mijn familie en vrienden dankbaar voor hun morele steun. Ik wil hen bedanken voor de vele aanmoedigende woorden die ervoor zorgden dat ik mijn studies en deze masterproef tot een goed einde kon brengen.

Samenvatting

De vele recente boekhoudschandalen zoals deze van Enron en WorldCom hebben er voor gezorgd dat de kwaliteit van de financiële verslaggeving sterk in vraag wordt gesteld door de maatschappij. De jaarrekening vormt een indicatie van de financiële prestaties van een onderneming. De aandeelhouders en andere belanghebbenden hebben er dus alle belang bij dat deze een correct en betrouwbaar beeld geeft van het resultaat en de financiële toestand van een onderneming. De rol van de auditor is hierbij cruciaal. Hij fungeert als een soort waakhond en moet oordelen of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Uit de boekhoudschandalen bleek echter dat bepaalde commissarissen de jaarrekening hadden goedgekeurd terwijl deze duidelijke onregelmatigheden bevatte. Hierdoor wordt het vertrouwen van de maatschappij in de kwaliteit van de financiële verslaggeving in gedrang gebracht.

Eén van de factoren die ter discussie staan is of de langetermijnrelatie tussen de auditor en een onderneming een probleem kan vormen. Een auditor moet op regelmatige basis samenwerken met het management met als gevolg dat er een band kan ontstaan tussen deze twee. Wanneer deze band te hecht wordt, kan het zijn dat de auditor zich te goed gaat kunnen identificeren met de doelstellingen van het management. Hij loopt daarbij het risico zijn objectieve kijk, scepticisme en professionaliteit in het gedrang te brengen. Deze familiariteitsbedreiging zorgt voor een daling in de kwaliteit van de audit. Dit vermindert het vertrouwen in de getrouwheid van de jaarrekening en is dus nadelig voor de maatschappij. In de wetgeving reikt men auditrotatie aan als oplossing voor dit fenomeen. Er zijn twee soorten van rotatie namelijk partnerrotatie en kantoorrotatie. Bij partnerrotatie blijft men trouw aan het auditkantoor en zal enkel de eindverantwoordelijke partner geroteerd worden. Bij kantoorrotatie gaat men telkens op zoek naar een auditpartner van een ander auditkantoor. Belgische beursgenoteerde ondernemingen zijn verplicht om het mandaat van een auditor over te dragen aan een confrater uiterlijk zes jaar na zijn benoeming (partnerrotatie). De vervangen bedrijfsrevisor mag slechts opnieuw aan de audit van de gecontroleerde entiteit deelnemen na een periode van minstens twee jaar. Deze maatregel heeft als doel de onafhankelijkheid van de auditor te verbeteren. Aangezien de eindverantwoordelijke auditor nu niet meer voor een langdurige periode verbonden is aan de klant, zal hij beter in staat zijn om objectief te blijven en zich minder snel laten beïnvloeden door het management. Met deze masterproef wil ik onderzoeken of deze maatregel wel degelijk zijn vruchten afwerpt. Door middel van theorie- en praktijkgericht onderzoek wordt nagegaan of auditrotatie een positief effect zal hebben op de auditkwaliteit van Belgische ondernemingen.

Deze masterproef bestaat uit twee delen namelijk een literatuurstudie en een praktijkonderzoek. In het theoriegericht onderzoek zal ik auditrotatie, de gevolgen, auditkwaliteit en de regelgeving omtrent rotatie nader verklaren. In het praktijkonderzoek worden de conclusies van de literatuurstudie getoetst aan de praktijk. Het praktijkonderzoek wordt opgedeeld in twee delen namelijk een kwalitatief onderzoek en een kwantitatief onderzoek.

In het eerste hoofdstuk wordt het praktijkprobleem geschetst en de algemene onderzoeksvraag gedefinieerd. Deze onderzoeksvraag wordt verder opgedeeld in enkele deelvragen. Vervolgens wordt de onderzoeksopzet verduidelijkt.

Het tweede hoofdstuk bestaat uit drie deelhoofdstukken. Het begrip auditrotatie zal nader verklaard worden in het eerste deelhoofdstuk. Vervolgens wordt er een overzicht gegeven van de gevolgen van auditrotatie in het tweede deelhoofdstuk. Er bestaat heel wat onenigheid over auditrotatie en of dit al dan niet een positief effect zal hebben. In de literatuur heb ik voor- en tegenargumenten waargenomen. Deze worden besproken aan de hand van vijf thema's. Het eerste thema is de objectiviteit en onafhankelijkheid van de auditor. Het roteren van de auditor zou deze onafhankelijkheid moeten verbeteren, al is echter niet iedereen hiermee akkoord. Ten tweede stellen onderzoekers vast dat een commissaris onder druk kan staan om te doen wat de klant vraagt aangezien zijn financiële inkomsten afhankelijk zijn van de klant. Auditrotatie is een middel om beter te weerstaan aan deze druk van het management. Het derde thema is de kwaliteit van de auditwerkzaamheden. Wanneer auditors al enige tijd in dienst zijn, kunnen ze de audit gaan bekijken als een eenvoudige herhaling van eerdere engagementen. Hierdoor zullen ze de neiging hebben om op de vorige resultaten te anticiperen. Door na een bepaalde periode van auditor te wisselen, zorgt men voor een nieuwe frisse kijk op de jaarrekening. Dit is een belangrijk argument voor auditrotatie. De kosten van de audit vormen het vierde thema. Het roteren van de auditpartners gaat gepaard met hoge kosten. Een nieuwe auditor moet vanaf nul moet beginnen aangezien hij nog niet beschikt over de nodige ervaring met het bedrijf van de klant, de activiteiten en de systemen. Bovendien gaat de klantspecifieke en industriële kennis van de vorige auditor verloren. Het vijfde thema zijn de andere praktische overwegingen. In dit thema wordt aangehaald dat gespecialiseerde bedrijven in het bijzonder kwetsbaar zijn voor een vermindering van de kwaliteit van de audit als gevolg van de verplichte rotatie. Daarnaast heeft rotatie gevolgen voor de vrijheid van de keuze van de auditor. Dit wordt ook aangekaart in het vijfde thema. Het derde deelhoofdstuk handelt over kantoorroteratie. Er is op dit moment heel wat inconsistentie over kantoorroteratie. In dit gedeelte wordt deze discussie besproken. De belangrijkste conclusies van dit hoofdstuk zullen in het empirisch gedeelte getoetst worden aan de praktijk.

In het derde hoofdstuk wordt het concept auditkwaliteit verder toegelicht. Allereerst wordt het begrip auditkwaliteit verduidelijkt. Vervolgens wordt een beschrijving gegeven van het debat omtrent het uitgebreid transparantieverslag. Tot slot worden enkele maatstaven aangehaald die gebruikt worden om de auditkwaliteit te meten. De abnormale accruals vormen de belangrijkste maatstaf voor de kwaliteit van de financiële verslaggeving. Een onderneming kan gebruik maken van winstmanipulatie om de financiële cijfers hoger of lager voor te stellen dan ze in werkelijkheid zijn. Abnormale accruals geven een indicatie van deze hoeveelheid winstmanipulatie. Hogere abnormale accruals leiden tot een hogere winstmanipulatie en een slechtere auditkwaliteit aangezien de auditor deze niet heeft ontdekt of er alleszins niet over heeft gerapporteerd.

In hoofdstuk vier wordt een overzicht gegeven van de regelgeving betreffende auditrotatie. Ten eerste wordt de regelgeving in de Europese Unie besproken. De Europese Commissie verplicht haar lidstaten om partner- of kantoorrotatie op te leggen aan beursgenoteerde ondernemingen. Vervolgens wordt de specifieke situatie in België besproken. In de Verenigde Staten werd als gevolg van de grote schandalen de 'Sarbanes-Oxley Act' aangenomen. Deze wordt besproken in het derde deel.

Het kwalitatief onderzoek wordt behandeld in het vijfde hoofdstuk. Ik heb hiervoor diepte-interviews afgenomen van bevoorrechte getuigen van vier externe auditkantoren, waarvan drie grote en één kleiner. Aan de hand van deze interviews heb ik getracht een beter beeld te vormen van hun standpunt ten opzichte van auditrotatie. Hierdoor heb ik meer informatie gekregen over de knelpunten, percepties en behoeften van deze doelgroep. De resultaten heb ik onderverdeeld in vijf thema's namelijk partnerrotatie, kantoorrotatie, de onafhankelijkheid van de auditor, een alternatieve regeling voor auditrotatie en de concurrentie tussen de grote en kleine auditkantoren.

Het kwantitatief onderzoek wordt besproken in hoofdstuk zes en zeven. In hoofdstuk zes wordt de hypothese beschreven die in deze eindverhandeling werd onderzocht. Verder wordt de steekproef toegelicht. Deze steekproef bestaat uit de 500 grootste ondernemingen van België die een auditor in dienst hebben. Vervolgens wordt een databeschrijving gegeven waarin de verschillende variabelen, die worden gehanteerd om de hypothesen te onderzoeken, worden beschreven. In hoofdstuk zeven wordt een beschrijving gegeven van de regressie analyse en de conclusies die hieruit voortvloeien.

Het algemeen besluit wordt behandeld in hoofdstuk acht. De resultaten uit zowel het kwalitatief als het kwantitatief onderzoek worden hier besproken. Verder worden er enkele aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

Inhoudsopgave

VOORWOORD	1
SAMENVATTING	3
INHOUDSOPGAVE.....	7
HOOFDSTUK 1 PROBLEEMSTELLING EN METHODOLOGIE	11
1.1 INLEIDING	11
1.2 PRAKTIJKPROBLEEM	11
1.3 CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG EN DEELVRAGEN	12
1.3.1 CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG	12
1.3.2 DEELVRAGEN	13
1.3.3 TOELICHTING BIJ DE CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG EN DE DEELVRAGEN	13
1.4 ONDERZOEKSOPZET.....	15
1.4.1 LITERATUURSTUDIE	15
1.4.2 PRAKTIJKONDERZOEK.....	16
1.4.2.1 Kwalitatief onderzoek	16
1.4.2.2 Kwantitatief onderzoek.....	17
HOOFDSTUK 2 DEFINITIE EN GEVOLGEN VAN AUDITROTATIE.....	19
2.1 WAT IS AUDITROTATIE	19
2.2 GEVOLGEN VAN AUDITROTATIE	20
2.2.1 OBJECTIVITEIT EN ONAFHANKELIJKHEID VAN DE AUDITOR.....	21
2.2.1.1 Rotatie als een middel om de onafhankelijkheid te verbeteren	21
2.2.1.2 De perceptie van objectiviteit en onafhankelijkheid	24
2.2.1.3 Auditrotatie en ‘opinion shopping’	25
2.2.1.4 Overzicht	27
2.2.2 MOTIVATIE OM DE KLANT TE PLEZIEREN	28
2.2.3 KWALITEIT VAN DE AUDITWERKZAAMHEDEN	30
2.2.3.1 Nieuwe frisse kijk	30
2.2.3.2 Auditfalingen.....	31
2.2.3.3 Maximale auditkwaliteit.....	33
2.2.3.4 Cumulatieve kennis	36
2.2.3.5 Overzicht	39
2.2.4 KOSTEN VAN DE AUDIT	40
2.2.4.1 Competitie in de auditindustrie	40

2.2.4.2 De auditkosten in de beginjaren na een wisseling van auditkantoor	41
2.2.4.3 Kosten van de tijd van het management	42
2.2.4.4 Overzicht	43
2.2.5 ANDERE PRAKTISCHE OVERWEGINGEN	43
2.2.5.1 Audits van gespecialiseerde industrieën.....	43
2.2.5.2 Gevolgen voor de vrijheid van keuze	44
2.3 DISCUSSIE OMTRENT KANTOORROTATIE	44
2.3.1 VOORSTEL KANTOORROTATIE DOOR EUROPESE COMMISSIE	44
2.3.2 EERDER GEVOERD ONDERZOEK OVER KANTOORROTATIE	45

HOOFDSTUK 3 WAT IS AUDITKWALITEIT? **47**

3.1 DEFINITIES VAN AUDITKWALITEIT	47
3.2 VERBETERING AUDITKWALITEIT DOOR UITGEBREID TRANSPARANTIEVERSLAG	48
3.3 MAATSTAVEN VOOR AUDITKWALITEIT.....	49

HOOFDSTUK 4 REGELGEVING BETREFFENDE AUDITROTATIE **55**

4.1 REGELGEVING IN DE EUROPESE UNIE	55
4.2 REGELGEVING IN BELGIË	56
4.3 REGELGEVING IN DE VERENIGDE STATEN	57

HOOFDSTUK 5 AUDITROTATIE IN DE PRAKTIJK **59**

5.1 PARTNERROTATIE	59
5.1.1 BELEID	59
5.1.1.1 Wie wordt geroteerd?.....	59
5.1.1.2 Kennisoverdracht	61
5.1.1.3 Internationale regeling.....	62
5.1.2 STANDPUNT.....	62
5.2 KANTOORROTATIE	63
5.3 ONAFHANKELIJKHEID VAN DE AUDITOR	65
5.4 EEN ALTERNATIEVE REGELING VOOR AUDITROTATIE.....	66
5.5 CONCURRENTIE TUSSEN DE KLEINE EN DE GROTE KANTOREN	69

HOOFDSTUK 6 ONDERZOEKSHYPOTHESEN **71**

6.1 HYPOTHESE.....	71
6.2 STEEKPROEF	72
6.3 DATABESCHRIJVING	73

6.3.1	AFHANKELIJKE VARIABELE	73
6.3.1.1	Model van Jones.....	74
6.3.1.2	Model van DeFond en Park.....	75
6.3.2	ONAFHANKELIJKE VARIABELEN	76
6.3.3	EMPIRISCH MODEL	79

HOOFDSTUK 7 RESULTATEN VAN HET EMPIRISCH ONDERZOEK.....81

7.1	BESCHRIJVENDE STATISTIEK	81
7.2	CONTROLE VAN DE VARIABELEN	82
7.2.1	MULTICOLLINEARITEIT	82
7.2.2	OUTLIERS	83
7.2.3	CAUSALITEIT	83
7.2.4	HETEROSCEDASTICITEIT.....	84
7.2.5	AUTOCORRELATIE	84
7.3	REGRESSIE ANALYSE	85
7.3.1	MEERVOUDIGE REGRESSIE.....	85
7.3.2	REGRESSIEMODEL JONES.....	85
7.3.3	REGRESSIEMODEL DEFOND EN PARK.....	87
7.4	CONCLUSIES.....	90

HOOFDSTUK 8 ALGEMENE BESLUIT93

REFERENTIELIJST.....97

BIJLAGEN.....101

Hoofdstuk 1 Probleemstelling en methodologie

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt eerst het praktijkprobleem van deze masterproef beschreven en gesitueerd. Vervolgens worden de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen geformuleerd en toegelicht. Tot slot wordt de onderzoeksofzet verduidelijkt. De onderzoeksofzet begint met een literatuurstudie en daarop volgt een praktijkonderzoek. Het praktijkonderzoek wordt opgesplitst in een kwalitatief en een kwantitatief onderzoek.

1.2 Praktijkprobleem

Na vele boekhoudschandalen zoals deze van Enron en WorldCom, is deugdelijk ondernemingsbestuur steeds belangrijker geworden. Deze schandalen hebben er ook voor gezorgd dat de rol van de auditor sterk in vraag werd gesteld. Zowel Enron als WorldCom hadden gebruik gemaakt van vergaande winstmanipulatie en de bedrijfsresultaten veel hoger voorgesteld dan ze in werkelijkheid waren. De auditors van Enron en WorldCom hadden de jaarrekeningen goedgekeurd terwijl er, achteraf bekeken, duidelijke indicaties waren dat bepaalde zaken niet klopten. De kwaliteit van de financiële rapportering wordt hierdoor in gedrang gebracht. Een belangrijk gevolg hiervan is dat investeerders minder vertrouwen hebben in de auditors (Arel et al., 2005).

De vraag of de langetermijnrelaties tussen bedrijven en hun auditors na verloop van tijd problematisch kunnen worden werd daardoor weer actueel. Aangezien de auditor goed moet samenwerken met het management, gaat er na verloop van tijd een band ontstaan tussen deze twee. Doordat er een bepaald niveau van familiariteit wordt gevormd, kan dit de onafhankelijkheid van de auditor schaden waardoor de kwaliteit van de auditcontrole afneemt. Wanneer er vriendschappen ontstaan, zal de auditor zich te goed kunnen identificeren met de doelstellingen van het management waardoor hij zijn objectieve kijk, scepticisme en professionaliteit verliest (Morrill, 2008). Wanneer deze factoren zorgen voor een vermindering van de kwaliteit van de auditcontrole of voor het falen van de audit, dan zal dit kosten opleveren voor de samenleving en het auditberoep (Carey et al., 2006).

Om te voorkomen dat de auditor te 'close' wordt met het management van de onderneming waarvoor hij de auditcontrole doorvoert, bevat in de Verenigde Staten de 'Sarbanes-Oxley

Act of 2002' een verplichte rotatie. De hervormingen van deze wet die direct gerelateerd zijn aan de auditors zijn onder meer het opzetten van de Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB), een verhoogde verantwoordelijkheid voor het auditcomité en een verplichte rotatie van de auditpartners na een engagement van vijf opeenvolgende jaren (Arel et al., 2005). Sectie 203 van de SOX stelt dat de leidinggevende auditpartner die de primaire verantwoordelijkheid draagt voor de audit of de auditpartner die verantwoordelijk is voor het nazicht op de audit, vervangen moet worden wanneer zij de vorige vijf boekjaren deze controlewerkzaamheden hebben uitgevoerd (Miller, 2002).

In België is in uitvoering van richtlijn 2006/43/EG een wettelijke regeling voor beursgenoteerde ondernemingen uitgevaardigd. Deze verplicht beursgenoteerde ondernemingen om het mandaat van een auditor over te dragen aan een confrater uiterlijk zes jaar na zijn benoeming. De vervangen bedrijfsrevisor mag slechts opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit deelnemen na een periode van minstens twee jaar. Dit noemt men de cooling-off periode. Deze regelgeving heeft als doel de onafhankelijkheid van de auditor te beschermen (IBR, 2007).

1.3 Centrale onderzoeksvraag en deelvragen

1.3.1 Centrale onderzoeksvraag

Een bedrijf dat voor een geruime periode gebruik maakt van eenzelfde auditor kan hiervan een nadeel ondervinden. Langdurige audit-klant relaties kunnen leiden tot een lastige mate van verbondenheid tussen het management en de auditor. Bovendien bestaat het risico dat de auditor op lange termijn minder aandacht besteedt aan details. Een oplossing die in de Belgische wetgeving wordt aangereikt is auditrotatie. Beursgenoteerde ondernemingen in België zijn verplicht om na zes jaar van auditpartner te wisselen. Daarom luidt de onderzoeksvraag van deze masterproef:

“Wat is de invloed van auditrotatie op de auditkwaliteit in België?”

Door middel van theorie- en praktijkgericht onderzoek wordt nagegaan of auditrotatie een positief effect heeft op de auditkwaliteit van Belgische ondernemingen.

1.3.2 Deelvragen

Om een duidelijk antwoord te krijgen op de centrale onderzoeksvraag wordt deze opgesplitst in enkele deelvragen.

- Wat is auditrotatie?
- Wat zijn de gevolgen van auditrotatie?
- Wat is auditkwaliteit?
- Wat is de regelgeving betreffende auditrotatie in de Europese Unie?
- Hoe gebeurt de rotatie in de praktijk?
- Wat is het standpunt van de externe auditors ten opzichte van rotatie?
- In welke mate verschilt de auditkwaliteit van ondernemingen die het mandaat van de auditpartner hebben verlengd met de auditkwaliteit van ondernemingen die recent een auditor hebben benoemd?

1.3.3 Toelichting bij de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen

Voor de toelichting van de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen worden hieronder enkele begrippen nader verklaard.

Auditrotatie

Een langdurige betrokkenheid van de auditor bij de controlecliënt wordt gezien als een bedreiging van de onafhankelijkheid van de auditor. Wanneer de auditor al een geruime tijd aangesteld is, is hij minder in staat om objectief te blijven. Het gebrek aan objectiviteit is te wijten aan het feit dat auditors zich na verloop van tijd kunnen identificeren met de doelstellingen van de klant. Ze lopen het risico hun professionele scepsis te verliezen waardoor ze niet meer onafhankelijk zijn (Davis et al., 2002). Door middel van auditrotatie tracht men dit tegen te gaan. Er zijn twee vormen van rotatie waarvoor een onderneming

kan opteren. Een eerste vorm is partnerrotatie waarbij enkel de eindverantwoordelijke partner vervangen zal worden. Men wisselt van auditpartner binnen het auditkantoor. Deze vorm van rotatie wordt ook wel interne rotatie genoemd. Een tweede vorm van rotatie is kantoorrotatie. Hierbij zal niet alleen van auditor gewisseld worden maar ook van auditkantoor. Dit wordt ook wel externe rotatie genoemd (Roos, 2004). Het roteren van auditors zorgt ervoor dat de auditor niet meer voor een lange periode verbonden is aan een bepaalde klant. Dit verhoogt zijn objectiviteit waardoor hij minder snel geconfronteerd zal worden met een belangenconflict. Daarnaast zorgt het wisselen van auditpartners of auditkantoren ervoor dat de onderneming onderzocht zal worden met een nieuwe frisse kijk. Wanneer een auditor jaar na jaar hetzelfde bedrijf moet controleren, zal dit na verloop van tijd een gewoonte worden. Het risico is dat het auditproces niet meer vanuit een kritisch en analytisch standpunt wordt bekeken waarbij zelfs opvallende tekortkomingen van de interne controle over het hoofd gezien worden. Auditrotatie wil dit probleem vermijden. (Li, 2007)

Auditkwaliteit

Auditkwaliteit is afhankelijk van de auditor die de controle uitvoert. Ten eerste moet de auditor in staat zijn om een materiële fout of weglating te ontdekken in de financiële staten. Ten tweede zal de auditor deze fout moeten rapporteren. (DeAngelo, 1981) Het al dan niet ontdekken van een materiële fout hangt af van de vakbekwaamheid en de capaciteiten van een auditor. Deze zijn een gevolg van zijn algemene ervaring, technische deskundigheid, professionele opleiding en de kennis die hij heeft van individuele klanten en van de industrie. Daarnaast moet de auditor een objectieve kijk hebben, een verminderde onafhankelijkheid ten opzichte van de klant kan deze objectiviteit in gevaar brengen. Er wordt verwacht van een auditor dat hij twijfelachtige boekhoudkundige methoden niet aanvaardt en dat hij in staat is om deze soort van onregelmatigheden op te sporen en te rapporteren (Becker et al., 1998).

1.4 Onderzoeksofzet

1.4.1 Literatuurstudie

Dit onderzoek wordt opgedeeld in 2 delen: een theoriegericht en een praktijkgericht onderzoek. Het theoriegericht onderzoek bestaat uit een uitgebreide literatuurstudie. Hiervoor maak ik gebruik van wetenschappelijke boeken, tijdschriften en erkende websites. Eerst en vooral tracht ik het begrip 'auditrotatie' te verduidelijken. Vervolgens ga ik in op de gevolgen van auditrotatie. In de literatuur bestaat er heel wat inconsistentie over auditrotatie en of dit al dan niet de auditkwaliteit positief zal beïnvloeden. Er zijn zowel nadelen als voordelen verbonden aan interne en externe auditrotatie. Het belangrijkste voordeel is dat de auditpartner meer onafhankelijkheid krijgt ten opzichte van de klant waardoor hij objectief kan blijven (Arel et al., 2005). Daarnaast is auditrotatie een middel om te weerstaan aan de druk van het management en zorgt het voor een nieuwe frisse kijk op de financiële rapportage. Bovendien zullen de gebruikers van de financiële verslaggeving ook meer vertrouwen hebben in deze financiële informatie (Morrill, 2008). Deze voordelen moeten dan afgewogen worden tegen de nadelen. Dit zijn vooral de hoge kosten die gepaard gaan met het roteren van de auditors en het verliezen van klantspecifieke en industriële kennis bij de intrede van een nieuwe auditpartner (Blouin et al., 2007). Voor dit onderzoek baseer ik mij op de resultaten van voorgaande wetenschappelijke studies zodat ik hierop kan voortbouwen. Het roteren van auditors is in andere landen al uitgebreid onderzocht geweest. In deze masterproef zal ik een overzicht geven van de belangrijkste conclusies van deze studies. Deze conclusies zullen in het empirisch onderzoek getoetst worden aan de praktijk. Deze gevolgen en studies van auditrotatie worden uitgebreid besproken in het tweede hoofdstuk.

Het concept auditkwaliteit wordt in het derde hoofdstuk nader verklaard. Eerst wordt een beschrijving gegeven van het begrip auditkwaliteit. Vervolgens wordt het debat omtrent een uitgebreid transparantieverslag besproken. Auditkantoren zijn verplicht om een transparantieverslag te publiceren. De Europese Commissie vraagt zich op dit moment af of het opnemen van de belangrijkste indicatoren van auditkwaliteit in dit verslag, de kwaliteit van de audit zal verbeteren. Dit debat wordt in hoofdstuk drie besproken. Tot slot worden enkele maatstaven van auditkwaliteit toegelicht. Abnormale accruals vormen de belangrijkste maatstaf. Deze abnormale accruals zijn een indicatie voor de winstmanipulatie. Ondernemingen hebben bepaalde stimulansen om de cijfers hoger of lager voor te stellen dan ze in werkelijkheid zijn. Wanneer een onderneming in grote mate gebruik maakt van winstmanipulatie dan hebben de abnormale accruals een hoge waarde. Dit resulteert in een slechtere kwaliteit van de audit indien de commissaris dit niet heeft opgemerkt.

Vervolgens ga ik in hoofdstuk vier in op de wetgeving betreffende auditrotatie in de Europese Unie. In Europa is de richtlijn 2006/43/EG uitgevaardigd. In alinea 26 stelt men dat organisaties van openbaar belang de voornaamste vennoten, die deze organisatie controleren, moeten roteren. De lidstaten dienen te bepalen of enkel de voornaamste vennoten van een gecontroleerde organisatie moeten routeren, terwijl het auditkantoor waar de voorgaande vennoot lid van was, de wettelijke auditor van die organisatie blijft. Als alternatief kan een lidstaat opteren voor kantoorrotatie waarbij men telkens van auditkantoor zal wisselen. De lidstaten moeten erop toezien dat de voornaamste vennoten die met de uitvoering van de wettelijke controle van de jaarrekeningen zijn belast, na uiterlijk zeven jaar vanaf de benoeming van de controleopdracht worden ontslagen. Pas na een periode van minstens twee jaar mogen zij opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit deelnemen. Het Instituut der Bedrijfsrevisoren heeft in België een norm uitgevaardigd betreffende de onafhankelijkheid van de auditor. Enkel de organisaties van openbaar belang zijn verplicht om het mandaat van een commissaris over te dragen aan een ambtgenoot uiterlijk zes jaar na de benoeming. De vervangen bedrijfsrevisor mag pas na twee jaar weer deelnemen aan de controle van de gecontroleerde entiteit (IBR, 2007). Aangezien de lidstaten vrij zijn in het kiezen van het aantal jaren dat eenzelfde bedrijfsrevisor in dienst mag blijven en zelf de vorm van rotatie kunnen kiezen, is de regelgeving verschillend voor de landen in de Europese Unie. In deze masterproef zal ik een overzicht geven van de wetgeving betreffende auditrotatie in de Europese Unie, België en de Verenigde Staten.

1.4.2 Praktijkonderzoek

Het praktijkonderzoek bestaat uit een kwalitatief onderzoek en een kwantitatief onderzoek. Kwalitatief onderzoek is gericht op het verkrijgen van betrouwbare informatie over wat er leeft onder de doelgroep. Het is indicatief en verkennend van aard en heeft als doel theorieën en hypothesen te vormen. In het kwantitatieve onderzoek worden de theorieën getoetst aan de praktijk via statistische analyses.

1.4.2.1 Kwalitatief onderzoek

Via interviews tracht ik meer inzicht te krijgen in het standpunt dat auditkantoren innemen ten opzichte van auditrotatie. Hierdoor krijg ik meer informatie over de knelpunten, percepties en behoeften van deze doelgroep. Door middel van kwalitatief onderzoek worden

achterliggende motivaties van de auditkantoren in kaart gebracht. Daarnaast tracht ik via deze interviews een beeld te krijgen over de wijze waarop partnerrotatie is georganiseerd.

1.4.2.2 Kwantitatief onderzoek

De tweede fase van het praktijkonderzoek bestaat uit een kwantitatief onderzoek. De verwachtingen van de theorie worden nu getoetst in de praktijk. Via een statistische analyse tracht ik bewijs te zoeken voor de invloed van auditrotatie op de auditkwaliteit in België.

In 2002 heeft de Europese commissie aanbevelingen gedaan betreffende auditrotatie maar in 2006 is de Europese richtlijn 2006/43/EG van kracht geworden. Deze stelt dat de voornaamste vennoten die beursgenoteerde ondernemingen controleren dienen te roteren. Aangezien enkel de beursgenoteerde ondernemingen in België verplicht zijn om van auditor te wisselen, kan men de auditkwaliteit vergelijken van ondernemingen die rotatie toepassen en ondernemingen die niet van auditor wisselen. Aan de hand van de dvd van Bellfirst kan ik over de data beschikken die hiervoor nodig is. Via statistische analyses ga ik onderzoeken of er aanduidingen zijn dat de auditkwaliteit in België beter is bij ondernemingen die na een bepaalde periode een nieuwe auditor in dienst nemen. De auditkwaliteit wordt gemeten aan de hand van earnings management, ook wel winstmanipulatie genoemd. Dit betekent dat sommige bedrijven de financiële resultaten gaan bijsturen om bepaalde belangenpartijen gunstiger te stemmen ten aanzien van de onderneming. Managers hebben bepaalde stimulansen om de winst te maximaliseren om bijvoorbeeld bonussen binnen te halen. In tijden van succes kan het management de winst laten dalen om reserves aan te leggen. Deze kunnen dan opgenomen worden wanneer het slechter gaat met de onderneming. Het is de taak van de auditor om niet-toegelaten winststuring op te sporen. De winstmanipulatie is hoger bij ondernemingen met een lagere auditkwaliteit. Daarom wordt earnings management als een indicatie gebruikt voor auditkwaliteit.

Hoofdstuk 2 Definitie en gevolgen van auditrotatie

2.1 Wat is auditrotatie

Wanneer een bedrijf voor een lange periode met eenzelfde auditor werkt, ontstaat er een persoonlijke en professionele relatie tussen de auditor en het bedrijf. Dit kan de onafhankelijkheid van de auditpartner schaden, wat kan leiden tot een slechtere kwaliteit van de auditcontroles. Door middel van auditrotatie tracht men dit tegen te gaan. Hierbij is de onderneming verplicht om na een bepaalde periode van auditor te wisselen (Arel et al., 2005). Zoals al besproken kan een onderneming kiezen tussen twee soorten rotatie: interne en externe. Wanneer een onderneming enkel de eindverantwoordelijke partner zal vervangen en men trouw blijft aan het auditkantoor, past men partnerrotatie toe (interne) Als een onderneming telkens van auditkantoor wisselt, spreekt men van kantoorrotatie (externe rotatie). Door auditrotatie is de auditor niet meer voor een lange periode verbonden aan de klant en dit maakt dat hij vrijer kan handelen en minder geconfronteerd zal worden met een belangenconflict (Li, 2007).

Om te voorkomen dat de auditor te 'close' wordt met het management van de onderneming waarvoor hij de auditcontrole doorvoert, werd in de Verenigde Staten door de 'Sarbanes-Oxley Act of 2002' rotatie verplicht voor beursgenoteerde ondernemingen (Miller, 2002). De Europese Commissie heeft aan de SOX een voorbeeld genomen en verplichtte vervolgens de lidstaten om erop toe te zien dat instellingen van openbaar belang auditrotatie toepassen (EC, 2002). De lidstaten mogen zelf een keuze maken tussen partnerrotatie of kantoorrotatie. In België zijn beursgenoteerde ondernemingen verplicht om het mandaat van een commissaris over te dragen aan een confrater uiterlijk zes jaar na zijn benoeming. De vervangen bedrijfsrevisor mag slechts opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit deelnemen na een periode van minstens twee jaar. Enkel interne rotatie is opgelegd. Bij partnerrotatie is men dus verplicht om de eindverantwoordelijke auditpartner te vervangen na een uiterlijk zes jaar. Deze wordt ook wel de 'engagement partner' genoemd. Hij geeft leiding aan het auditteam en zal na de audit de controleverklaring ondertekenen. Het auditteam is verantwoordelijk voor de besluitvorming die de verklaring voorafgaat met betrekking tot de belangrijke audit, boekhouding en rapportage zaken die de jaarrekening beïnvloeden. Zij moeten voldoende bewijsmateriaal verzamelen om na te gaan of de jaarrekening werd opgesteld volgens de algemene boekhoudprincipes. Het doel van deze controle is het tot uitdrukking brengen van een deskundig oordeel over de financiële informatie van een onderneming. Dit oordeel zal opgenomen worden in een rapport, wat zal

fungeren als een indicatie voor de betrouwbaarheid van de financiële staten van een onderneming. Het is dus de functie van een auditor om een redelijke zekerheid te bieden omtrent de jaarrekening aan belanghebbenden. Het management moet de nodige informatie leveren aan het auditteam zodat zij hun taak efficiënt kunnen uitvoeren (Gramling et al., 2010). Het is de taak van het auditcomité om advies te verstrekken over de aanwerving, het ontslag en de onafhankelijkheid van de externe auditor. Ook wordt het externe auditproces door het auditcomité geëvalueerd (George, 2004).

Niet-beursgenoteerde ondernemingen moeten niet aan de verplichting voldoen om auditors te roteren maar overwegen soms toch om dit wel te doen. Ze gaan dan de dreiging van een langetermijnrelatie tussen de auditor en het management afwegen tegen de kosten van het inschakelen van nieuwe auditors en de risico's die verbonden zijn aan de nieuwe auditor. Niet-beurs genoteerde ondernemingen zullen nagaan of de voordelen van rotatie de nadelen overtreffen om te beslissen of ze de rotatie zullen toepassen (Morrill, 2008).

Auditrotatie brengt ook nadelen met zich mee. Een auditor die nieuw is in een bedrijf bezit minder kennis over het bedrijf zelf, de activiteiten en de risico's. Rotatie werkt kostenverhogend, zowel voor de auditor als de controlecliënt, omdat er telkens opnieuw veel informatie moet worden overgebracht. Bovendien kunnen de nieuwe auditors ook een bezorgdheid vertonen om de initiële auditkosten, die zij zien als een investering, terug te verdienen waardoor ze eventueel geneigd zouden kunnen zijn sneller met het management akkoord te gaan. Rotatie brengt voor beide partijen ook extra risico's mee daar in elke vorm van samenwerking een aantal onbekende factoren kunnen opduiken (Arel et al., 2005).

De literatuur omtrent auditrotatie suggereert een verslechtering van de auditkwaliteit in de beginjaren van de ambtsperiode. Dit is te wijten aan een verlies van klantspecifieke kennis en expertise. DeAngelo (1981) identificeert een leercurve waarin zij stelt dat auditors die al een geruime tijd in dienst zijn een comparatief voordeel hebben met betrekking tot de auditkwaliteit. De continuïteit van een audit zal het auditrisico verlagen als gevolg van een vertrouwdheid met het systeem van de klant en een goed begrip van de risico's die verbonden zijn met de bedrijfsvoering van de klant (Carey et al., 2006).

2.2 Gevolgen van auditrotatie

In de literatuur bestaat er heel wat inconsistentie over auditrotatie en of dit al dan niet de auditkwaliteit positief zal beïnvloeden. Er zijn zowel positieve als negatieve gevolgen verbonden aan interne en externe auditrotatie. Het belangrijkste voordeel is dat de auditpartner meer onafhankelijkheid krijgt ten opzichte van de klant waardoor hij objectief

kan blijven (Arel et al., 2005). Daarnaast is auditrotatie een middel om te weerstaan aan de druk van het management en zorgt het voor een nieuwe frisse kijk op de financiële rapportage. Bovendien zullen de gebruikers van de financiële statements ook meer vertrouwen hebben in deze statements (Morrill, 2008). Deze voordelen moeten dan afgewogen worden tegen de nadelen. Dit zijn vooral de hoge kosten die gepaard gaan met het roteren van de auditors en het verliezen van klantspecifieke en industriële kennis bij de intrede van een nieuwe auditpartner (Blouin et al., 2007). Men onderscheidt een aantal belangrijke thema's van argumenten, zowel voor als tegen verplichte rotatie. Deze handelen voornamelijk over het verwachte effect van de verplichte rotatie op de objectiviteit en onafhankelijkheid van de auditor, de motivatie om de klant te plezieren, de kwaliteit van de auditwerkzaamheden, de kosten van de audit en andere praktische overwegingen.

2.2.1 Objectiviteit en onafhankelijkheid van de auditor

2.2.1.1 Rotatie als een middel om de onafhankelijkheid te verbeteren

Er zijn een aantal bedreigingen en risico's die de onafhankelijkheid van een auditor in gedrang kunnen brengen. Een eerste bedreiging is het risico verbonden aan het persoonlijk belang. Een auditor zal zijn objectiviteit verliezen wanneer hij in een conflict terecht komt dat verband houdt met zijn eigen belang. Een tweede bedreiging is het risico van zelfcontrole. Het is zeer moeilijk om objectief te blijven wanneer een auditor zijn eigen werk moet controleren bijvoorbeeld wanneer de auditor een vroegere audit opnieuw moet evalueren. Een andere bedreiging is het risico van familiariteit. De auditor kan zich na verloop van tijd te goed identificeren met de belangen van de klant waardoor hij zijn scepticisme verliest. Een laatste bedreiging is het risico van intimidatie. De auditor wordt geïntimideerd doordat er een geveerde druk op hem wordt uitgeoefend door de klant of één van zijn vennoten (Blackman, 2006). De 2006/43/EG richtlijn vereist dat externe auditors gebonden zijn aan de beginselen van beroepsethiek en legt een aantal beginselen vast voor onafhankelijkheid, deze variëren van gedragsaspecten tot overwegingen met betrekking tot eigendom, honoraria, rotatie en governance van ondernemingen. Via de specifieke nationale codes of via bindende beginselen boven op de gedragscode van de IFAC worden deze beginselen omgezet in de rechtsstelsels van de lidstaten (Groenboek, 2010).

De verbetering van de objectiviteit en onafhankelijkheid van de auditor vormt een primaire reden voor de invoering van de maatregel van verplichte rotatie. De aard van de auditcontrole vereist een goede interactie tussen de auditors en hun klanten. Een

langetermijnrelatie tussen de auditor en het management kan te comfortabel worden en dit kan resulteren in een lastige mate van verwantschap tussen deze twee. De auditor kan hierdoor zijn professionele scepsis verliezen (FEE, 2004). Wanneer men geconfronteerd wordt met een omstreden onderwerp kan deze hechte relatie er voor zorgen dat er een tegenstrijdig belang optreedt voor de auditor. De auditor kan zich dan te goed identificeren met het perspectief van het management waardoor hij niet meer voldoende objectief kan blijven. Dit is nadelig voor het auditproces. Hechte relaties tussen het management en de auditor zorgen er voor dat het niet uitzonderlijk is dat auditors na hun ambtsperiode worden tewerkgesteld in het bedrijf van de klant. Dit wil dus zeggen dat het personeel van een bedrijf de voormalige auditors zijn en dat de huidige auditors dus eigenlijk auditie doen voor de toekomstige werkgelegenheid. In de Sarbanes-Oxley Act zijn beperkingen opgenomen om dit fenomeen tegen te gaan (Arel et al., 2005). Bedrijven kunnen gemakkelijk dreigen dat ze op zoek zullen gaan naar een andere auditor als de huidige auditor het niet eens is met het advies van het management. Daarnaast zullen de auditors niet veel aandacht besteden aan bepaalde problemen als gevolg van de financiële voordelen die resulteren uit een langetermijnrelatie met de klant (FEE, 2004). In de Belgische wetgeving wordt het roteren van de auditpartners aangereikt als een oplossing voor dit fenomeen. Door auditrotatie is de auditor niet meer voor een lange periode verbonden aan de klant. Hierdoor kan hij vrijer handelen en zal hij minder geconfronteerd worden met een belangenconflict (Li, 2007).

Toch zijn sommige partijen van mening dat verplichte rotatie de verbetering van de objectiviteit en onafhankelijkheid van de auditor niet ondersteunt. In Spanje werd een gedetailleerde studie gedaan door Arrunada en Paz-Ares (1995) getiteld 'De economische gevolgen van de verplichte auditorrotatie'. Dit onderzoek vertrok vanuit het argument dat een langdurige relatie tussen de auditor en de klant schadelijk kan zijn voor de neutraliteit en onpartijdigheid van de auditor. In hun onderzoek focusten ze zich op het vermoeden dat een collusie tussen het management en de auditor kan worden vergemakkelijkt wanneer deze twee een langetermijnrelatie hebben. Daarnaast verwachtten ze dat de economische voordelen die de auditor verwacht te ontvangen van de klant, een invloed zou hebben op zijn oordeel en onafhankelijkheid. Arrunada en Paz-Ares (1995) concludeerden echter dat verplichte rotatie de onafhankelijkheid van de auditor schaadt. Ze baseerden deze conclusie op de volgende belangrijkste bevindingen. Ten eerste kan collusie tussen een auditor en zijn klant zich ook voordoen op korte termijn en is collusie dus niet noodzakelijkerwijs afhankelijk van een langdurige relatie. Vandaar dat verplichte rotatie dit risico niet zal elimineren. Ten tweede stelt men dat na verloop van tijd de kans groter is dat eventuele overtredingen door het management ontdekt worden door de auditor.

Een ander argument tegen rotatie is dat er geen zekerheid bestaat dat auditrotatie het probleem van de te hechte relatie zal kunnen oplossen. Auditors moeten tijdens de audit op een dagelijkse basis samenwerken met het management. Er zal dus altijd een, al dan niet hechte, relatie ontstaan ongeacht de lengte van de audit. De klant moet zich op zijn gemak

voelen bij de auditor aangezien hij bereid moet zijn om de nodige informatie aan de auditor te verschaffen en zijn problemen met de auditor moet kunnen bespreken. Het onderzoeken van informatie is een essentieel onderdeel van de audit en de meewerking van de klant is daarbij noodzakelijk. Een auditor moet in staat zijn om in te schatten wanneer een klant niet alle vereiste informatie ter beschikking stelt en dit kan enkel wanneer de auditor de klant en het management goed kent. Een commissaris die nog maar net een mandaat heeft opgenomen in een bepaald bedrijf komt eerst in een stadium terecht waarin hij het management nog moet leren kennen. Ze hebben dan nog geen open, respectvolle, professionele relatie opgebouwd. Dit zal pas na verloop van tijd gebeuren. De hechte relatie draagt bij aan de kennisdeling en is cruciaal voor het auditproces. Wanneer de auditor objectief kan blijven tijdens het auditproces en een betrouwbare opinie kan geven over de financiële statements van een bedrijf, vormt de hechte relatie tussen de auditor en het management geen bedreiging. Daarnaast kan men stellen dat ook andere hervormingen van de Sarbanes-Oxley Act er voor zorgen dat deze hechte relatie wordt beperkt. Zo draagt het auditcomité nu veel meer verantwoordelijkheid. Zij staan in voor de benoeming, de vergoeding en het toezicht op de externe auditor. De wet probeert zo om de relatie tussen de auditor en het auditcomité te vergroten ten koste van de relatie tussen de auditor en het management. Het auditcomité treedt op als bemiddelaar bij meningsverschillen over de financiële verslaggeving tussen de auditor en het management (Arel et al., 2005).

Met betrekking tot kantoorrotatie hebben academici, professionals, toezichthouders en andere belanghebbende partijen moeite om direct bewijs te vinden dat rotatie de onafhankelijkheid zou verbeteren. De AICPA verklaart dat deze stelling werd bestudeerd door een aantal invloedrijke instanties in de VS, met inbegrip van de Public Oversight Board, de Commissie voor de verantwoordelijkheden van de auditors en de Nationale Commissie voor frauduleuze financiële verslaggeving. Deze kwamen allemaal tot de conclusie dat de verwachte voordelen van kantoorrotatie niet opwegen tegen de daaraan verbonden kosten (AICPA, 1992). Kantoorrotatie blijkt dus nogal veel nadelen te hebben. Het wisselen van auditpartners blijkt een goed compromis te zijn en levert meerdere voordelen op. Hoewel men nieuwe persoonlijkheden en frisse blik op partnerniveau krijgt, is er nog steeds dezelfde methodologie van het auditkantoor. De werkdocumenten van de voorafgaande jaren zijn nog beschikbaar en in veel gevallen is hetzelfde personeel nog aanwezig in het auditkantoor. De kosten om van partner te wisselen zijn lager dan bij kantoorrotatie. Bovendien kan de vorige auditor zijn kennis van het bedrijf gemakkelijk verschaffen aan de nieuwe auditor van eenzelfde kantoor, maar uiteraard houdt die 'gemakkelijke' overdracht ook een risico in, namelijk dat de nieuwe partner te veel de zienswijzen van de oude partner overneemt (Morrill, 2008).

2.2.1.2 De perceptie van objectiviteit en onafhankelijkheid

We kunnen twee soorten onafhankelijkheid onderscheiden: geestesonafhankelijkheid ('independence in mind') en schijnbare onafhankelijkheid ('independence appearance'). De onafhankelijkheid in geest is de geestestoestand die ervoor zorgt dat de auditor objectief, professioneel en kritisch een oordeel kan vormen. De schijnbare onafhankelijkheid slaat op het vermijden van omstandigheden die een derde partij doet vermoeden dat de integriteit en de objectiviteit van de auditor in gevaar is (Majoor, 2000). De perceptie van onafhankelijkheid is net zo belangrijk als de werkelijke onafhankelijkheid. Wanneer het publiek gelooft dat de auditor onafhankelijk is, zullen ze meer vertrouwen hebben in het werk van de auditor. De 'US Senate Subcommittee on Reports, Accounting en Management' heeft betoogd dat verplichte rotatie bijdraagt aan de perceptie van de onafhankelijkheid van de auditor van het publiek. Hierdoor zal het publiek meer vertrouwen hebben in de adviezen van de auditors (FEE, 2004). De Bocconi Universiteit van Italië heeft het effect van kantoorrotatie onderzocht in 2002. Ook uit hun onderzoek bleek dat rotatie wel degelijk een positief effect heeft op het vertrouwen van het belegend publiek.

Onafhankelijkheid is de hoeksteen van het auditberoep en één van haar meest waardevolle bezittingen. Verschillende toezichthoudende instanties beamen deze grote belangrijkheid van de onafhankelijkheid van de auditor. Ook het 'Public Oversight Board's Panel on Audit Effectiveness' merkt op dat de onafhankelijkheid van fundamenteel belang is voor de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving. Het 'Panel' stelt verder dat verslagen van de auditor niet geloofwaardig zouden zijn voor de beleggers, crediteuren en toezichthouders als de auditor niet onafhankelijk zou zijn. Echte onafhankelijke auditors zijn in staat om audits uit te voeren van een hoge kwaliteit doordat ze objectief kunnen blijven. Hierdoor kan de auditor professioneel oordelen over de planning en de uitvoering van de audit en bij het rapporteren van de resultaten. Onafhankelijke auditors zullen sneller significante negatieve informatie opsporen en rapporteren (Geiger et al., 2002).

Blouin et al. (2007) concludeerden uit hun onderzoek dat bepaalde bedrijven meer belang hechten aan de perceptie van onafhankelijkheid. Ze deden onderzoek bij de voormalige klanten van Arthur Andersen en gingen op zoek naar de factoren die een belangrijke rol speelden bij de selectie van nieuwe auditors na de ondergang van Andersen. Men onderzocht of de voormalige Andersen klanten hun auditteam volgden of dat ze op zoek gingen naar een nieuwe auditor. Een verandering van auditor gaat gepaard met twee acties namelijk het ontslaan van de voormalige auditor en de selectie van een nieuwe auditor. In hun onderzoek steunden ze op de agency theorie. Deze theorie vertrekt vanuit een relatie tussen de principaal, de opdrachtgever, en de agent, degene die de opdracht uitvoert. In deze context is de maatschappij de principaal en de auditor de agent. Het is hierbij belangrijk dat de agent de belangen van de principaal nastreeft. Wanneer de auditor dit niet doet en gaat denken

aan zijn eigenbelang zullen er agency kosten optreden. Uit hun bevindingen blijkt dat bedrijven met hoge agency kosten sneller zullen overschakelen op een nieuwe auditor en meer geneigd zijn om de banden met hun voormalige auditor te verbreken. Agency voordelen vloeien voort uit een grotere onafhankelijkheid van de auditor. Wanneer deze onafhankelijkheid in vraag wordt gesteld, verliest men de agency voordelen en ontstaan er agency kosten. Het is dus belangrijk dat de auditor onafhankelijk is en handelt in het belang van de maatschappij. De auditor is namelijk de vertrouwenspersoon van het maatschappelijk verkeer. Enkel dan zal het publiek vertrouwen hebben in de auditor en de financiële verslaggeving. Uit hun onderzoek bleek dat bedrijven die op zoek gingen naar een nieuwe auditor, dit deden omdat de agency voordelen die men verkreeg, door een nieuwe onafhankelijke auditor in te schakelen, groter waren dan de overstapkosten. Dit zijn de kosten die optreden wanneer men overschakelt naar een nieuwe auditor. Bedrijven met hoge overstapkosten daarentegen zijn meer geneigd om hun voormalige auditor te volgen. Hiertoe behoren de kosten die gepaard gaan met het selecteren van de nieuwe auditor, het opleiden van deze auditor en het verhoogde risico op auditfalingen dat optreedt in de beginjaren van een nieuw auditengagement. Deze bedrijven proberen dus de kosten die gepaard gaan met het veranderen van auditors te minimaliseren.

2.2.1.3 Auditrotatie en 'opinion shopping'

Verplichte rotatie zorgt er voor dat bedrijven op zoek moeten gaan naar een nieuwe auditor wat kan leiden tot 'opinion-shopping' om te beslissen welke auditor ze gaan tewerk stellen. De praktijk van 'opinion shopping' is het aanstellen van een auditor die het meest waarschijnlijk zal instemmen op de vraag van het management of bepaalde boekhoudkundige handelingen aanvaardbaar zijn. Het management zal dus kiezen voor de auditor op wie ze de meeste druk kunnen uitoefenen omdat deze auditor zal doen wat het management wenst. Onderzoek heeft uitgewezen dat wanneer ondernemingen druk willen uitoefenen op hun auditor, ze een auditor gaan aanstellen met minder industriële expertise. Toch kan vastgesteld worden dat opinion shopping zich ook voordoet bij gespecialiseerde auditors. De meeste grote Amerikaanse nieuwe telecomondernemingen bv. waren klant van hetzelfde auditnetwerk dat ver ging in de interpretatie van de boekhoudstandaarden op het vlak van omzeterkenning.

Dat rotatie soms door opinion shopping wordt ingegeven blijkt ook uit het feit dat bedrijven die auditrotatie vrijwillig toepassen meer falingskarakteristieken hebben zoals het optreden van fraude of het failliet gaan van het bedrijf. Door auditors aan te stellen met minder sector kennis, kunnen ze meer druk uitoefenen op de auditors (Lu et al., 2009). Ze gebruiken dan meestal het honorarium van de auditor om economische macht uit te oefenen.

Verplichte rotatie zou er voor kunnen zorgen dat deze praktijken voorkomen worden doordat de auditors minder economisch geprikkeld zijn om ongepaste handelingen goed te keuren om hun mandaat te verlengen. Daarnaast zal het management de auditor, die bereid was om alle handelingen van het management goed te keuren, niet kunnen behouden (Cushing, 1999). Bedrijven met financiële problemen blijken dus meer van auditor te wisselen dan financieel gezonde bedrijven. Geiger et al. (2002) ondersteunen deze bevinding maar ze wijzen er wel op dat het wisselen van auditors niet effectief zal zorgen voor een wijziging van het auditoordeel. Ze suggereren dat bedrijven met financiële problemen over het algemeen er niet in slagen om een mildere rapportage behandeling van hun nieuwe auditor te verkrijgen.

Andere argumenteren dat verplichte rotatie geen goede oplossing blijkt te zijn voor dit fenomeen. Uit het onderzoek van Biedma-Lopez et al. (2006) blijkt dat auditors die al geruime tijd voor eenzelfde bedrijf werken meer beperkingen durven opleggen aan het management met betrekking tot de boekhoudkeuzes. Bij de Spaanse bedrijven komt opinion shopping meer voor in de eerste jaren van het engagement tussen de auditor en de klant. FEE (2004) argumenteert dat bedrijven die in financiële problemen zitten of die een slechte reputatie hebben, meestal vrijwillig van auditor zullen wisselen. In het kader van een verplicht rotatiesysteem zullen bedrijven die van auditor veranderen niet meer dezelfde kenmerken hebben. Het feit dat een bedrijf aan 'opinion shopping' doet wordt verdoezeld door de rotatieverplichting. Een verandering van auditor wordt dan gezien als normaal in plaats van als een ongewone gebeurtenis waaraan de nodige aandacht moet besteed worden. Het is ook gebleken dat failliete bedrijven een grotere neiging hebben om over te schakelen op een nieuwe auditor dan gezonde bedrijven. Het wisselen van auditors vormt een signaal voor de markt, dat er iets mis is. Verplichte rotatie zorgt er voor dat deze waardevolle informatie verloren gaat. Ook Arrunada en Paz-Ares (1997) zijn het eens met dit argument. Volgens hen is het vrijwillig roteren van auditors een bron van informatie voor de markt. Bijvoorbeeld als de verandering van auditor een gevolg is van conflicten met de auditor dan kan de markt deze gebeurtenis beter evalueren dan wanneer deze plaatsvindt onder de vermomming van een wettelijke verplichting.

2.2.1.4 Overzicht

Stelling: Auditrotatie verbetert de onafhankelijkheid van de auditor			
PRO		CONTRA	
Auteur	Argument	Auteur	Argument
Li	<ul style="list-style-type: none"> * Auditor kan vrijer handelen * Minder belangconflicten voor de auditor 	Arrunada et al.	<ul style="list-style-type: none"> * Collusie tussen klant en auditor is ook mogelijk op KT * Overtredingen van het management worden sneller ontdekt op LT
US Senate on Reports, Accounting & Management Blouin et al.	Rotatie verhoogt de perceptie van onafhankelijkheid	FEE	Hechte relatie tussen auditor en klant draagt bij aan kennisdeling
Bocconi	Publiek heeft meer vertrouwen in de financiële verslaggeving bij kantoorrotatie	FEE	Rotatie verdoezelt opinion shopping
Cushing	Rotatie als een middel om opion shopping te voorkomen		

2.2.2 Motivatie om de klant te plezieren

Het bestaan van een lange termijn 'lijfrente' van mogelijke toekomstige beloningen voor de auditor, kan volgens veel onderzoekers resulteren in een situatie waarin voor de hand liggende zakelijke beslissingen worden genomen om de klant te plezieren. Dit is een overtuigend argument ten gunste van de rotatie van auditors. Wanneer een auditor niet op lange termijn verbonden is met de klant, wordt deze niet meer geconfronteerd met een belangenconflict en kan hij vrijer handelen. Het is soms zeer moeilijk voor een auditor om onafhankelijk te blijven. Wanneer auditors niet doen wat het management wil kan dat resulteren in het verliezen van de opdracht en dus ook van de inkomsten die de auditor zou verdienen op lange termijn. Daarom wordt rotatie aangereikt als een oplossing. Hierbij zijn de klant, de auditor en de markt op de hoogte dat rotatie zal plaatsvinden op een regelmatige basis.

Verplichte rotatie vermindert een groot deel van de druk van de auditors om te onderhandelen met de klant. Wetende dat een ander bedrijf in de toekomst beroep zal doen op de auditor zal er voor zorgen dat de auditor een krachtig standpunt inneemt over omstreden onderwerpen. Verplichte rotatie helpt ook bij het beperken van de onbewuste wens van de auditor om de klant te plezieren. Psychologisch onderzoek heeft aangetoond dat mensen vaak onbewust en onbedoeld niet in staat zijn om onpartijdig te blijven, zelfs wanneer men probeert om objectief te blijven. Elk mens heeft een 'self-serving bias' die er voor zorgt dat ze tot besluiten komen die hun eigen belangen bevorderen. Door de verplichte rotatie stemt het belang van de auditor niet langer overeen met het belang van de klant zodat de 'self-serving bias' er niet meer voor zorgt dat de auditor instemt met de klant (Arel et al., 2005). Ook Raghunandan en Geiger (2002) kwamen tot een soortgelijke conclusie in hun onderzoek. Zij merkten op dat een auditor meer wordt beïnvloed door de managers van een nieuw verworven klant dan door het management van een klant die voor een langere periode gecontroleerd is. Auditors met een korte ambtsperiode kunnen bezorgd zijn over hun reputatie wanneer zij worden ontslagen net nadat zij een nieuwe klant hebben verkregen. Doordat er geen informatie aanwezig is over de beëindiging van de samenwerking tussen de auditor en de klant, gekoppeld met de bekende prikkels van de auditor om de klant te behouden, zal de markt deze vroege contractbeëindiging interpreteren als een probleem bij de auditor en niet bij de klant.

Er zijn ook hier argumenten waarom rotatie niet de oplossing zou zijn voor dit probleem. Zelfs wanneer verplichte rotatie wordt toegepast, blijft er een verleiding bestaan om de klant te behouden voor de vooraf vastgestelde rotatieperiode. Als de auditor en de klant een verschillende mening hebben en er een conflict ontstaat in de jaren voor het laatste jaar van de rotatie, kan de auditor de klant verliezen wanneer deze het contract vroegtijdig beëindigd. Onder verplichte rotatie kunnen de auditors enkel inkomsten verdienen tijdens hun

rotatieperiode. Wanneer een auditor zich bevindt in een korte termijn rotatie periode, staat hij onder een nog grotere druk om de klant niet te verliezen. Er bestaat dus nog steeds een bewuste en onbewuste wens om de klant te plezieren tijdens de rotatieperiode en dit kan het auditproces beïnvloeden. Daarnaast kan men de kwaliteit van de dienstverlening in het laatste jaar van de audit in twijfel trekken omdat de auditor dan minder gemotiveerd is om de klant te dienen (Arel et al., 2005).

De motivatie om de klant te plezieren ontstaat uit het feit dat de klant aangesteld en tegelijkertijd ook beloond wordt door de klant. Groenboek (2010) haalde in haar rapport aan dat het huidige commerciële aanbestedingssysteem problematisch is. De entiteit die de auditors moeten controleren stelt op dit moment de auditor aan en betaalt deze ook. De auditors hebben een verantwoordelijkheid tegenover de aandeelhouders van de gecontroleerde entiteit en andere belanghebbenden. Maar tegelijkertijd worden ze ook betaald door de gecontroleerde entiteit. Deze regeling veroorzaakt een verstoring in het systeem. Vandaar dat de Commissie de opdracht heeft gegeven om een ander scenario te onderzoeken. In dit andere scenario wordt de auditor aangesteld door een derde partij, mogelijk een regelgever. Deze derde partij stelt de auditor aan, beloont hem en stelt de duur van de werkzaamheden vast. Het mag dus niet meer gebeuren door de onderneming zelf. Volgens de Commissie kan zo een concept in het bijzonder relevant zijn voor de controle van financiële overzichten van grote vennootschappen en systeemrelevante financiële instellingen. Het is dus belangrijk om deze kwestie te onderzoeken.

Knechel et al. (2007) hebben de relatie tussen de ambtsperiode van een auditor en de auditkwaliteit onderzocht in een omgeving waarin de auditor prikkels ontvangt waardoor hij de neiging heeft om betwistingen met een klant te vermijden om zo de klant niet te verliezen. België heeft een proportionele aansprakelijkheid, dat wil zeggen dat de aansprakelijkheid wordt gelegd op de verdachte auditor op basis van hun bijdrage aan de schade. Vergeleken met de VS en het Verenigd Koninkrijk, wordt de Belgische auditmarkt gekenmerkt door een laag risico van procesvoering. Dit suggereert dat er prikkels zijn die er voor zorgen dat de auditors niet zo snel een going concern verklaring zullen geven in zaken die voor interpretatie vatbaar zijn. Hun onderzoek werd gevoerd bij particuliere ondernemingen in België. Als een langere ambtsperiode van de auditor een negatief effect zou hebben op de auditkwaliteit, dan is dit de omgeving waarin dergelijke verschijnselen het meest waarschijnlijk worden waargenomen. De resultaten tonen aan dat een langere ambtsperiode de onafhankelijkheid van de auditor niet zal schaden.

De argumentatie voor dat "plezieren" moet volgens ons wel sterk genuanceerd worden. Indien de auditklant een goed corporate governancesysteem heeft zal het auditcomité allesbehalve tevreden zijn met een auditor die het topmanagement wil "plezieren" en vermindert een dergelijke auditor in aanzienlijke mate de kans dat hij door dat auditcomité voor een nieuw mandaat zal worden voorgedragen. De kost van een materiële fout in de

jaarrekening die niet door de auditor werd ontdekt en gerapporteerd maar later op een andere wijze aan de oppervlakte komt is voor de auditklant bijzonder hoog (restatements, verlies aan geloofwaardigheid, boetes, dalende beurskoers...) en zal vaak tot een wisseling van auditor leiden.

2.2.3 Kwaliteit van de auditwerkzaamheden

2.2.3.1 Nieuwe frisse kijk

Een argument voor auditrotatie is het feit dat het roteren van auditors een middel kan zijn om voorspelbaarheid tegen te gaan. Wanneer auditors al enige tijd in dienst zijn, kunnen ze de audit gaan bekijken als een eenvoudige herhaling van eerdere engagements. Hierdoor zullen ze de neiging hebben om op de vorige resultaten te anticiperen. Auditors die terugkeren naar een engagement steunen op de werkdocumenten van het voorafgaande jaar om de audit te plannen. De werkdocumenten bevatten waardevolle informatie die nodig is voor de audit van het lopende jaar. Er ontstaat een probleem wanneer de auditor te veel steunt op deze werkdocumenten. Dit komt vooral voor bij minder ervaren auditors (Arel et al., 2005).

Zelfgenoegzaamheid, een gebrek aan innovatie, minder strenge controleprocedures en een sterk ontwikkeld vertrouwen in de klant kunnen ontstaan bij een lange termijn samenwerking met de klant. Wanneer een auditor voor een lange periode samenwerkt met een bepaald bedrijf, kan de auditor als gevolg van routine gaan anticiperen op de conditie van de systemen en de controleprocedures van de klant terwijl deze ondertussen verouderd zijn. Dit leidt tot een ineffectieve audit omdat de auditor minder streng is voor de klant. De auditor heeft te veel vertrouwen in de klant. Hierdoor zal hij anticiperen op de resultaten in plaats van alert te blijven voor subtiele maar belangrijke veranderingen in de omstandigheden van de klant (Carey et al., 2006). De voorspelbaarheid in het auditproces beïnvloedt ook de reactie van de auditor op de subjectieve oordelen die door het management werden gemaakt. Dit wil zeggen dat vaak herhaalde controleopdrachten er voor zorgen dat de auditors vertrouwen op de adviezen van de voorafgaande auditors wanneer men moet beslissen of de schattingen van het management in overeenstemming zijn met de 'General Accepted Accounting Principles'. Een verplichte rotatie spoort de nieuwe auditors aan om de naleving van 'GAAP' door het management opnieuw te gaan herbekijken waardoor ze het management kunnen dwingen om meer conservatieve boekhoudkundige praktijken te gebruiken (Arel et al., 2005).

Een auditor gaat soms de materialiteitsdrempel verhogen wanneer hij al een geruime tijd bij eenzelfde klant een mandaat heeft opgenomen. Een auditor stelt vooraleer de audit plaatsvindt een bepaalde materialiteitsgrens vast. Enkel de afwijkingen die boven deze materialiteitsgrens liggen moet hij vermelden in het controleverslag. Fouten die beneden de materialiteitsgrens liggen mogen in principe in de jaarrekening verwerkt zijn. Wanneer de auditor de materialiteitsgrens verhoogt, zullen de fouten van een groter materieel belang moeten zijn vooraleer hij deze in het rapport vermeldt (Gramling, 2010).

Men stelt ook dat een auditor minder geneigd is om een auditprobleem op te lossen wanneer hij al langer voor eenzelfde klant werkt. De auditor zal het probleem wel rapporteren maar niet oplossen. Verplichte rotatie is hiervoor een oplossing aangezien een auditor een meer diepgaande en sceptische audit zal uitvoeren wanneer deze weet dat een nieuwe auditor zijn werk in de nabije toekomst onder de loep zal nemen. De auditor is dan eerder geneigd om eventuele problemen op te lossen. Het roteren van auditors zou de doeltreffendheid en de kwaliteit van de audit verbeteren (FEE, 2004).

2.2.3.2 Auditfalingen

Verplichte rotatie zou het aantal auditfalingen niet verminderen. Dit omdat auditfalingen vaker voorkomen in de eerste jaren van een audit. Wanneer een auditor de audit van het voorafgaande jaar ook heeft uitgevoerd dan levert dit vaak aanzienlijke voordelen op die de audit-effectiviteit zullen verhogen. De vertrouwde relatie van de auditor met het bedrijf zorgt er voor dat hij de auditproblematiek en de veranderingen, die hebben plaatsgevonden in dat jaar, beter kan begrijpen. Gezien de complexiteit van veel bedrijven is het moeilijk voor een auditor om een businessplan van een onderneming volledig te begrijpen in een korte tijdsperiode. Het aantal auditfalingen blijkt hoger te zijn wanneer de auditors nieuw zijn omdat zij de institutionele kennis, die nodig is voor een uitgebreide audit, nog niet hebben ontwikkeld. Wanneer men terugkeert naar een opdracht waarbij men al eerder betrokken was, biedt dit meer efficiëntie. De auditor moet niet vanaf nul beginnen. Het bedrijf is bekend met wat de auditor zal vragen waardoor men de normale activiteiten minder moet onderbreken (FEE, 2004).

Bij het inschakelen van een nieuwe auditor zullen er opstartkosten optreden, zelfs als de werkdocumenten van de voorganger ter beschikking worden gesteld. Het ontwikkelen van institutionele kennis vergt dus tijd en geld. Dit vormt een argument tegen rotatie aangezien de auditor in de beginjaren niet beschikt over voldoende kennis over de klant. Deze kennis is cruciaal voor een vroege ontdekking van problemen waarmee een onderneming wordt geconfronteerd (Arel et al., 2005).

Ook AICPA (1992) is van mening dat het roteren van auditors het aantal auditfalingen zou doen toenemen in plaats van afnemen. Ze hebben dit probleem in de praktijk bestudeerd en men kwam tot de conclusie dat er bijna drie keer meer kans is op auditfalingen wanneer een auditor de eerste of de tweede controle van een bedrijf uitvoert. Dit verhoogde risico in nieuwe audits wordt toegeschreven aan het gebrek aan kennis van de klant en zijn bedrijf. Een auditor verkrijgt deze kennis pas na verloop van tijd, wanneer hij al een geruime tijd zijn mandaat heeft opgenomen (George, 2004). De oorzaak van de overgrote meerderheid van de falingen blijkt dus niet een te hoge betrokkenheid van de auditor in de activiteiten van de klant te zijn maar eerder een te lage betrokkenheid. Een aanzienlijk deel van vroegere falingen ontstonden in de initiële audits omdat de auditor misleid werd door het management. Er is dus zeker niet altijd sprake van een samenzwering tussen de auditor en het management (FEE, 2004).

George (2004) deed onderzoek naar de langetermijnrelatie tussen de auditor en zijn klant. Zij is het eens met de stelling van de AICPA dat de kans op auditfalingen hoger is wanneer de auditor nieuw is maar zij stelde wel vast dat in werkelijkheid meer auditfalingen voorkomen wanneer de auditor een langetermijnrelatie had met de klant. De steekproef die werd geanalyseerd bestond uit 90 Amerikaanse bedrijven. Deze werden verdeeld in drie verschillende classificaties van auditfalingen die plaatsvonden in de periode van 1996 tot 2001. De bedrijven die in de steekproef werden opgenomen zijn allemaal beursgenoteerde ondernemingen die gecontroleerd werden door 'Certified Public Accountant' kantoren. Financiële instellingen behoorden niet tot deze steekproef. Daarna werd de steekproef onderverdeeld in drie substeekproeven. De eerste substeekproef bevatte 19 geschillen die niet afgewikkeld werden ten gunste van de auditor en waarbij de auditor een goedkeurende verklaring zonder voorbehoud had gegeven. De tweede substeekproef bevatte 40 bedrijven die failliet waren gegaan en waarbij de auditor in het laatste auditrapport een goedkeurende controleverklaring had uitgebracht. De derde steekproef bevatte 31 ondernemingen waartegen de SEC een handhavingactie had gevoerd met betrekking tot hun jaarrekening aan het einde van het boekjaar. Elk jaar voert de SEC honderden handhavingacties tegen bedrijven als gevolg van een overtreding van de effectenwetgeving. Typische overtredingen zijn handel met voorkennis, boekhoudfraude en het verstrekken van valse of misleidende informatie over effecten. Deze 31 bedrijven hadden van de auditor een goedkeurende verklaring gekregen in het jaar van het geschil met de SEC. George (2004) heeft vervolgens onderzocht op welk moment deze auditfalingen vooral voorkomen. Uit deze studie blijkt dat meer dan de helft van het aantal auditfalingen plaatsvinden wanneer de auditor gedurende 7 jaar of meer een relatie heeft met de klant. In de eerste 3 jaren van de ambtsperiode van de auditor is het aantal auditfalingen hoog maar wel minder hoog dan bij een langetermijnrelatie tussen de auditor en de klant. Daarnaast blijkt ook dat auditmislukkingen bij langetermijncontroleopdrachten aanzienlijk meer schade berokkenen aan het belegend publiek dan mislukkingen van kortetermijncontroleopdrachten. Aan de andere kant toonde

deze studie aan dat de kans op falen significant hoger is bij nieuwe controleopdrachten. Deze studie biedt dus zowel argumenten voor als tegen partnerrotatie.

2.2.3.3 Maximale auditkwaliteit

Partnerrotatie wordt beschreven als een procedure voor de kwaliteitscontrole die de problemen, met betrekking tot lange periodes van eenzelfde auditor, overwint. In de beginjaren van de ambtsperiode van de auditor veronderstelt men dat de auditor het meest onafhankelijk is en dat de audit vanuit een nieuw perspectief wordt bekeken. Terwijl de recente verantwoordelijke auditpartner de nodige kennis en expertise aan het ontwikkelen is, is er een mogelijk verhoogd risico dat de auditor er niet in slaagt om afwijkingen van materieel belang op te sporen. Een auditkantoor zal proberen om dit risico te verminderen door processen te ontwikkelen voor hun auditors voor een effectieve audit zodat de nieuwe verantwoordelijke auditpartner voldoende kennis en expertise zal kunnen verzamelen. Na het verstrijken van deze eerste kennismakingsperiode zal de auditor over de nodige kennis van de klant en de industrie beschikken. Dit maakt dat in deze periode de kwaliteit van de audit naar verwachting op zijn maximum zal zijn. De auditor beschikt over de nodige expertise om de controle efficiënt en effectief uit te voeren. In deze periode verwacht men dat de onafhankelijkheid niet wordt aangetast en dat de auditor over de capaciteit zal beschikken om de jaarrekening kritisch te beoordelen. De lengte van deze periode is ongekend maar in de studie van Carey en Simnett (2006) suggereert men dat deze periode ongeveer vijf tot zeven jaar zal duren.

Het onderzoek van Carey et al. (2006) was gebaseerd op de hypothese dat een langere ambtsperiode van de auditor geassocieerd wordt met dalingen in de kwaliteit van de auditcontrole. Deze negatieve relatie wordt ondersteund door twee argumenten. Ten eerste zal een langdurige ambtsperiode de onafhankelijkheid van de auditor aantasten aangezien er een persoonlijke relatie tussen de auditor en het management van het bedrijf zal ontstaan. Ten tweede verslechtert de capaciteit van de auditpartner om kritische beoordelingen te maken over de financiële gegevens na een geruime periode. Met een geruime ambtsperiode bedoelen ze een auditor die meer dan zeven jaar de auditpartner is van eenzelfde bedrijf. Voor hun onderzoek deden ze een cross-sectionele analyse bij beursgenoteerde ondernemingen in Australië. Ze gingen kijken naar de relatie tussen de ambtstermijn van een auditor en de auditkwaliteit in het jaar 1995. In 2001 werd de verplichting van partnerrotatie opgelegd aan de beursgenoteerde ondernemingen en vanaf 1997 werd er vrijwillig van partner gewisseld. Ze gebruiken het jaar 1995 omdat ze het effect van langdurige ambtstermijn willen waarnemen. Carey et al. (2006) hebben daarom een

steekproef genomen vooraleer er van auditor werd gewisseld aangezien zij de samenhang wouden onderzoeken tussen een lange ambtsperiode en de auditkwaliteit. Zij hanteerden drie maatstaven om de auditkwaliteit te meten. Ten eerste onderzochten ze de neiging die een auditor had om een going concern advies uit te brengen wanneer een onderneming in financiële problemen zat. Als proxies gebruikten ze opinion, deze was 1 als men een going concern verklaring gaf en 0 anderszinds, en pbank, dit was de kans dat een bedrijf failliet kon gaan en dit werd berekend aan de hand van de Zmijewski score. Een hogere score duidt op een hogere kans om failliet te gaan. Ten tweede gebruikten ze de richting en de hoeveelheid van abnormale werkkapitaal accruals als een maatstaf voor de auditkwaliteit. In overeenstemming met eerder gevoerd onderzoek, kan men stellen dat een hogere kwaliteit van de audit extreme rapporteringbeslissingen beperkt. Accruals worden vaak gebruikt om deze extreme rapporteringbeslissingen te identificeren (Myers et al., 2003). Carey et al. (2006) concentreren zich op de abnormale werkkapitaal accruals en gebruikten hier voor de proxy AWCA die ontwikkeld werd door DeFond en Park. Deze proxy staat voor abnormale werkkapitaal accruals en is het verschil tussen het gerealiseerde werkkapitaal en het verwachte niveau van het werkkapitaal dat nodig is om de verkopen te ondersteunen. Tot slot gingen ze kijken of bepaalde benchmarks gehaald of gemist werden. Voor deze analyse werd de kwaliteit van de audit gemeten aan de hand van earnings management. Men ging hiervoor kijken naar het winstniveau, of dit groot genoeg was om al dan niet de specifieke benchmarks te behalen. Uit hun onderzoek bleek dat auditors die al een geruime tijd een mandaat hadden opgenomen bij een onderneming, een geringere neiging hadden om een going concern advies uit te brengen. Ook stelden ze enig bewijs vast van een positieve relatie tussen de ambtstermijn van de auditor en het behalen of missen van benchmarks wat leidde tot een slechtere auditkwaliteit. Ze vonden geen bewijs van een samenhang tussen de abnormale werkkapitaal accruals en de ambtsperiode van een auditor. Uit hun sensitivity analyse bleek dat er vooral in de niet- big 6 auditkantoren een daling van de auditkwaliteit plaatsvond. Deze resultaten ondersteunen de invoering van het partnerrotatie beleid. Dit onderzoek levert dus bewijs dat een langere ambtsperiode van de auditor zal resulteren in een daling van de auditkwaliteit. Na deze periode van zeven jaar verwacht men een daling in de kwaliteit van de audit door de ontwikkeling van persoonlijke relaties en door de verslechtering van de capaciteit om de jaarrekening kritisch te beoordelen. Dit vormt een bedreiging voor de onafhankelijkheid van de auditor. Een ander argument voor een verminderde onafhankelijkheid als gevolg van de lange termijn relatie, is de verhoogde kans dat de auditor zal bezwijken aan de onvermijdelijke druk van de klant in een audit conflictsituatie. In het uiterste geval zal een te hechte relatie leiden tot een collusie tussen de auditor en de klant. Een ideale oplossing is dus het roteren van de partners na een vijf à zeven jaar.

Myers et al. (2003) hebben een studie uitgevoerd over de relatie tussen de ambtsperiode van een auditor en de kwaliteit van de winst. Ze maakten hierbij gebruik van het Jones-model en hanteerden abnormale accruals als proxy voor de kwaliteit van de winst. Zij

vertrokken ook vanuit de stelling dat een langere ambtsperiode een daling van de auditkwaliteit veroorzaakt. Zij kwamen echter tot een andere conclusie dan die van Carey et al. (2006). Volgens hen zal een auditor, die al een geruime tijd een mandaat heeft opgenomen bij een onderneming, zorgen voor een betere auditkwaliteit. Een auditor die bekend is met de onderneming en het management is volgens hen meer in staat om extreme rapporteringbeslissingen van het management te beperken en dit gaat gepaard met een hogere auditkwaliteit. Wanneer de auditor niet in staat is om de extreme keuzes die het management maakt, met betrekking tot de financiële positie van een onderneming, te beperken dan spreekt men van een lage auditkwaliteit. In sommige gevallen zal de auditor deze beslissingen van het management zelfs steunen waardoor de boekhouding niet meer in overeenstemming is met de algemeen aanvaarde accounting principes. Geiger et al. (2002) zijn het hiermee eens. Zij stelden vast dat er een leercurve of 'kennis verbetering' ontstaat na verloop van tijd bij een bepaalde klant. Een auditor verkrijgt meer kennis over de activiteiten van de specifieke klant. Naarmate de ambtsperiode van de auditor toeneemt, zal hij meer sceptisch zijn over de plannen van het management. Hierdoor is er meer kans dat de auditor een going concern verklaring zal geven aan het bedrijf.

Knechel et al. (2007) onderzochten de impact van de ambtsperiode van de auditor op de waarschijnlijkheid dat een auditor een going concern verklaring zou geven. Ze kwamen tot de conclusie dat roterende auditors geen invloed hadden op de kwaliteit van de audit. Dit werd gemeten door de waarschijnlijkheid te meten opdat een going concern opinie wordt gegeven aan een onderneming die in financiële problemen zit. Het publiek beschouwt de auditor als een 'public watchdog' die de maatschappij moet waarschuwen wanneer een bedrijf in financiële problemen verkeert. Wanneer een auditor geen going concern advies uitbrengt vóór een faillissement, beschouwt het publiek dit als een audit mislukking. Ze maakten bij hun onderzoek gebruik van een steekproef van 618 Belgische privé bedrijven. Deze bedrijven gingen ze opdelen door een onderscheid te maken tussen de bedrijven met financiële problemen die niet failliet gingen en bedrijven met financiële problemen die wel failliet gingen. Wanneer een onderneming één van volgende vier criteria overschreed, beschouwde men deze als een onderneming met financiële problemen: het lijden van een operationeel verlies, het lijden van een 'bottom line' verlies, negatieve 'retained earnings' in het huidige of de twee vorige jaren of een negatief werkkapitaal in de twee voorgaande jaren. In het onderzoek hanteerden Knechel et al. (2007) twee soorten fouten. Wanneer de auditor een going concern advies uitbracht voor een onderneming die in het volgende jaar niet failliet was gegaan, beschouwden ze dat als een type 1 fout. Wanneer de auditor geen going concern advies had uitgebracht voor een onderneming die wel failliet was gegaan, beschouwden ze dat als een type 2 fout. Uit hun onderzoek bleek dat een langere ambtsperiode van de auditor niet gepaard ging met een toename van het type 2 fouten. De resultaten dragen op twee manieren bij tot de literatuur. Ten eerste vinden ze geen bewijs dat de ambtsperiode van de auditor negatief geassocieerd wordt met de kwaliteit van de audit, hoewel de onafhankelijkheid van de auditor aangetast kan worden. In de tweede

plaats kwamen ze tot de conclusie dat een lange ambtstermijn de waarschijnlijkheid, dat een auditor een foute going concern verklaring geeft, vermindert. Het uitbrengen van een going concern advies wordt echter niet beïnvloed door de ambtstermijn. De algemene conclusie is dus dat een auditor, die al enkele mandaten had opgenomen bij eenzelfde klant, niet sneller zal overgaan tot een going concern advies dan een nieuwe auditor. Maar het aantal foute going concern verklaringen zal wel dalen naarmate de ambtstermijn van de auditor vordert. Een auditor die al enkele mandaten had aangenomen bij eenzelfde bedrijf bleek de kwaliteit van de audit niet te verbeteren maar ook niet te verlagen. Het roteren van de auditors om de kwaliteit te verbeteren is volgens hen geen goede oplossing.

De Belgische markt voor audit verschilt ook van de VS en Britse audit markt omdat commissarissen worden benoemd voor een termijn van drie jaar, die zonder beperking verlengd kan worden voor een extra periode van drie jaar. In België kunnen juridische stappen tegen een auditor worden uitgevoerd door het bedrijf van de klant, haar aandeelhouders of iedere belanghebbende derde partij tot vijf jaar na de afgifte van het auditverslag. Door de proportionele aansprakelijkheid en een laag risico van procesvoering in België zijn de Belgische auditors minder geneigd om een 'going concern' advies te geven in zaken die voor interpretatie vatbaar zijn. Men suggereert dus dat, wanneer er een relatie zou bestaan tussen de ambtsperiode en een going concernverklaring, deze sterker zou zijn in België dan in de Angelsaksische lidstaten. Vanstraelen (2003) heeft onderzocht of Belgische ondernemingen na het ontvangen van een going concern verklaring daadwerkelijk failliet gingen en of ze na deze verklaring van auditor gingen wisselen. Haar resultaten ondersteunen de hypothese dat going concern adviezen de kans op een faillissement aanzienlijk verhogen. Verder blijkt dat de kans vier keer groter is dat klanten van auditor gaan veranderen wanneer zij in het laatste jaar van het mandaat een going concern verklaring hebben gekregen dan wanneer ze een going concern advies zouden hebben ontvangen in de eerste twee jaren van het mandaat.

2.2.3.4 Cumulatieve kennis

In de loop van een audit verzamelt het auditteam uitgebreide informatie over het bedrijf van de klant, de systemen en het personeel. Een argument tegen verplichte rotatie zou zijn dat deze kennis verloren gaat bij elke verandering van de auditor en zeker bij een verandering van het auditkantoor. Er is weinig direct empirisch bewijs dat een diepere kennis en begrip van het bedrijf van een klant zou leiden tot een meer doeltreffende audit. Maar men weet wel zeker dat auditfalingen vaker voorkomen wanneer de auditor niet beschikt over de nodige kennis en expertise van het bedrijf (FEE, 2004).

Arrunada en Paz-Ares (1997) stelden ook vast dat rotatie specifieke activa vernietigt die moeilijk te achterhalen valt en die worden opgebouwd doorheen de opeenvolgende audits. Enkele van deze activa zijn van contractuele aard, zoals de vertrouwelijke informatie die is verkregen en in het bijzonder het vertrouwen dat ontstaat tussen de twee partijen, dat ongetwijfeld de relatie met de auditor ten goede komt. Enkele andere activa zijn informatief, met name de kennis van de boekhoudsystemen en de interne controle die is ontwikkeld door zowel de auditor en de klant na verloop van tijd. De continuïteit van de relatie creëert een gunstig kader voor het wederzijds vertrouwen en de kennis die zijn opgebouwd door de jaren heen. Door dit vertrouwen zal men sneller conflicten oplossen en kunnen de auditor en de klant met elkaar communiceren tegen lage kosten.

De SDA Universiteit Bocconi (2003) kwam in haar onderzoek tot de conclusie dat kantoorrotatie een negatief effect heeft op de kwaliteit van de auditwerkzaamheden in het eerste jaar van de aanstelling van een nieuwe auditor. Daarnaast concludeerde men dat de hoogste frequentie van verklaringen met voorbehoud optrad tijdens het derde jaar van een auditengagement omdat het auditkantoor dan grondig kennis heeft genomen met het bedrijf van de klant.

Belangrijk is ook om rekening te houden met de toenemende complexiteit en omvang van vele moderne bedrijven in termen van technologie, geografische spreiding, structuur, de bedrijfsprocessen en de procedures voor financiële controle. Hierdoor zal er een grotere hoeveelheid tijd nodig zijn om grondig inzicht te verkrijgen in de onderneming en haar activiteiten. Men spreekt daarom van een steile leercurve. Naarmate de auditor langer in dienst is, zal hij een grotere kennis over het bedrijf ontwikkelen. Een gebrek aan kennis vormt een groter obstakel voor effectieve controles in gespecialiseerde bedrijfstakken zoals banken en verzekeringsmaatschappijen. Gedetailleerde kennis is nodig zodat de auditor kritische gebieden met een hoog controlerisico kan identificeren (Geiger et al., 2002).

Door de vele recente ontwikkelingen zijn de standaarden voor jaarrekeningen complexer geworden en deze zijn nog altijd aan het evolueren. Standaarden worden gewijzigd en aangepast aan recente situaties. Dit maakt dat de auditor een gedetailleerd en diepgaand inzicht in de complexiteit van een bedrijf moet hebben, zodat hij kan vaststellen welke impact de wijzigingen in de financiële verslaggevingseisen zullen hebben op de klant. Verder hebben boekhoudkundige kwesties vaak betrekking op meer dan één accounting periode zoals een waardevermindering van activa, goodwill en voordelen voor de werknemers. Dit betekent dat het begrijpen van de historische perioden en de resultaten een belangrijke rol speelt wanneer men de wijzigingen in de eisen voor de financiële verslaggeving correct wil implementeren (FEE, 2004).

Bij beursgenoteerde ondernemingen zijn de kosten van een verminderde institutionele kennis als gevolg van een nieuwe auditor meestal groter dan de kosten die verbonden zijn aan de hechte relatie tussen de auditor en het management. Hoewel dit waarschijnlijk ook het geval zal zijn bij niet-beursgenoteerde ondernemingen moet men enkele verschillen overwegen. Kleine particuliere bedrijven hebben meestal minder complexe operationele activiteiten zodat zelfs een nieuwe auditor kan beschikken over voldoende kennis van het bedrijf om een effectieve controle uit te voeren. Hierdoor is rotatie meer haalbaar bij kleine bedrijven. Maar kleinere bedrijven beschikken over minder macht om te kunnen onderhandelen met de auditor. Daardoor zijn gevestigde auditors minder kwetsbaar voor bedreigingen met betrekking tot hun onafhankelijkheid. Auditrotatie is dus minder noodzakelijk bij kleinere bedrijven (Morrill, 2008).

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het standpunt van de verschillende onderzoekers met betrekking tot de kwaliteit van de auditwerkzaamheden.

2.2.3.5 Overzicht

Stelling: Rotatie verbetert de kwaliteit van de auditwerkzaamheden			
PRO		CONTRA	
Auteur	Argument	Auteur	Argument
FEE	Rotatie zorgt voor een meer diepgaande audit	FEE	Aantal auditfalingen zijn hoger wanneer de auditor nieuw is
Arel et al.	Rotatie zorgt voor een nieuwe frisse kijk op de financiële staten	Arel et al.	Auditor beschikt niet over voldoende kennis in de beginjaren
George	* meer falingen bij langetermijnrelatie tussen auditor en klant * falingen van langetermijnrelatie berokkenen meer schade aan het belegend publiek	George	Kans op falen is significant hoger in de beginjaren
Carey et al.	Auditkwaliteit daalt na een ambtsperiode van de auditor van 7 jaar	AICPA	Drie keer meer kans op auditfalingen bij de eerste en tweede controle
		Myers et al.	Auditor die al geruime tijd een mandaat heeft opgenomen, beschikt over meer kennis en dit zorgt voor een betere auditkwaliteit
		Geiger et al.	Na verloop van tijd ontstaat er een leercurve waardoor de auditkwaliteit stijgt
		Knechel et al.	Rotatie zal de auditkwaliteit niet verbeteren aangezien er geen associatie is tussen de ambtsperiode en de auditkwaliteit
		Bocconi	Kantoorrotatie heeft een negatief effect op de auditkwaliteit
		Morrill	Rotatie gaat gepaard met hoge kosten als gevolg van het verliezen van institutionele kennis

2.2.4 Kosten van de audit

2.2.4.1 Competitie in de auditindustrie

2.2.4.1.1 Impact van concurrentie op het marktaandeel

Arrunada en Paz-Ares (1997) voorspelden de ontwikkeling van de marktaandelen in de Spaanse markt na de verplichte rotatieregel. Volgens hen zouden de kleine ondernemingen hun marktaandeel kunnen vergroten en de leidende onderneming zou lijden aan een aanzienlijke daling in het marktaandeel. Zij verwachtten dat de markt zou evolueren naar een evenwicht waarin de auditkantoren ongeveer een gelijk marktaandeel hadden. Deze egalisatie trend is vooral gevaarlijk omdat deze voorkomt dat de investeringen van de auditkantoren naar behoren worden beloond. In een markteconomie hebben bedrijven een krachtige stimulans om te investeren. Wanneer een auditkantoor meer klanten zal kunnen aantrekken, zullen ze meer winstgevend zijn. Maar als er een regel wordt ingevoerd waarbij een klant na een bepaald aantal jaar het auditkantoor moet verlaten dan zal deze stimulans verminderen. Ze verwachten dus een bezuiniging van de investeringen die gericht zijn op verbetering van de efficiëntie.

Volgens de SDA Bocconi Universiteit van Italië (2003) klopten deze verwachtingen niet. Zij stelden vast dat de concurrentie groter is in het vrijwillige auditsegment, waar er geen rotatie vereist is, dan in de sector van de beursgenoteerde ondernemingen waar meer dan 90% van het marktaandeel in handen was van de toenmalige Big 6. Verplichte rotatie heeft er niet voor gezorgd dat kleine tot middelgrote ondernemingen beter konden concurreren met de grote auditkantoren. Integendeel, het onderzoeksrapport speculeert dat het zelfs bijgedragen heeft aan een collusie tussen de grote auditkantoren. Deze zouden onderling afspraken gaan maken om de klanten naar elkaar door te verwijzen.

2.2.4.1.2 Impact van de concurrentie op de audithonoraria

Arrunada en Paz-Ares (1997) stellen vast dat verplichte rotatie een toename veroorzaakt in kosten voor de klant als gevolg van een vermindering van de prikkel van de auditkantoren om efficiënt te zijn. Zij argumenteren dat de auditors een systeem van 'lowballing' gaan gebruiken. De auditor zal dan de nieuwe klant goedkoop aantrekken en daarna zal hij elk jaar zijn prijs gaan verhogen. Low-Balling is een natuurlijke concurrentiële reactie van een auditor om een nieuwe klant te verkrijgen. Hierdoor wordt de onafhankelijkheid van de

auditor geschaad in de eerste jaren van auditor-klant relatie aangezien hij in het eerste jaar met verlies werkt en dan meer geneigd is om een goedkeurende verklaring te geven omdat hij rekent op de toekomstige inkomsten (Geiger et al., 2002).

2.2.4.1.3 Praktische overwegingen bij kantoorrotatie

Wanneer blijkt dat de concurrentie zal stijgen als gevolg van verplichte kantoorrotatie, zullen de toezichthouders moeten overwegen of er voldoende auditkantoren zijn met een voldoende grootte en kwaliteit om de verplichte rotatie te ondersteunen. Dit is vooral belangrijk voor multinationale bedrijven die nood hebben aan een groot internationaal auditkantoor. Op dit moment zijn er maar vier (of zes) grote auditkantoren waardoor verplichte kantoorrotatie aanzienlijke praktische problemen kan opleveren. Wanneer de rotatie zal plaatsvinden worden bepaalde bedrijven, vooral de grote, complexe en internationale bedrijven, beperkt in de keuzemogelijkheden van de auditkantoren. Internationale bedrijven hebben nood aan grote auditkantoren aangezien enkel zij aan hun behoeften kunnen voldoen. Daarnaast is de keuze van een auditkantoor verder beperkt wanneer er onverenigbaarheden ontstaan. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een auditkantoor reeds voorziet in niet-audit diensten die onverenigbaar zijn met de audit of wanneer het auditkantoor de audit doet voor een belangrijke concurrent (FEE, 2004). Ook de Commissie merkt in het Groenboek op dat dit een belangrijk punt is om te overwegen. Na de ondergang van Arthur Andersen zijn er nu nog slechts enkele grote kantoren die de controles van de financiële overzichten van grote, complexe instellingen kunnen uitvoeren. Wanneer één van deze kantoren zou ineens storten dan zou dit de beschikbaarheid van de gecontroleerde financiële staten kunnen verstoren. Daarnaast zal deze ineensstorting een invloed hebben op de stabiliteit van het financiële stelsel als geheel en schade berokkenen aan het vertrouwen van de beleggers. Het is dus noodzakelijk dat verder wordt onderzocht hoe dit risico beperkt kan worden (Groenboek, 2010).

2.2.4.2 De auditkosten in de beginjaren na een wisseling van auditkantoor

Uit veel studies blijkt dat de kosten met betrekking tot het regelmatig wisselen van auditkantoor onaanvaardbaar hoog zijn en niet opwegen tegen de mogelijke voordelen van de verplichte rotatie. De stijging van de kosten is te wijten aan het feit dat de nieuwe auditor vanaf nul moet beginnen en nog niet beschikt over de nodige ervaring met het bedrijf van de klant, de activiteiten en de systemen. Eventuele efficiëntieverbeteringen die werden ontwikkeld door de vorige auditor gaan ook verloren (FEE, 2004).

Arrunada en Paz-Ares (1995), verklaren dat deze hoge kosten in het begin van de audit te wijten zijn aan de expliciete tijd die de auditor nodig heeft voor een aantal begintaken. Hiermee wordt bedoeld de kennismaking met de boekhoudingprocedures en interne controles van het bedrijf, de beoordeling van de continuïteit van de procedures en de grondslagen voor financiële verslaggeving, de herziening van de historische rekeningen en de openingssaldi, de herziening van de fiscale structuur en de vorderingen en de oprichting van een permanent archief van de informatie en kennis die de auditor heeft verzameld.

Ook uit het onderzoek van SDA Universiteit Bocconi (2003) blijkt dat er meer werkuren nodig zijn, samen met meer gekwalificeerd personeel, in het begin van een audit. Deze beginperiode is nooit minder dan twee tot drie jaar voor complexe internationale bedrijven. In het eerste jaar kan dit leiden tot een toename van maximaal 40% van de vereiste werkuren.

Ridyard en de Bolle (1992) concludeerden uit hun studie dat de opstartkosten van een audit werden geraamd op 15% van alle kosten voor een nieuwe klant wanneer het auditkantoor al enige ervaring had met de industrie en 25% wanneer het auditkantoor nog geen ervaring had in de sector. Veel onderzoekers zijn van mening dat deze kosten zullen uitmonden in een hoger auditloon op lange termijn.

2.2.4.3 Kosten van de tijd van het management

Bepaalde onderzoekers houden rekening met de impliciete kosten van de tijd van het management bij de selectie van nieuwe auditors en de tijd die nodig is om de auditors vertrouwd te maken met de activiteiten en de systemen van het bedrijf. Het aanstellen van een nieuwe auditor zal niet enkel de kosten beïnvloeden maar deze zal ook de bedrijfsvoering verstoren (FEE, 2004). De SDA Universiteit Bocconi (2003) kwam tot de bevinding dat een nieuwe auditor zorgt voor een toenemende last voor de managers, het personeel en de interne auditors. Zij moeten de nodige informatie betreffende corporate governance, de markt, interne controle systemen en de organisatiestructuur leveren aan de auditor. Ook Arrunada en Paz-Ares (1997) beaamen deze conclusie. Volgens hen is het kiezen van een nieuwe auditor een moeizaam proces. Men moet eerst op zoek gaan naar een gepaste auditor. Vervolgens zal men de prijs en andere condities vastleggen in een contract. Daarna moet de klant talrijke middelen aan de auditor ter beschikking stellen. De klant moet de auditor de nodige bijstand geven en hem de nodige menselijke en materiële middelen verschaffen.

2.2.4.4 Overzicht

Stelling: Rotatie verhoogt de kosten van de audit			
PRO		CONTRA	
Auteur	Argumenten	Auteur	Argumenten
Geiger et al.	Rotatie zorgt voor hogere kosten voor de klant doordat auditor een systeem van 'lowballing' gaat gebruiken		
FEE	* Kantoorrotatie zorgt voor praktische problemen door beperkt aantal internationale auditkantoren * kantoorrotatie zorgt voor hoge kosten		
Bocconi	Nieuwe auditor zorgt voor een toenemende last voor de managers, het personeel en de interne auditors		
Arrunada & Paz-Ares	Management moet de nodige middelen ter beschikking stellen aan de nieuwe auditor en dit neemt tijd in beslag		

2.2.5 Andere praktische overwegingen

2.2.5.1 Audits van gespecialiseerde industrieën

Gespecialiseerde bedrijven zijn in het bijzonder kwetsbaar voor een vermindering van de kwaliteit van de audit als gevolg van de verplichte rotatie. Dit is te wijten aan het feit dat slechts een klein aantal auditkantoren over partners en medewerkers beschikken die de nodige gespecialiseerde kennis hebben van deze industrieën. Een bedrijf kan worden gedwongen om het mandaat op te nemen van een commissaris die dit specialisme niet beheerst en dit is nadelig voor de auditkwaliteit (FEE, 2004).

2.2.5.2 Gevolgen voor de vrijheid van keuze

Mits goedkeuring door het auditcomité wordt, na een selectieprocedure waarbij ook het Auditcomité betrokken is, een gekwalificeerde auditor gekozen. Dit is een onafhankelijke persoon of instantie die verantwoordelijk is voor de evaluatie van de jaarrekening. De keuze van de auditor wordt in principe bepaald door het auditcomité aangezien dat de nodige expertise bezit. Wanneer men interne of externe rotatie toepast, zal het bedrijf na een bepaalde periode van auditor moeten veranderen. Vroeger wisselde men enkel van auditor wanneer het auditcomité vond dat deze verandering van auditor de auditkwaliteit positief zou beïnvloeden of de kosten verminderen. Bij verplichte rotatie moet de onderneming na een bepaalde periode een nieuwe auditor aanstellen en dit is dan misschien niet meer de beste of gepaste auditor. Verplichte rotatie beperkt dus de keuzemogelijkheden van de auditor voor het auditcomité (FEE, 2004).

2.3 Discussie omtrent kantoorrotatie

2.3.1 Voorstel kantoorrotatie door Europese Commissie

Als gevolg van de financiële crisis zijn er in Europa maatregelen genomen om het financiële stelsel te stabiliseren. De rol die banken, hedgefondsen, ratingbureaus, toezichthouders en centrale banken hebben gespeeld is in veel gevallen ter discussie gesteld en grondig geanalyseerd. Tot nu toe heeft men echter weinig belang gehecht aan de manier waarop de auditfunctie kan bijdragen aan meer financiële stabiliteit. Het is de Europese Commissie vooral onduidelijk hoe het mogelijk is dat een auditor een goedkeurende verklaring heeft gegeven aan talloze banken die vervolgens enorme verliezen hadden geleden. Vandaar dat zowel de rol als het bereik van de auditfunctie verder wordt besproken en getoetst in de algemene context van de hervorming van de regulering van de financiële markt. Het is de verantwoordelijkheid van de auditfunctie om zekerheid te bieden over de werkelijke financiële gezondheid van een onderneming. Deze zekerheid zou er voor moeten zorgen dat de risico's op afwijkingen gereduceerd worden en de kosten van faillissementen zullen afnemen. Deze kosten zouden anders ten laste komen van de maatschappij. De auditfunctie is cruciaal voor de bescherming van het beleggend publiek en het vertrouwen in de markt. Een auditor is verantwoordelijk voor het getrouw beeld van de financiële overzichten en vervult hiermee een maatschappelijke rol. De Commissie indiceert in het Groenboek (2010) dat ze willen onderzoeken in hoeverre deze maatschappelijke opdracht wordt vervuld. Ze wijst daarom op de behoefte aan een uitgebreid debat over de maatregelen die moeten

worden genomen om ervoor te zorgen dat zowel controles van financiële overzichten als controleverklaringen geschikt zijn voor het doel dat ze hebben.

Situaties waarin een onderneming een ruim aantal jaren gebruikmaakt van hetzelfde auditkantoor lijken niet verenigbaar met de gewenste normen van onafhankelijkheid. Volgens de commissie blijft de bedreiging als gevolg van vertrouwdsheid bestaan, ook al wisselt enkel de controlepartner die belast is met de essentiële controletaak. De Commissie vindt daarom dat de verplichte rotatie van auditkantoren overwogen moet worden. Ze erkent de negatieve argumenten met betrekking tot kennisverlies als gevolg van kantoorrotatie maar wil toch de voor- en nadelen van zo een rotatiesysteem onderzoeken. Men wil vooral nagaan of men door dit systeem de objectiviteit en dynamiek op de auditmarkt kan handhaven. Regels voor kantoorrotatie moeten worden opgenomen om te vermijden dat partners van wisselende kantoren bepaalde cliënten 'meenemen'. Verplichte kantoorrotatie zou ook meer dynamiek en capaciteit op de auditmarkt brengen (Groenboek, 2010).

2.3.2 Eerder gevoerd onderzoek over kantoorrotatie

'General Accounting Office' heeft een studie gedaan naar de mogelijke gevolgen van verplichte auditkantoorrotatie. Hierin werd geconcludeerd dat de voordelen van deze rotatie niet zeker waren. Alsook dat bijna 99% van de beursgenoteerde ondernemingen geen kantoorrotatie toepast. Een andere conclusie was dat de gemiddelde ambtsperiode van een auditor voor Fortune 1000-bedrijven 22 jaar was vooraleer rotatie verplicht werd. Het zou veel hoger geweest zijn als de ondergang van Andersen er niet was geweest. Men kon ook concluderen dat 10% van de onderzochte bedrijven 50 jaar lang dezelfde auditor in dienst hadden waarbij de bedrijven gemiddeld 75 jaar bestonden (GAO, 2004).

De bedrijven die de audits aanbieden blijken uniform tegen kantoorrotatie te zijn. AICPA, die de auditkantoren vertegenwoordigt in de federale hoorzittingen, heeft zich verzet tegen verplichte kantoorrotatie met het argument dat het aantal auditfalingen eerder zal toenemen dan zal afnemen (AICPA, 1992). De organisatie FEE deelt deze mening. Zij stelt dat kantoorrotatie resulteert in significante additionele kosten voor de auditkantoren en het management. Daarnaast zal er een daling van de auditkwaliteit plaatsvinden in de beginjaren van de audit door een gebrek aan kennis (FEE, 2004). Ook uit de interviews blijkt dat de auditkantoren geen voorstander zijn van kantoorrotatie. Zij zijn van mening dat de maatregelen, die op dit moment van kracht zijn om de onafhankelijkheid te verbeteren, voldoende zijn.

De Bocconi Universiteit van Italië (2003) concludeerde dat kantoorrotatie, die verplicht is in Italië, schadelijk is voor de kwaliteit van de controle maar een positief effect lijkt te hebben op het vertrouwen van het publiek in het bedrijfsleven. Gates et al. (2007) zijn het eens met deze conclusie. Uit hun onderzoek blijkt dat het vertrouwen van investeerders stijgt wanneer regelmatig van auditkantoor gewisseld wordt. Het wisselen van auditpartners heeft echter geen invloed op dat vertrouwen.

Hoofdstuk 3 Wat is auditkwaliteit?

3.1 Definities van auditkwaliteit

De kwaliteit van de audit is afhankelijk van de auditor (als veralgemening voor het auditteam en het auditkantoor of zelfs het auditnetwerk) die de controle uitvoert. Auditkwaliteit heeft twee componenten. Ten eerste moet de auditor in staat zijn om een materiële fout of weglating in de financiële staten te ontdekken. Ten tweede zal de auditor deze fout moeten rapporteren (DeAngelo, 1981). Het al dan niet ontdekken van een materiële fout hangt af van de vakbekwaamheid en de capaciteiten van een auditor. Deze zijn een gevolg van zijn algemene ervaring, technische deskundigheid, professionele opleiding en de kennis die hij heeft van individuele klanten en van de industrie. Daarnaast moet de auditor een objectieve kijk hebben. Een verminderde onafhankelijkheid ten opzichte van de klant kan deze objectiviteit in gevaar brengen. Een langere ambtsperiode kan de bekwaamheid van de auditor doen toenemen aangezien de auditor dan een uitgebreide kennis heeft van de klant. Maar deze langere ambtsperiode kan ook de onafhankelijkheid van de auditor schaden aangezien er een band ontstaat tussen het management en de auditor. Een kortere ambtstermijn kan afbreuk doen aan de bekwaamheid van een auditor omdat deze minder weet over het bedrijf in de beginjaren van de audit. Daarnaast kan deze korte ambtstermijn de onafhankelijkheid schaden wanneer de auditor zijn nieuwe klant lang genoeg wil behouden om de kosten van de beginjaren terug te verdienen. Een verslechtering van de auditkwaliteit in de beginjaren van de audit kan het gevolg zijn van onbekwaamheid of verlies van onafhankelijkheid, terwijl een daling in de auditkwaliteit bij een langere ambtstermijn hoogstwaarschijnlijk te wijten is aan een verlies van onafhankelijkheid. Over het algemeen wordt van een auditor verwacht dat hij twijfelachtige boekhoudkundige methoden niet aanvaardt en dat hij in staat is om deze soort van onregelmatigheden op te sporen en te rapporteren (Becker et al., 1998).

Er zijn verschillende definities voor auditkwaliteit. Volgens het 'Government Accountability Office' spreekt men van een kwaliteitsaudit wanneer deze is uitgevoerd in overeenstemming met algemeen aanvaarde auditnormen (GAAS). De audit moet een redelijke zekerheid bieden dat de gecontroleerde financiële verklaringen en de daarmee samenhangende bekendmakingen in overeenstemming zijn met de algemeen aanvaarde boekhoudprincipes (GAAP) en niet wezenlijk onjuist zijn als gevolg van fouten of fraude. Er zijn 3 belangrijke factoren die hierbij meespelen namelijk de inputs aan de auditzijde, de procesfuncties en de juiste resultaten. Met inputs aan de auditzijde bedoelt men de factoren die er voor zorgen dat de auditor zijn taak correct uitvoert. Voorbeelden hiervan zijn de vereiste kennis

waarover de auditor moet beschikken, de onafhankelijkheid en objectiviteit van de auditor. Bij een kwaliteitsaudit is het ook belangrijk dat het auditproces op een juiste manier wordt uitgevoerd. Een voorbeeld hiervan is dat de auditor er voor moet zorgen dat de juiste soort en hoeveelheid van audittests worden uitgevoerd. Tot slot is het cruciaal dat de resultaten juist zijn. De financiële verslaggeving moet betrouwbaar zijn en de controleverklaring moet accuraat zijn. Aan de hand van deze definitie kan men stellen dat de kwaliteit van een auditcontrole multidimensionaal is (Bedard et al., 2009).

3.2 Verbetering auditkwaliteit door uitgebreid transparantieverslag

De Europese Unie verplicht de lidstaten om er voor te zorgen dat auditors en auditkantoren, die de wettelijke controles uitvoeren bij beursgenoteerde bedrijven, een jaarlijks transparantie verslag publiceren op hun website binnen drie maanden na het einde van elk boekjaar. Dergelijk verslag bevat een beschrijving van het systeem van kwaliteitscontrole van de auditkantoren.

In oktober 2008 heeft een verslag van het 'US Treasury Department's Advisory Committee on the Auditing Profession' geleid tot het huidige debat over auditkwaliteitsindicatoren. Het verslag van de commissie doet een voorstel om onderzoek te doen naar de haalbaarheid van een periodieke verslaggeving door auditkantoren over de belangrijkste indicatoren van de auditkwaliteit. De PCAOB vraagt zich af of het niet beter zou zijn dat de auditkantoren regelmatig een reeks auditkwaliteitsindicatoren zouden bekendmaken. De gevolgen voor auditcomités zijn dat er in de nabije toekomst jaarlijks een standaardset van indicatoren voor de auditkwaliteit van de auditkantoren beschikbaar zijn. Deze informatie zou de auditcomités beter moeten informeren over de verschillende auditkantoren. Dit is belangrijk bij de benoeming of het behouden van hun auditor.

Het auditcomité van een beursgenoteerde onderneming is voor een deel verantwoordelijk voor de auditkwaliteit omdat het verantwoordelijk is voor het selecteren, compenseren en het evalueren van de onafhankelijke auditor. Het is belangrijk dat de auditcomités routinematig informatie verkrijgen over de indicatoren van de kwaliteit van de auditkantoren, tijdens het proces van de benoeming of van het behouden van hun externe auditor. Echter, de mate waarin deze informatie daadwerkelijk wordt gevraagd en gebruikt in de benoemingsprocedure van de nieuwe auditor is onbekend.

Informatie over de audit outputs zou ook kunnen worden opgenomen in de voorgestelde periodieke verslagen die moeten worden opgesteld door de auditfirma's. Voorbeelden van audit outputs zijn het aantal aanpassingen die men heeft moeten opleggen aan de klant. Ook

zou de auditfirma verslag kunnen uitbrengen over de geschiktheid van een going concern advies.

Audits zijn voornamelijk menselijke inspanningen. Auditkantoren zijn erg afhankelijk van de kwaliteit hun professionals, met inbegrip van hun competentie en hun vaardigheden. Hoe en in welke mate de auditkantoren investeren in hun personeel kan ook worden beschouwd als belangrijke informatie bij het beoordelen van de auditkwaliteit van de auditkantoren. Een openbaarmaking van dergelijke informatie toont aan hoeveel belang dat een auditkantoor hecht aan het opbouwen en het investeren in menselijk kapitaal, technologie en infrastructuur. Ondernemingen die dergelijke investeringen doen, tonen hun betrokkenheid aan bij het auditberoep en het maatschappelijk verantwoord ondernemen, in plaats van louter bij de prestaties en de groei.

Een uitgebreid transparantierapport voor auditoren van beursgenoteerde ondernemingen zou de set van gegevens uitbreiden die aan de auditcomités moet worden verschaft. Hierdoor zal deze informatie worden gestandaardiseerd en zal de betrouwbaarheid gewaarborgd worden. Auditcomités hebben zo informatie beschikbaar over alle ondernemingen die de audits van beursgenoteerde ondernemingen uitvoeren. Deze informatie is nuttig wanneer ze op zoek moeten gaan naar een nieuwe auditor. Aan de hand van deze gegevens kan men dan bepaalde auditfirma kiezen zonder dat men kosten moet maken voor de evaluatie van de auditkantoren. Een voordeel van dit transparantieverslag is dat het auditcomité kosteloos de keuze kan voorbereiden. Ten tweede zal een gestandaardiseerde rapportage er voor zorgen dat partijen buiten de auditcomités, zoals toezichthouders, aandeelhouders en potentiële investeerders, beter kunnen beoordelen hoe goed elk auditkantoor haar financiële middelen en personeel beheerst. Een derde voordeel van een uitgebreid transparantieverslag is dat deze rapportage de concurrentie met betrekking tot auditkwaliteit zal verhogen. De auditkantoren zullen streven naar een hoger niveau van kwaliteit van de auditcontrole. Het kan zijn dat wanneer de indicatoren van de kwaliteit bekend worden en meetbaar zijn in het kader van het benoemingsproces, de kwaliteit van de audit (met inbegrip van input processen en outputmaatregelen) aanzienlijk aan belang zal winnen als een onderscheidende factor in de benoeming van een auditor.

3.3 Maatstaven voor auditkwaliteit

Auditkwaliteit is moeilijk meetbaar. In de literatuur worden diverse maatstaven voorgesteld. Een veel gehanteerde mogelijkheid om de auditkwaliteit te meten is het nagaan van abnormale of discretionaire accruals. Totale accruals is het verschil tussen de netto-inkomsten en de kasstroom uit de operationele activiteiten. Deze accruals omvatten onder

andere afschrijvingen, waardeverminderingen, voorzieningen en veranderingen in het werkkapitaal. Onderzoekers focussen zich meestal op de abnormale of discretionaire accruals. Dit zijn de posten waarin het management ruimte heeft om te spelen met de resultaten. Het zijn dus aanpassingen aan kasstromen die worden geselecteerd door het management.

Managers hebben bepaalde stimulansen om de winst te manipuleren, om zo de waarde van het bedrijf en hun eigen inkomsten te maximaliseren. Deze stimulansen zijn voornamelijk te vinden in convenanten van leningscontracten of bonussen aangezien deze gebaseerd zijn op de gerapporteerde winst. Het management van een onderneming krijgt een bepaalde vrijheid om de accounting principes en standaarden te gebruiken, om zo de onderliggende economische realiteit beter weer te geven. Wanneer het management deze vrijheid bewust gebruikt om de financiële gegevens van het bedrijf zo voor te stellen dat bepaalde doelstellingen van het management worden behaald, spreekt men van earnings management (Healy, 1985). Een onderneming kan veranderingen in de economische prestaties van haar bedrijf verdoezelen met behulp van enerzijds de operationele beslissingen en anderzijds de keuzes in de financiële verslaggeving. Het management kan dus gebruik maken van de gelegenheid om algemeen aanvaarde boekhoudprocedures te gebruiken om de winst te manipuleren. Een voorbeeld waarbij winstmanipulatie mogelijk is, is de methode voor de afschrijvingen van vaste activa. Maar deze manipulatie kan enkel gebeuren binnen een redelijke zone. Een manager zou de auditor bijvoorbeeld niet kunnen overtuigen om een nulafschrijving van machines goed te keuren. Wanneer de abnormale accruals een grote absolute waarde hebben dan wordt dat gezien als een sterke aanwijzing dat het management gebruik maakt van earnings management. Dit resulteert in principe in een lagere kwaliteit van de winst. Wanneer deze manipulaties niet worden ontdekt leidt dit dus ook tot een lagere kwaliteit van de audit (Morrill, 2008).

Er zijn twee belangrijke tegengestelde stromingen over accruals. De eerste stroming gaat er van uit dat managers accruals opportunistisch gebruiken om zichzelf te verrijken door het manipuleren van de beurskoers of het verhogen van hun bonussen. De tweede stroming stelt dat managers accruals efficiënt gebruiken zodat de gerapporteerde cijfers toelaten de toekomstige kasstromen en inkomsten beter te kunnen voorspellen. Men kan een onderscheid maken tussen deze twee stromingen door na te gaan of het 'managed' inkomen een betere voorspeller is van de toekomstige winsten dan het 'unmanaged' inkomen. Als dat zo is dan gebruikt de manager de accruals efficiënt en is de kwaliteit van de winst hoger, waardoor volgens Morrill (2008) een auditor deze abnormale accruals kan goedkeuren.

Burghstahler et al. (2006) hanteren in hun model vier maatstaven voor earnings management. Deze maatstaven geven een beeld van de mate waarin bedrijven gebruik maken van hun rapportagevrijheid om via de winst meer (of minder) informatie te geven over de economische realiteit. Het is echter onmogelijk om direct waar te nemen hoe

bedrijven deze vrijheid gebruiken. Vandaar dat men zich richt op het niveau van het 'earnings management' als een proxy voor auditkwaliteit. Deze proxy is een maatstaf voor de mate waarin bedrijven gebruik maken van hun rapporteringbevoegdheid om de informativiteit van de winst te verhogen of te verlagen. In het model van Burgstahler worden vier verschillende proxies berekend voor een reeks van earnings management activiteiten: (1) het vervlakken van de winst ten opzichte van de kasstromen, (2) de correlatie van de veranderingen tussen de accounting accruals en de operationele kasstromen, (3) de omvang van de totale accruals t.o.v. de operationele kasstromen en (4) de tendens van bedrijven om kleine verliezen te vermijden. Deze proxies geven earnings management enkel aan in de relatieve zin.

De eerste proxy heeft betrekking op de rapporteringkeuzes van een bedrijf. De eerste maatstaf voor earnings management geeft de mate weer waarin het bedrijf de winst vervlakt. Men gaat de variabiliteit in de gerapporteerde opbrengsten verminderen door een accounting component van de winst, namelijk de accruals, te veranderen. De door Burgstahler voorgestelde maatstaf is een mediaanratio van de standaardafwijking van de operationele opbrengsten op industriënniveau gedeeld door de standaardafwijking van de kasstromen uit de operationele activiteiten op industriënniveau. Lage waarden van deze maatstaf indiceren dat het bedrijf de rapporteringvrijheid gebruikt om de gerapporteerde winst te 'smoothen' of te vervlakken. Het onderhoud van een onderneming kan bijvoorbeeld versneld of vertraagd worden uitgevoerd om de kosten in de gewenste periode te kunnen verantwoorden. Door de inkomsten en uitgaven te vervroegen of uit te stellen kan men pieken en dalen uit de winst weg te nemen. Bijgevolg is de gerapporteerde winst meer vlak.

De tweede maatstaf van Burgstahler et al. (2006) is de correlatie van veranderingen tussen de accounting accruals en de operationele kasstromen. Het management van een onderneming kan gebruik maken van rapporteringtrucs om economische schokken, die de operationele kasstromen beïnvloeden, te verbergen. Ze kunnen bijvoorbeeld het rapporteren van toekomstige opbrengsten versnellen of het rapporteren van de huidige kosten uitstellen om slechte prestaties te verbergen. Daarnaast kan een onderneming ook sterke huidige prestaties lager weergeven om reserves te creëren voor de toekomst. Dit wordt ook wel 'taking a bath' principe genoemd. In beide gevallen zullen de accounting accruals dienen als een buffer voor de schokken in de kasstromen. Dit resulteert in een negatieve correlatie tussen veranderingen in de accruals en de operationele kasstromen. Deze negatieve correlatie is een gevolg van accrual accounting. Een grotere waarde voor deze negatieve correlatie geeft aan dat de onderneming gebruik maakt van 'income smoothing'. Door de winst af te vlakken zal deze niet meer aansluiten bij de onderliggende economische prestaties van het bedrijf. Deze correlatie vormt de tweede maatstaf van earnings management (Leuz et al., 2003). Deze maatstaf kan worden berekend door een spearman correlatie te berekenen tussen veranderingen in accruals en veranderingen in de operationele kasstroom. Het resultaat moet wel vermenigvuldigd worden met -1 zodat

hogere waarden overeenkomen met een hoger niveau van earnings management (Burgstahler et al., 2006).

De derde maatstaf die in het model van Burgstahler wordt gehanteerd is de omvang van de totale accruals in verhouding tot de operationele kasstromen. Naast het vlak maken van de schommelingen in de prestaties van een onderneming, kan een onderneming gebruik maken van haar rapporteringskeuzes om de economische prestaties verkeerd weer te geven. Het management kan bijvoorbeeld de winst hoger voorstellen dan dat deze in werkelijkheid is om bepaalde doelen te bereiken. Vandaar dat de omvang van de totale accruals een derde proxy voor earnings management vormt. Deze indicator wordt berekend aan de hand van de absolute waarde van de accruals van een bedrijf gedeeld door de absolute waarde van de operationele kasstromen van een bedrijf. Men moet hierbij wel rekening houden met de grootte van de onderneming en de prestaties. Het dient te worden opgemerkt dat managers soms accruals gebruiken om de informativiteit van de financiële verslagen te verhogen.

Burgstahler et al. (2006) vonden ook enig bewijs dat managers hun rapporteringskeuzes gebruiken om kleine verliezen te vermijden. Dit vormt de vierde maatstaf voor earnings management. Men kan argumenteren dat managers motieven hebben om verliezen van elke omvang te vermijden maar zij hebben maar een beperkte rapporteringdiscretie. Hierdoor kan men geen winst rapporteren wanneer men in werkelijkheid grote verliezen lijdt. Kleine verliezen hebben echter meer kans om binnen de grenzen van deze rapporteringvrijheid te liggen. Deze maatstaf kan dus dienen als proxy voor earnings management en wordt berekend door de verhouding van kleine gerapporteerde winsten ten opzichte van kleine gerapporteerde verliezen. Deze ratio weerspiegelt de mate waarin een onderneming haar winst zal beheren om het rapporteren van kleine verliezen te voorkomen.

Naast het model van Burgstahler worden voornamelijk het model van Jones (1991) en DeFond en Park (2001) gehanteerd om earnings management te meten. In het model van Jones wordt earnings management gemeten aan de hand van de ratio van de totale accruals tot de totale activa van het voorafgaande jaar. DeFond en Park hanteren onverwachte of abnormale bedrijfskapitaal accruals als een maatstaf voor earnings management. Deze proxy voor abnormale accruals omschrijft het verschil tussen het gerealiseerde bedrijfskapitaal en het door de markt verwachte niveau van bedrijfskapitaal dat nodig is om de verkopen te ondersteunen. Men gebruikt deze maatstaf omdat men onmogelijk een verschil in de proportie van de bedrijfskapitaal accruals kan behouden. Men verwacht hierdoor dat dit verschil zich zal keren tegen de toekomstige resultaten.

Een andere indicator die gehanteerd worden om earnings management en auditkwaliteit te meten is gebaseerd op het nipt halen van benchmarks. Het behalen van bepaalde doelen (en dus bonussen) kann voor het management een stimulans zijn om earnings management toe te passen (Carey et al., 2006).

Tenslotte vormt ook het al dan niet formuleren van een going concern waarschuwing door de auditor voor bedrijven met financiële problemen een indicatie van auditkwaliteit. Wanneer een onderneming in grote financiële problemen zit en de auditor geen going concern verklaring heeft gegeven, beschouwt men dit als een auditfaling.

Hoofdstuk 4 Regelgeving betreffende auditrotatie

4.1 Regelgeving in de Europese Unie

Een te vergaand vertrouwen of te grote familiariteit tussen de auditor en het management vormt een bedreiging voor de onafhankelijkheid van de auditor. Dit doet zich voor wanneer leden van het team, dat betrokken is bij de controleopdracht, geregeld en voor een lange tijd meewerken aan de wettelijke controle van een gecontroleerde klant. Daarom heeft de Europese Commissie een aanbeveling gedaan op 16 mei 2002 omtrent de onafhankelijkheid van de auditor. De Europese Commissie geeft hierin een duidelijker beeld van deze onafhankelijkheid vanuit Europees perspectief. In deze aanbeveling worden de algemene onafhankelijkheidsvereisten beschreven waaraan de auditors moeten voldoen. Daarnaast wordt er aangegeven voor wie deze regels gelden. De belangrijkste punten zijn het bewaren van de objectiviteit, de professionele integriteit en de onafhankelijkheid.

De Europese Commissie erkent diverse bedreigingen voor de onafhankelijkheid van de auditor namelijk eigenbelang, zelfcontrole, belangenbehartiging, te grote familiariteit of te vergaand vertrouwen en intimidatie. Er zullen bepaalde maatregelen moeten worden genomen om deze bedreigingen te beperken. Onder deze maatregelen worden verstaan verbodsbepalingen, beperkingen, gedragsregels, procedures en informatieverplichtingen. De maatregel in de aanbeveling die handelt over auditrotatie, is de volgende:

"Om deze bedreigingen bij een wettelijke controle van een instelling van openbaar belang te beperken, is de externe accountant verplicht:

- a) ten minste de bij de uitvoering van de wettelijke controle met een essentiële taak belaste vennoten(26) van het bij de controle-opdracht betrokken team (met inbegrip van de voor de controle-opdracht verantwoordelijke vennoot) binnen de 7 jaar na hun opnemingsdatum in het bij de controle-opdracht betrokken team te vervangen. De bij de uitvoering van de wettelijke controle met een essentiële taak belaste vennoten die zijn vervangen, mogen pas opnieuw aan een opdracht bij de gecontroleerde cliënt meewerken nadat een periode van ten minste twee jaar is verstreken sedert de datum waarop zij zijn vervangen; en*
- b) het onafhankelijkheidsrisico te onderzoeken dat kan voortvloeien uit de langdurige medewerking van andere leden van het bij de controle-opdracht betrokken team, en adequate veiligheidsmaatregelen te nemen om dit risico tot een aanvaardbaar minimum te beperken."* (EC, 2002)

Op 17 mei 2006 publiceerde het Europees Parlement en de Raad de Richtlijn 2006/43/EG betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad. Op 9 juni 2006 verscheen de Richtlijn in het publicatieblad van de Europese Unie. De nieuwe auditrichtlijn trad in werking op 29 juni 2006 (twintig dagen na de publicatie) en diende door de lidstaten te worden omgezet binnen de 24 maanden, dit wil zeggen tegen 29 juni 2008.

In alinea 26 van richtlijn 2006/43/EG wordt de wetgeving omtrent auditrotatie besproken. Men stelt dat organisaties van openbaar belang de voornaamste vennoten, die deze organisatie controleren, moeten roteren. De lidstaten dienen te bepalen of enkel de voornaamste vennoten van een gecontroleerde organisatie moeten roteren, terwijl het auditkantoor waar de voorgaande vennoot lid van was, de wettelijke auditor van die organisatie blijft. Als alternatief kan een lidstaat opteren voor kantoorrotatie waarbij men telkens van auditkantoor zal wisselen. Alinea 26 is een overweging die heeft bijgedragen aan de eigenlijke wettekst. In artikel 42 lid 2 stelt men dat de lidstaten erop moeten toezien dat de voornaamste vennoten die met de uitvoering van de wettelijke controle van de jaarrekeningen belast zijn, na uiterlijk zeven jaar vanaf de benoeming van de controleopdracht worden ontslagen. Pas na een periode van minstens twee jaar mogen zij opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit deelnemen (Europees Parlement, 2006).

Aangezien de lidstaten vrij zijn in het kiezen van het aantal jaren dat eenzelfde auditor in dienst mag blijven en zelf de vorm van rotatie kunnen kiezen, is de regelgeving verschillend voor de verschillende landen in de Europese Unie.

4.2 Regelgeving in België

Op basis van de richtlijn 2006/43/EG heeft het Instituut der Bedrijfsrevisoren in België normen uitgevaardigd betreffende de onafhankelijkheid van de auditor. Enkel de organisaties van openbaar belang zijn verplicht om deze na te leven. In de norm betreffende rotatie haalt men een te grote familiariteit aan als bedreiging voor de onafhankelijkheid. De oplossing die in de norm wordt aangereikt is de volgende:

"Om deze bedreigingen te beperken, is de commissaris verplicht, in het geval van een commissarismaandaat bij een organisatie van openbaar belang:

a) ten minste de vaste vertegenwoordiger(s) van het bedrijfsrevisorenkantoor te

vervangen, of in het geval het mandaat wordt uitgeoefend door een commissaris natuurlijke persoon, het mandaat over te dragen aan een confrater na uiterlijk zes jaar na zijn/hun benoeming. De vervangen bedrijfsrevisor(en) mag/mogen slechts opnieuw aan de controle van de gecontroleerde entiteit deelnemen na verloop van een periode van tenminste twee jaar.

b) het onafhankelijkheidsrisico te onderzoeken dat kan voortvloeien uit de langdurige medewerking van andere leden van het bij de controle-opdracht betrokken team, en adequate veiligheidsmaatregelen te treffen om dit risico tot een aanvaardbaar niveau te herleiden.” (IBR, 2007)

België onderscheidt zich van de Anglo-Amerikaanse landen in termen van boekhoudkundige regelgeving, de auditmarkt, corporate finance, en de algemene juridische omgeving. In tegenstelling tot de VS en het Verenigd Koninkrijk wordt de financiële verslaggeving in België sterk beïnvloed door het vennootschapsrecht en belastingen en is het georiënteerd op de schuldeiser. Bovendien spelen banken, andere financiële instellingen en de overheid een belangrijke rol in de corporate finance in België. Leuz et al. (2003) classificeren België als een insider economie met een minder ontwikkelde kapitaalmarkt, geconcentreerd eigendom, zwakke rechten voor de investeerders en sterke juridische handhaving.

4.3 Regelgeving in de Verenigde Staten

De Enron affaire veroorzaakte eind 2001 heel wat onrust onder de beleggers. Enron was een grote energiehandelaar in de Verenigde Staten. Door het oprichten van 'special purpose entities' slaagde Enron er in om een groot aantal activa en passiva van haar balans te halen. Hierdoor verhoogde ze haar rendabiliteit en kredietwaardigheid. De onderneming kon ongehinderd haar winsten opdrijven. De rol van de externe auditor kwam hierbij zwaar onder druk te staan. Arthur Andersen was het auditkantoor dat verantwoordelijk was voor de audit van Enron. Uit onderzoek bleek dat Andersen heel wat fouten had gemaakt, zo verrichte ze naast de externe controle ook heel wat interne boekhouding en consulting diensten. Wereldschandalen zoals deze van Enron hebben in de Verenigde Staten gezorgd voor het besef dat er bijkomende maatregelen nodig zijn, opdat de beleggers vertrouwen zouden blijven hebben in de financiële gegevens. Als gevolg van deze problematiek werd eind juli 2002 de Sarbanes-Oxley Act door het Amerikaans Congres aangenomen. De SOX bracht grote wijzigingen aan in de wetgeving van de jaren dertig die tot dan toe werd nageleefd, namelijk in de 'Securities Act of 1933', de 'Securities Exchange act of 1934' en de 'Investment Act of 1940' (Thomas, 2002).

In de Sarbanes Oxley-Act wordt de oprichting van het Public Company Oversight Board geregeld. Dit orgaan ziet toe op de audits die worden gedaan bij beursgenoteerde ondernemingen. Daarnaast trof men enkele maatregelen om de onafhankelijkheid van de auditor te verbeteren. Tot slot werd de 'corporate responsibility' in de SOX geregeld. Hierin staat de relatie tussen de auditor, het auditcomité en het management centraal (Li, 2007). Sectie 203 van de SOX handelt over partnerrotatie. Deze vereist dat de eindverantwoordelijke partner en de auditpartner die verantwoordelijk is voor het nazicht op de audit ('concurring partner') moeten roteren om de vijf jaar. Daarna volgt een cooling-off periode van vijf jaar vooraleer ze hun auditrol bij deze entiteit zouden kunnen hervatten.

De Sarbanes Oxley-Act verplicht beursgenoteerde ondernemingen niet om van auditkantoor te wisselen. Sectie 207 vereiste echter wel dat het 'US Government Accountability Office' of het GAO onderzoek deed naar de potentiële effecten van kantoorrotatie. Voor deze studie onderzocht de GAO 97 auditkantoren die tien of meer SEC klanten hadden. Ze hanteerden een willekeurige steekproef van 330 beursgenoteerde ondernemingen en interviewden de financiële directeuren en de auditcomités. De GAO concludeerde uit haar onderzoek dat kantoorrotatie niet de efficiëntste manier was om de onafhankelijkheid van de auditor en de auditkwaliteit te verbeteren. De reden hiervoor waren de additionele financiële kosten en het verlies van institutionele kennis die gepaard gaan met kantoorrotatie. GAO (2004) suggereerde wel dat kantoorrotatie nodig kan zijn als de andere eisen in de SOX de kwaliteit van de audit niet kunnen verbeteren.

Hoofdstuk 5 Auditrotatie in de praktijk

Het praktijkonderzoek bestaat uit twee delen namelijk het kwalitatief onderzoek en het kwantitatief onderzoek. In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van het kwalitatief onderzoek. Door middel van interviews trachtte ik meer inzicht te krijgen in het standpunt dat kleine en grote auditkantoren innemen ten opzichte van auditrotatie. Ik heb vier diepte-interviews afgenomen, waarvan drie met enkele grote auditkantoren namelijk PriceWaterhouseCoopers, Deloitte en Grant Thornton en één interview bij een klein auditkantoor namelijk Engelen & Partners. Hierdoor heb ik meer informatie gekregen over de knelpunten, percepties en behoeften van deze doelgroep. Door middel van dit kwalitatief onderzoek werden de achterliggende motivaties van de verschillende doelgroepen in kaart gebracht. Een algemeen overzicht van de geïnterviewden en de interviews zelf zijn terug te vinden in bijlage 1.

5.1 Partnerrotatie

5.1.1 Beleid

5.1.1.1 Wie wordt geroteerd?

In België zijn beursgenoteerde ondernemingen verplicht om partnerrotatie toe te passen. Bij partnerrotatie is men verplicht om de eindverantwoordelijke auditpartner te vervangen na een bepaalde periode. Deze wordt ook wel de 'engagement partner' genoemd. Hij geeft leiding aan het auditteam en zal na de audit de controleverklaring ondertekenen.

Bij PriceWaterhouseCoopers roteert enkel degene die het verslag aftekent. Soms zal ook de manager geroteerd worden, omdat die een andere rol heeft dan de mensen 'on the field'. De rest van het auditteam wordt niet noodzakelijk geroteerd omdat deze geen uiteindelijke verantwoordelijkheid hebben naar de klanten en naar de buitenwereld toe. De rotatie schiept meestal geen problemen want het is zo dat men na zeven jaar van junior niveau evolueert naar het management niveau of hoger. Als men in deze managerpositie zit, wordt men sowieso geroteerd.

De internationale politiek van Grant Thornton is partnerrotatie na zeven jaar bij beursgenoteerde ondernemingen. In België is men echter verplicht om na zes jaar te roteren. Vandaar dat Grant Thornton na zes jaar partnerrotatie toepast bij beursgenoteerde ondernemingen. Als de lokale wetgeving strenger is dan de politiek binnen Grant Thornton, is het de lokale wetgeving die telt. Dus voor de instellingen van openbaar belang geldt de lokale wetgeving. Hun beleid gaat echter verder dan dat. Zij breiden hun rotatieverplichting uit naar andere vennootschappen, dus niet enkel de beursgenoteerde ondernemingen. Door de 'familiarity threat', het risico op een te grote familiariteit met de onderneming, moet men voorzien in ofwel partnerrotatie na zeven jaar ofwel moet men bepaalde maatregelen treffen die het risico op die familiariteit zal inperken. Dat kan door het aanstellen van een 'second partner' op de audit. Deze partner heeft nog nooit meegewerkt aan die audit zodanig dat er een tweede beoordeling is op de kwaliteit van de uitgevoerde controles. Deze tweede vennoot wordt ook wel de 'concurring reviewer' genoemd. Die zal het werk gaan controleren vanuit een kwaliteitsaspect. Hij gaat niet mee met het auditteam de jaarrekening controleren en hij gaat ook niet mee tekenen. Maar hij gaat wel moeten aantonen dat hij een kwaliteitscontrole heeft uitgevoerd op het dossier. Als hij met bepaalde zaken niet akkoord is dan moet hij dat rapporteren en dan wordt dat mee gedocumenteerd in het auditdossier. Het is de 'engagement partner' die effectief het rapport tekent en die de eindverantwoordelijk neemt. Als hij afwijkt van de visie van de kwaliteitspartner op de job dan neemt hij daar de verantwoordelijkheid voor. Dan is het aan hem, mocht het achteraf toch blijken dat hij in de fout gegaan is, om aan te tonen dat hij toch zijn onafhankelijkheid heeft bewaard. Maar om dat risico op familiariteit in te perken, wordt er een tweede vennoot of een manager of een director toegevoegd op het dossier, die dan op regelmatige basis de kwaliteit gaat beoordelen van de uitgevoerde werkzaamheden. Dat gaat over de risicoanalyse, de uitvoering van de testen en over bepaalde belangrijke beoordelingen die de commissaris maakt. Bijvoorbeeld de schattingen, of er al dan niet waardeverminderingen geboekt moeten worden, of de provisies wel voldoende zijn, hoe die provisies worden vastgelegd en of er wel genoeg gedocumenteerd is. De 'concurring reviewer' gaat daar dus op toezien. Bij een beursgenoteerd bedrijf wordt altijd een kwaliteitspartner toegevoegd. Dat is bij dit kantoor intern verplicht.

Bij Deloitte gebeurt partnerrotatie bij de beursgenoteerde ondernemingen omdat het daar verplicht is. Het is dan de eindverantwoordelijke partner die geroteerd zal worden. Maar ook bij Deloitte wordt er altijd een kwaliteitsnazicht gedaan op het werk van de auditors door een 'second review partner'. Wanneer bij een bedrijf het risico hoger dan gemiddeld is wordt het kwaliteitsnazicht gedaan door een partner. Bij lagere risico's wordt het kwaliteitsnazicht gedaan door een manager. De policy bij Deloitte is dus dat een onafhankelijke derde partij altijd de audit zal beoordelen.

Engelen & Partners heeft geen beleid omtrent auditrotatie aangezien zij enkel klanten hebben die zich in de KMO structuur bevinden. Daar bestaat geen rotatieverplichting. Het

roteren van de auditor is geen oplossing in de KMO structuur. Het instituut legt daar geen instructies op. Er zijn zelfs bepaalde mandaatklanten die ongeveer 20 jaar bij dit auditkantoor de audit laten doorvoeren.

5.1.1.2 Kennisoverdracht

Bij partnerrotatie wordt er in België na een periode van zes jaar van auditpartner gewisseld. Het is dan belangrijk dat de kennisoverdracht tussen de oude en de nieuwe partner efficiënt gebeurt. Als bij PriceWaterhouseCoopers de rotatie binnen het kantoor verloopt, dan zitten de documenten in een afgesloten ruimte met een veiligheid in. Die blijven toegankelijk voor iedereen. Maar dit is niet zo bij het elektronische dossier. Aan dit dossier wordt elektronisch toegang gegeven aan het auditteam. Als de rotatie gebeurt is dan zal degene, die vroeger de jaarrekening aftekende, geen toegang meer hebben tot het nieuwe dossier. De nieuwe auditor wordt ingelicht over het auditdossier. Er komt een inleidende vergadering met de klant. De nieuwe auditor zal voorgesteld worden aan de klant en aan de ondernemingsraad, als er een ondernemingsraad is. Dat is wel een hele procedure. De ondernemingsraad moet daar ook mee akkoord gaan. Hier komt heel wat administratie bij kijken. Ook bij Deloitte wordt er een speciale vergadering georganiseerd om de kennis over te brengen.

Grant Thornton houdt ook vergaderingen om de kennis van de oude auditor over te brengen naar de nieuwe auditpartner. Tegenwoordig hebben zij echter nog een nieuw systeem om de kennis over te brengen. Bij Grant Thornton zal de auditor, die de taak zal overnemen, het jaar voor dat deze rotatie zal plaatsvinden al mee in de vergaderingen zitten die waargenomen worden bij de onderneming, bij het auditcomité en dergelijke meer. Hierdoor kan hij die informatie al absorberen en de problemen al onmiddellijk detecteren.

Auditor Engelen argumenteert dat binnen het auditkantoor de partner de werkpapieren van zijn voorganger kan raadplegen. Maar ook zelfs wanneer het mandaat wordt overgedragen van een kantoor aan een ander kantoor is het gebruikelijk dat een opvolgend kantoor de werkpapieren van het voorgaande kantoor komt inkijken. Men kan vragen aan zijn confrater om inzage te komen nemen in zijn werkpapieren. Dat gebeurt regelmatig.

5.1.1.3 Internationale regeling

PriceWaterhouseCoopers heeft een interne policy die geldt binnen PWC. Zij hebben een interne database en in die database staan allemaal policies met betrekking tot alle risico's die je op alle opdrachten kunt hebben. Een van die policies gaat over partnerrotatie. Die policies worden internationaal geïmplementeerd. Die gelden voor alle PWC bedrijven.

De politiek van Grant Thornton International, het netwerk van Grant Thornton, verplicht rotatie na zeven jaar voor beursgenoteerde ondernemingen. Maar dit is afhankelijk van de wetgeving in de verschillende landen. In België is men verplicht om na zes jaar te roteren. De regelgeving in België is dus strenger en zij zijn verplicht om zich aan de lokale wetgeving te houden. Ook bij Deloitte wordt het beleid aangepast aan de lokale wetgeving. Als het niet wettelijk verplicht is, zullen zij de auditpartners niet laten roteren.

5.1.2 Standpunt

De partner van PriceWaterhouseCoopers vindt partnerrotatie niet voordelig omdat het heel wat extra investeringen met zich meebrengt. Maar hij denkt wel dat het nuttig is om te roteren. Wanneer men zeven jaar dezelfde klant aftekent dan is het wel interessant om iemand anders in het veld te betrekken die een frisse invalshoek heeft en die een andere kijk heeft op de zaak. Volgens hem is dat zeker nodig en nuttig. Dat zal de risico's beperken op lange termijn. Maar er komen wel meer kosten bij kijken. Ook de partner van Deloitte vindt dat auditrotatie objectief gezien geen slechte zaak is omdat men er dan een nieuwe frisse kijk op de jaarrekening is.

De partner van Grant Thornton vindt auditrotatie geen slechte zaak. Maar hij zou het eerder uitbreiden naar het auditteam, niet alleen de vennoot. Want uiteindelijk worden veel van de substantiële werken gedaan door het auditteam, zijnde van de manager op de job tot de senior en de junior op de job. Men zou de 'high level' moeten laten roteren. Een nieuwe auditor gaat met een heel andere kijk, met een heel andere bril naar die vennootschap kijken. Die gaat misschien heel andere risico's detecteren of een andere aanpak gebruiken. In het verleden heeft Grant Thornton al gemerkt dat wanneer ze een nieuwe manager of senior op een job hadden gezet, ze een andere invalshoek kregen. Men riskeert om na verloop van tijd in de sleur te geraken. Men voert elk jaar dezelfde zaken uit zonder dat men een keer van op afstand gaat kijken of men niets anders kan doen. Dat geldt wel meer voor de grote bedrijven. De meeste bedrijven in België zijn vrij transparant, aangezien België een

KMO-land is. Daar kan men al snel de risico's gaan detecteren die er zijn voor u als commissaris.

Auditor Engelen erkent ook dat er voordelen verbonden zijn aan partnerrotatie. Hij is echter wel van mening dat wanneer deze rotatie georganiseerd zou zijn van overheidswege uit, dit de onafhankelijkheid nog meer ten goede zou komen. Dit wordt nog verder besproken in punt 5.4.

5.2 Kantoorrotatie

PriceWaterhouseCoopers is een tegenstander van kantoorrotatie en heeft er heel wat bedenkingen bij. De kosten voor zowel de bedrijfsrevisor als voor de klant zijn hoog vanwege de opstarttijd die nodig is voor zowel het management als het nieuwe auditkantoor. Het is een hele investering. Alle kennis moet opnieuw worden opgebouwd en dat is zeer inefficiënt. Er zijn slechts een aantal internationale bedrijven die verschillende kantoren hebben over heel de wereld. Internationale bedrijven kunnen in ieder geval maar tussen een aantal kantoren roteren omdat niet alle kantoren die audit kunnen doorvoeren. Voor die internationale opdrachten kan er dus maar een beperkte rotatie zijn. Het effect van verplichte kantoorrotatie op de auditkosten is nog groter voor een grote groep van audits waarvoor op zichzelf staande wettelijke controles nodig zijn in tal van landen. Daarnaast is het de taak van effectieve auditcomités en de raden van bestuur om te oordelen of een verandering van het auditkantoor nodig is. Verplichte kantoorrotatie verzet zich tegen de selectie van het best gekwalificeerde auditkantoor. PWC is dus van mening dat kantoorrotatie de kwaliteit van de auditcontrole niet zal bevorderen. De meerkost is dermate groot waardoor zij zich afvragen of het middel het doel wel wettigt. Volgens hen kan je met partnerrotatie hetzelfde bereiken als met kantoorrotatie.

PWC is van mening dat een doeltreffende controle afhangt van het vermogen van een auditor om een gedetailleerd inzicht te verkrijgen in de activiteiten van een klant en de sector. Daarnaast is een effectieve audit ook afhankelijk van een doeltreffende werkrelatie tussen de auditor en het management, het auditcomité en de raad van bestuur. Institutionele kennis is cumulatief en deze wordt opgebouwd gedurende een aantal jaren door het gehele auditteam. Verplichte rotatie ondermijnt de accumulatie van deze kennis en zal deze uiteindelijk ook vernietigen. De ervaring leert dat probleemaudits zich vaker voordoen wanneer de auditor niet beschikt over een basiservaring met het bedrijf, de activiteiten en de systemen van de klant. PWC is van mening dat een gedwongen verandering van auditkantoren een negatieve invloed zal hebben op de kwaliteit van de audit. De invalshoek is daarom niet slecht maar als de grote bedrijven genoeg partnerrotatie

doorvoeren begrijpt PWC niet waarom er kantoorrotatie moet zijn. De maatregelen die reeds getroffen zijn om ervoor te zorgen dat de auditor zijn objectiviteit en scepticisme niet verliest, zijn volgens hen voldoende. Deze maatregelen hebben volgens het auditkantoor geen negatieve impact op de kwaliteit van de auditcontrole en het vertrouwen van de investeerders. De eerste maatregel waarover hier wordt gesproken is het verplicht roteren van de auditpartners. Dit betekent dat de persoon die de dichtstbijzijnde relatie met het management heeft en verantwoordelijk is voor belangrijke auditbeslissingen, geroteerd zal worden alvorens hij een te hechte relatie krijgt met het management waardoor hij zijn onafhankelijkheid niet zal verliezen. Daarnaast geldt er ook een verplichting om de andere senior leden van het auditteam te roteren. Ten derde worden de auditpartners beoordeeld op de kwaliteit van hun audit door een organisatie van openbaar belang en staat het auditwerk onder extern regelgevend toezicht. Vervolgens gelden er interne procedures voor de audit. Tot slot moeten de auditors rechtstreeks rapporteren aan het auditcomité in plaats van aan het management en vereist men communicatie tussen de auditor en het auditcomité. Het auditcomité is ook verantwoordelijk voor het benoemen van de auditor. Deze maatregelen bieden voldoende bescherming waardoor de auditor in staat zou moeten zijn om zijn objectiviteit en onafhankelijkheid te behouden. De maatregelen zorgen ervoor dat er een goed evenwicht wordt bereikt tussen de noodzaak aan een grondige kennis en begrip van de bedrijfsactiviteiten van de klant en de risico's en het opsporen van de risico's van de klant door het auditkantoor (PWC, 2007).

Ook Grant Thornton is geen voorstander van kantoorrotatie. Volgens hen is het overgrote deel van de auditsector daar tegen. Zij zijn van mening dat rotatie op zich niet het doel is. Het is maar een middel om een zekere onafhankelijkheid te garanderen naar de buitenwereld en naar de stakeholders toe. Het is dus een tool. Door kantoorrotatie zal na twee mandaten, van telkens drie jaar, de vennootschap weer vanaf nul kan beginnen met het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de auditor. Normaal moet een vennootschap alles meedelen aan de commissaris, dus er moet een vertrouwensrelatie zijn. In grote ondernemingen heeft men na drie jaar niet alles gezien. Dus wanneer de relatie tussen het auditkantoor en de vennootschap zijn vruchten kan beginnen afwerpen, dan stopt de samenwerking en moet men terug vanaf nul beginnen. Kantoorrotatie zal volgens Grant Thornton meer schade brengen aan de vennootschap dan dat het goed gaat doen. Op het vlak van onafhankelijkheid zijn er voldoende maatregelen om die onafhankelijkheid te garanderen en partnerrotatie is er één van. Kantoorrotatie gaat volgens hen veel verder. De kosten-baten relatie is buiten proportie.

Auditor Engelen vindt dat kantoorrotatie zijn voor- en nadelen heeft. Naar onafhankelijkheid toe is dat een goede zaak maar naar efficiëntie toe is dat een slechte zaak. Deloitte is van mening dat kantoorrotatie geen goed systeem is. Het roteren van enkel de partners is volgens hen voldoende.

Deze meningen zijn dus in overeenstemming met de theorie. Uit vele onderzoeken blijkt dat er niet veel voorstanders zijn van kantoorrotatie aangezien deze soort van rotatie gepaard gaat met vele nadelen.

5.3 Onafhankelijkheid van de auditor

Het doel van auditrotatie is om de onafhankelijkheid van de auditor te verbeteren. Uit de theorie blijkt dat de onafhankelijkheid in het gedrang kan worden gebracht wanneer de auditor na verloop van tijd een te hechte band krijgt met het management waardoor hij zichzelf te goed kan identificeren met de doelstellingen van het management.

Dat is volgens PWC het gevaar. Dat is de paradox van een relatie te hebben met de klanten. Men moet een goede klantenrelatie opbouwen maar terwijl moet men ook nog onafhankelijk blijven. Als je een bedrijfsrevisor bent dan leg je ook de eed af en daar hoort uw onafhankelijkheid bij. De auditor heeft zijn persoonlijke onafhankelijkheid en de onafhankelijkheid in schijn (= ten opzichte van derden). Hij moet zelf plichtsbewust zijn om niets te laten gebeuren maar die risico's bestaan.

Volgens auditor Engelen is deze band tussen het management en de auditor tot op een zekere hoogte wel goed. Men komt daar in een situatie dat men wel wat vertrouwd raakt met de manier van werken van het bedrijf want de bedrijfsfilosofie is toch wel eigen aan elk bedrijf. Men zal dan tot op een zekere hoogte wel meegaan in het denken van een management. Natuurlijk mag dat niet zover leiden dat men bepaalde dingen gaat tolereren die niet door de beugel kunnen. De auditor moet zijn eigen onafhankelijkheid bewaren, zelfs al brengt dit soms de klantenrelatie in het gedrang. Een goed gesprek is dan vaak op zijn plaats. Dan moet men tot een vergelijk proberen te komen zodanig dat men toch geen potten breekt en dat de auditor zijn maatschappelijke rol kan spelen en dat het bedrijf niet al te zware schade oploopt als gevolg van de rapportering van de auditor. Enkel een goed gesprek met de klant is mogelijk om samen met de klant een evenwicht te vinden tussen de verantwoordelijkheid van de bedrijfsrevisor en het belang van de klant. Dat is de enige oplossing die er momenteel bestaat. Er is een dualiteit die altijd zal blijven bestaan zolang men het systeem van de toewijzing van de revisorale opdrachten niet wijzigt en het ziet er ook niet naar uit dat dit ooit zal wijzigen.

Grant Thornton argumenteert dat het belangrijk is om objectief te blijven en een eigen oordeel te vormen, en dat er een risico is dat men sneller wordt overtuigd door het management of door de raad van bestuur om toch hun visie te volgen of om hun kijk op het probleem te volgen. Er is een risico dat je sneller meegaat met de vennootschap dan dat je

eigenlijk uw eigen standpunt blijft verdedigen. Maar als het om echte risico's gaat kan men dit niet meer doen. De wetgeving is in die mate al verder geëvolueerd dat men de verantwoordelijkheden serieus heeft opgeschroefd, ook voor de externe controleurs. Niemand verliest graag klanten natuurlijk, het is ook een klant. Maar om daar uw oordeel te laten van afhangen, neen. Binnen de kortste keren heb je een zaak voor die publiekelijk wordt gemaakt en dan kan je over heel uw carrière een streep trekken. De gevolgen zijn dermate groot dat je het u niet kunt permitteren om zomaar met de klant mee te gaan.

Volgens Deloitte is Onafhankelijkheid een mindset. Het kritische is belangrijk. Men moet onafhankelijk zijn in eer en geweten. Bij Deloitte zal men soms, wanneer er geen wettelijke verplichting geldt, toch intern van auditor veranderen. Bijvoorbeeld wanneer een auditor de audit van eenzelfde bedrijf al gedurende 10 jaar uitvoert. Het kan natuurlijk ook zijn dat het management van de klant zelf verandert.

5.4 Een alternatieve regeling voor auditrotatie

Auditor Engelen is van mening dat het huidige aanbestedingssysteem, waarbij de klant diegene is die de auditor kiest maar ook betaalt, niet goed is. Volgens hem zou het beter zijn wanneer de auditor door de overheid vanuit een centraal fonds betaald zou worden. Dit zou de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor ten goede komen. Nu is dat dus echt gehypothekeerd door de manier waarop die opdrachten worden toegedeeld. De prijs speelt uiteraard voor de klant een rol. De klant probeert natuurlijk de wettelijke auditdienst zo goedkoop mogelijk aangeleverd te krijgen. De auditmarkt is een heel open markt en de tarieven die gehanteerd worden zijn zeker niet realistisch en veel te laag. Men kan onmogelijk het werk op een manier doen zoals voorgeschreven door het IBR op basis van de honoraria die momenteel worden gehanteerd. Men probeert wel zo efficiënt mogelijk te werken maar men gaat uiteraard automatisch genoodzaakt zijn om een aantal controles, die men in principe volledig zou moeten gaan doen of controles die men normaal gezien elk jaar zou moeten gaan doen, slechts om de twee of drie jaar gaan doen. Op die manier wil men de werklust toch wel wat beperken en in functie zetten van de honoraria die hiervoor ontvangen worden. Dat is dus een zeer ongezonde situatie maar dat is een rechtstreeks gevolg van het feit dat het de klant is die de auditor aanduidt en betaalt. Dit komt zeker de kwaliteit niet ten goede. De onafhankelijkheid wordt daardoor zeer zwaar op de proef gesteld. Het Instituut der Bedrijfsrevisoren verwacht van de bedrijfsrevisor dat hij zijn onafhankelijkheid kan bewaren. De paradox van het auditberoep maakt dit soms zeer moeilijk. Het is de taak van de auditor om zijn eigen klant te controleren. Dit brengt hem soms in vervelende situaties. Wanneer hij bepaalde zaken op het spoor komt dan zal hij deze moeten rapporteren. Anderzijds is het zo dat de klant een zekere loyaliteit van hem verwacht aangezien hij de

auditor betaalt. Dit kan echter niet. Een auditor is verplicht zijn onafhankelijkheid te bewaren zelfs al kost hem dat de samenwerking met de klant. Volgens auditor Engelen zouden deze moeilijke situaties vermeden kunnen worden door het auditberoep op een andere manier te organiseren.

Het invoeren van een aanbestedingsprogramma, waarbij de benoeming van de bedrijfsrevisor gebeurt door een onafhankelijke partij, zou volgens auditor Engelen een goede oplossing kunnen zijn voor de kleine revisorenkantoren. De grote auditkantoren hebben daar minder last van omdat de grote kantoren vaak werken voor internationale bedrijven waar de keuze van het kantoor eigenlijk bepaald wordt vanuit het moederhuis. Het Amerikaans moederhuis bepaalt bijvoorbeeld dat de Belgische dochter moet gecontroleerd worden door een bepaald internationaal auditkantoor. Deze kantoren staan natuurlijk veel onafhankelijker aangezien zij uiteindelijk gekozen worden op basis van een procedure die gevolgd wordt binnen de groep waarbij de wettelijke auditdiensten wereldwijd door eenzelfde auditkantoor worden verricht waardoor de auditors een garantie krijgen dat zij hun werk in volledige onafhankelijkheid kunnen doen, aangezien het hun benoeming toch niet in het gedrang zal brengen. Dat is natuurlijk veel comfortabeler dan wanneer men te maken heeft met een KMO onderneming waar men direct contact heeft met de klant zelf, die de eigenaar is die u moet betalen en die er eigenlijk alle belang aan heeft dat het allemaal zonder al te veel problemen verloopt. Dus een klein auditkantoor is enorm afhankelijk van de KMO klant en dat is natuurlijk verkeerd. Nu waarschijnlijk zullen hoe langer, hoe minder KMO's gecontroleerd moeten worden als gevolg van de verhoogd systematische criteria met als gevolg dat er ook hoe langer, hoe minder werk zal zijn voor kleine revisorenkantoren. Dat is een beweging die al enkele jaren aan de gang is waarbij men vaststelt dat er steeds minder KMO's te controleren zijn. Er zijn dus twee mogelijkheden ofwel gaat die betreffende KMO door het niet voldoen aan de bij wetbepaalde criteria (vb grootte, balanstotaal, aantal werknemers) niet meer gecontroleerd moeten worden en dan is de onderneming natuurlijk erg gelukkig want dan bespaard zij zich die kosten. Ofwel gaat de onderneming dermate groeien dat ze toch de criteria gaan overschrijden en komt ze dus in het vizier van een eventueel buitenlandse overnemer waarbij ze geïntegreerd wordt in een internationale groep en waarbij dan het toekomstig mandaat overgedragen wordt naar een internationaal revisorenkantoor. Een meer gereguleerde auditmarkt zou meer voordelen kunnen opleveren ten gunste van de kleinere auditkantoren, ook wat de audithonoraria betreft. Maar dit wil men volgens Engelen & Partners niet. Het Instituut wordt als het ware gedirigeerd door de grote auditkantoren die eigenlijk op alle commissies en alle raden van het Instituut die er bestaan, hun vertegenwoordigers hebben zitten en die er op gericht zijn om de markt zoveel mogelijk te monopoliseren voor de grote auditkantoren. De kleine revisorenkantoren zijn bijgevolg gedoemd om op termijn te verdwijnen. Dat is natuurlijk een heel langzaam proces en dat zal niet van vandaag op morgen gebeuren.

De drie grote auditkantoren vinden een nieuw aanbestedingssysteem met de overheid als derde partij echter geen goed systeem. Deloitte argumenteert dat men een alternatieve regeling zoals de aanstelling door de overheid niet georganiseerd kan krijgen op een mondiale basis. Het is belangrijk dat een auditor zelf kan beslissen welke audit hij kan en wil doen en of hij de nodige expertise heeft voor de audit. Wanneer auditors ambtenaren zouden worden dan verliezen ze deze vrijheid. Zo een systeem zou nooit werken.

De partner van PriceWaterhouseCoopers is van mening dat een verandering van het huidige programma niet praktisch is want men zou dan een fonds moeten maken. Het invoeren van een procedure, waarbij een onafhankelijke instelling de auditor benoemt voor een bepaalde klant, is niet efficiënt. Hij zou niet weten op basis van wat die instelling dan zou moeten beslissen wie welke opdracht krijgt toebedeeld. De vraag is ook of die instelling dan onafhankelijk kan blijven en of er dan misschien een auditor wordt opgedrongen. Stel dat de ondernemingsraad niet tevreden is met de commissaris die wordt toegewezen. Hoe zal men dan hiermee omgaan? De partner van PWC zou niet weten hoe dat men dit anders zou moeten doen. Stel dat je een aparte instelling hebt die dan de auditor zou bezoldigen, dan zou die instelling een budget moeten hebben. Dit budget zou men dan moeten verdelen over de verschillende auditmandaten. Die budgetten zouden dan gecreëerd moeten worden door ofwel de overheid via de belastingen ofwel door andere bijdragen. Dus dan zouden de bedrijven een aparte bijdrage moeten betalen aan de overheid in functie van grootte of op basis van andere criteria. Dan is de vrijheid om een auditor te kiezen weg. Stel dat er dan een kleiner bedrijf een auditor wil van een Big Four kantoor dan zal de instelling moeten zeggen dat dat niet gaat omdat het een klein bedrijf is. Praktisch gezien is dat systeem heel omslachtig en inefficiënt.

De partner van Grant Thornton zegt dat er wel degelijk een strijd in de markt is om de klant binnen te halen. Het is niet evident en dat wordt voor een deel bepaald door de prijs. De prijs is een marktgegeven, daar kunnen de vennootschappen alleen maar beter van worden want de markt is een dalende trend en zeker nu met de crisis. Maar het is wel ruimer dan alleen maar het prijskaartje. Aan de andere kant wordt er toch wel serieus gekeken door bedrijven naar de reputatie van het auditkantoor, naar de kwaliteit en naar de kennis en experts die ze in huis hebben. Een alternatieve regeling met de overheid als derde partij is volgens hem geen goede regeling. De overheid, namelijk de fiscus, controleert nu al. Bovendien kan de overheid ook beïnvloedbaar zijn via politiek. Het is volgens hem een groter risico als de overheid optreedt als een derde partij die de auditors zal aanstellen. Nu is er een marktgegeven. Wil je op die markt blijven opereren en blijven standhouden, dan moet je toch kwaliteit blijven leveren. Een reputatie is snel gemaakt in de markt. Als je dat aan de overheid overlaat dan is er een bestuur waar veel politiciers in zitten. De vraag is hoe men dan de onafhankelijkheid kan bewaren en hoe men dat zou kunnen controleren.

5.5 Concurrentie tussen de kleine en de grote kantoren

PriceWaterhouseCoopers geeft toe dat kleinere auditkantoren het moeilijker hebben maar zij hebben ook bepaalde voordelen. Er is een nieuwe richtlijn uitgekomen in verband met internationale auditstandaarden waaraan dat auditkantoren moeten gaan voldoen, zowel grote als kleine. Dat is voor een kleiner auditkantoor veel moeilijker omdat de internationale auditstandaarden veel meer vragen dan wat de Belgische normen voorschrijven. Dit betekent dat de kleine auditkantoren investeringen moeten doen om zich daarnaar te schikken. Dat brengt heel wat investeringen, kosten en tijd met zich mee. Terwijl de grotere auditkantoren al werken met deze internationale controlestandaarden aangezien zij al met internationale opdrachten zitten. Daarom is dat geen investering voor hun. Dat maakt het voor de kleinere auditkantoren wel moeilijk om aan al die eisen te gaan voldoen. Aan de andere kant hebben zij het voordeel dat zij voor binnenlandse klanten met een lagere kostenstructuur zitten. Dus dat de auditfees die zij vragen minder vaste kosten moeten dekken zodanig dat ze lager kunnen gaan dan de Big Four. "De concurrentie is er maar ik kan me moeilijk inbeelden dat we van vandaag op morgen internationale klanten zouden verliezen aan een kleiner auditkantoor. Dat is niet mogelijk."

Auditor Engelen zegt dat er twee redenen waarom men niet voor een groot kantoor zou opteren. De eerste reden is de hele hoge kostprijs. "Ten tweede krijgt men dan elk jaar nieuwe mensen over de vloer en die kennen dat bedrijf van haar noch pluimen. Elke keer opnieuw, jaar na jaar moeten die ondernemingen de volledige gang van zaken opnieuw uitleggen aan een volstrekt nieuwe auditor, meestal pas afgestudeerd. Dat komt de efficiënte uitvoering van de controleopdracht zeker niet ten goede. De enige troef die kleine auditkantoren nog hebben ten opzichte van de grote auditkantoren is dat zij veel efficiënter en met veel minder overhead kosten kunnen werken waardoor ze een competitief voordeel blijven behouden in de KMO markt. Maar de KMO markt gaat zoals reeds gezegd voortdurend krimpen en dit zal dus bijgevolg een aflopend verhaal zijn." "Wanneer we het verhaal vanuit het perspectief van de klant bekijken, zijn klanten minder geneigd om meer te betalen voor een wettelijke auditdienst die geleverd wordt door de Big Four kantoren. Als de bedrijven niet verplicht zijn dan zullen ze geen beroep doen op de Big Four, dat is een tendens. Maar men moet ook vaststellen dat de grote auditbedrijven zeer zware klappen hebben gekregen en serieuze omzetsdalingen hebben gekend omdat er op de consultancydiensten enorm is gespaard geweest. Bijgevolg stelt men zelfs vast binnen internationale groepen wanneer de nationale vestiging de vrijheid krijgt om zelf een keuze te maken, gaat hij niet voor een internationaal bureau kiezen. Het is enkel wanneer het vanuit het moederhuis wordt opgelegd dat men daar voor zal opteren." Auditor Engelen heeft bijvoorbeeld enkele internationale bedrijven waarvan de dochter in België gevestigd is en de keuze krijgen van het moederhuis om in elk land zelf een onafhankelijke of een individuele auditor te kiezen die niet noodzakelijk in een internationale structuur dient te opereren. In

dergelijke gevallen stelt men vast dat deze bedrijven terug komen naar de kleinere kantoren die aan veel competitievere erelonen kunnen opereren.

Volgens Deloitte is het voordeel van een groot auditkantoor dat ze meer klanten hebben. Door het groot aantal klanten zijn er zeer weinig klanten die echt doorwegen. Kleinere auditkantoren zijn meer afhankelijk van hun klanten omdat ze maar een beperkt aantal klanten hebben. Hierdoor zullen zij eerder de motivatie hebben om de klant te plezieren aangezien ze anders hun inkomsten zouden verliezen. Hun onafhankelijkheid komt meer in het gedrang.

Hoofdstuk 6 Onderzoekshypothesen

In de literatuurstudie werd een overzicht gegeven van de bestaande literatuur omtrent het roteren van de commissaris. Deze literatuurstudie fungeert als basis van het kwantitatieve luik van het praktijkonderzoek. Door middel van het empirisch onderzoek tracht ik een antwoord te bieden op de centrale onderzoeksvraag. In dit hoofdstuk wordt eerst de hypothese beschreven die ik ga onderzoeken. Vervolgens geef ik een beschrijving van de verschillende variabelen die worden gebruikt in het empirisch model. Tot slot zal ik het empirisch model verder toelichten.

6.1 Hypothese

Het is de taak van de auditor om na te gaan of de jaarrekening van een bedrijf een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Een langdurige relatie tussen de auditor en de klant kan de onafhankelijkheid van de auditor schaden, met als gevolg dat de jaarrekening elementen bevat die het getrouw beeld van de onderneming verdoezelen. Wanneer de onafhankelijkheid in het gedrang wordt gebracht is er meer kans dat een auditor het perspectief van het management volgt en een jaarrekening zal goedkeuren die niet helemaal getrouw is. In de Belgische regelgeving wordt auditrotatie (partnerrotatie) aangereikt als oplossing voor dit fenomeen. Ik veronderstel dus dat auditrotatie de auditkwaliteit zal verbeteren.

H_0 : Het roteren van de auditor zorgt voor een betere auditkwaliteit

Zoals uit het literatuuronderzoek bleek is die relatie moeilijk rechtstreeks te toetsen. Zowel rotatie als auditkwaliteit zijn complexe begrippen. Wij zullen rotatie meten door een onderscheid te maken tussen een nieuwe aanstelling van een auditor en een verlenging van het mandaat. Wanneer een auditor een mandaat opneemt bij een klant, betekent dit dat hij deze klant drie jaar zal controleren. Vervolgens kan een klant dit mandaat verlengen. Een verlenging van het mandaat betekent dus dat de auditor de klant al minstens drie jaar controleert. Een nieuwe aanstelling betekent dat de auditor recent benoemd is waardoor de ambtstermijn minder is dan drie jaar. Deze nieuwe aanstelling kan zowel een auditpartner zijn van hetzelfde auditkantoor als van een nieuw auditkantoor. De nadruk wordt in dit onderzoek gelegd op het effect van een nieuwe auditor.

De kwaliteit van de audit wordt nagegaan via indicaties van earnings management. Managers krijgen bepaalde stimulansen om de cijfers van een bedrijf anders voor te stellen, dit wordt earnings management genoemd. Earnings management kan worden gemeten aan de hand van de abnormale of discretionaire accruals. De totale accruals bestaan uit normale

en abnormale accruals. Het is onwaarschijnlijk dat het niveau van earnings management wordt weerspiegeld in de normale accruals. Vandaar dat enkel wordt gekeken naar de abnormale accruals.

Abnormale accruals laten de managers toe om de waarde van het bedrijf zo precies mogelijk weer te geven. Wanneer de managers deze accruals voor de juiste doeleinden gebruiken dan zorgen deze accruals voor een meer betrouwbare en recentere weergave van de prestaties van het bedrijf. Maar het management kan deze accruals ook opportunistisch gebruiken om de prestaties positiever of negatiever voor te stellen dan ze in werkelijkheid zijn. Wanneer in een bedrijf de abnormale accruals een hoge absolute waarde hebben, dan gaat men ervan uit dat dit bedrijf meer gebruik maakt van earnings management. Het is echter niet alleen belangrijk om naar de absolute waarde te kijken van de abnormale accruals, ook de richting van deze accruals speelt een belangrijke rol. Cijfers kunnen zowel opwaarts als neerwaarts gemanipuleerd worden. Wanneer het management de winst gunstiger wil voorstellen, om bijvoorbeeld bonussen binnen te halen, dan zullen de abnormale accruals een positief teken vertonen. Ze kunnen dus gebruikt worden om slechte prestaties te verbergen door de winsten te verhogen of de kosten te verlagen. Daarnaast kan het management de winst lager voorstellen dan dat die in werkelijkheid is, om zo reserves aan te leggen voor eventuele toekomstige slechtere prestaties. Dit wordt ook wel het 'taking a bath' principe genoemd. De abnormale accruals vertonen dan een negatief teken. In dit onderzoek wordt de absolute waarde genomen van de accruals waardoor er rekening wordt gehouden met beide soorten van earnings management. Hoe hoger de kwaliteit van de audit, hoe hoger de waarschijnlijkheid dat de auditor verdachte boekhoudkundige praktijken heeft opgemerkt en heeft gerapporteerd indien ze niet werden gecorrigeerd.

6.2 Steekproef

Het is voor het praktijkonderzoek noodzakelijk om te beschikken over een gevarieerde databank die een representatief beeld geeft van de huidige toestand op het gebied van mogelijk earnings management bij de ondernemingen. De bron voor deze data is de dvd van Bel-First. Bel-First bevat informatie over 540.000 Belgische vennootschappen, die hun jaarrekening minstens één keer neergelegd hebben tijdens de laatste tien boekjaren, die een jaarrekening hadden moeten neerleggen in de laatste tien jaar of die zullen moeten neerleggen. Ongeveer 360.000 vennootschappen worden als actief beschouwd. De database bevat gestandaardiseerde jaarrekeningen, financiële ratio's en dergelijke.

In deze eindverhandeling tracht ik de relatie tussen auditrotatie en earnings management in België te onderzoeken. De populatie waarvoor het onderzoek gevoerd wordt, bestaat uit 500

Belgische ondernemingen. Het betreft de 500 grootste ondernemingen (naar omzet boekjaar 2009, enkelvoudige jaarrekening) in België die een commissaris hebben aangesteld en waarvan de gegevens voorkomen op de DVD van het Bureau van Dijk. Dit zijn zowel beursgenoteerde als niet-beursgenoteerde ondernemingen. Ik focus mij op het jaar 2009 aangezien dit de recentste periode was in de Bel-First waarvan alle nodige gegevens terug te vinden waren. Uit deze 500 vennootschappen worden de bedrijven met ontbrekende waarden verwijderd. Vervolgens werden ook alle ondernemingen verwijderd waarvan het einde van boekjaar niet op 31/12/2009 viel. Dit gebeurde om inconsistenties bij de dummyvariabele Verlenging te vermijden. Uiteindelijk bleven er nog 435 ondernemingen over in de steekproef.

6.3 Databeschrijving

6.3.1 Afhankelijke variabele

In deze eindverhandeling tracht ik de invloed te onderzoeken van enkele onafhankelijke variabelen op de kwaliteit van de audit. De kwaliteit van de audit is moeilijk meetbaar. In de literatuur worden diverse maatstaven voorgesteld om dat onrechtstreeks te doen. De maatstaf die het meest gebruikt wordt is de hoeveelheid earnings management. Bijgevolg vormt dit de afhankelijke variabele in het empirisch onderzoek. Earnings management wordt gemeten aan de hand van de waarde van de abnormale of discretionaire accruals. Dit zijn de posten waarin het management ruimte heeft om te spelen met de resultaten. Het zijn dus aanpassingen aan kasstromen die worden geselecteerd door het management. Wanneer de abnormale accruals een grote absolute waarde hebben dan wordt dat gezien als een sterke aanwijzing dat het management gebruik maakt van earnings management. Dit resulteert in principe in een lagere kwaliteit van de winst. Wanneer dit niet wordt ontdekt door de auditor (of alleszins niet wordt voorkomen) leidt dit dus ook tot een lagere kwaliteit van de audit (Morrill, 2008). In deze masterproef gaan wij enkel na of er een verband bestaat tussen het eventuele aantreden van een nieuwe auditor en de omvang van de abnormale accruals. De audit opinie werd niet opgenomen als onderzoeksvariabele.

In deze masterproef hanteer ik twee modellen als proxy voor earnings management namelijk het model van Jones (1991) en het model van Defond en Park (2001).

6.3.1.1 Model van Jones

Jones (1991) tracht via zijn model een omschrijving te geven aan earnings management. Het model tracht het effect van economische omstandigheden op accruals te controleren. Het model van Jones bestaat uit twee soorten namelijk het cross-sectioneel model en het tijdreeksmodel. Het cross-sectioneel model focust zich op de observaties per industrie terwijl het tijdreeksmodel zich focust op de observaties per bedrijf per jaar.

Het cross-sectioneel model ziet er als volgt uit:

$$TAC_{ijt} / A_{ijt-1} = \alpha_{1j} (1 / A_{ijt-1}) + \alpha_{2j} (\Delta REV_{ijt} / A_{ijt-1}) + \alpha_{3j} (NCA_{ijt} / A_{ijt-1}) + \varepsilon_{ijt}$$

Waarbij:

TAC_{ijt} = totale accruals voor bedrijf i van industrie j in jaar t

TA_{ijt-1} = totale activa voor bedrijf i van industrie j in jaar t-1

ΔREV_{ijt} = veranderingen in de netto opbrengsten voor bedrijf i van industrie j
(het verschil tussen Jaar t en jaar t-1)

NCA_{ijt} = vaste activa voor bedrijf i van industrie j aan het eind van jaar t

ε_{ijt} = de error term

Het tijdreeksmodel ziet er als volgt uit:

$$TA_{it} / A_{it-1} = \alpha_1 (1 / A_{it-1}) + \beta_{1i} (\Delta REV_{it} / A_{it-1}) + \beta_{2i} (PPE_{it} / A_{it-1}) + \varepsilon_{it}$$

Waarbij:

TA_{it} = totale accruals in jaar t voor bedrijf i

ΔREV_{it} = verkopen in jaar t – verkopen in jaar t-1 voor bedrijf i

PPE_{it} = tastbare vaste activa (grond, gebouwen, machines) in jaar t voor bedrijf i

A_{it-1} = totale activa in jaar t-1 voor bedrijf i

ε_{it} = storingsterm in jaar t voor bedrijf i

De totale accruals worden gedefinieerd als volgt: totale accruals = (Δ totale activa op korte termijn – Δ kas) – (Δ totale schulden op korte termijn – Δ korte termijn portie van de lange termijn interest dragende schulden – Δ betaalbare inkomensbelasting) – afschrijvingen. Jones (1991) heeft in deze definitie aanpassingen gedaan zondanig dat er meer observaties in de steekproef kunnen worden opgenomen. Hierdoor worden de totale accruals als volgt berekend:

Totale accruals = (Δ totale activa op korte termijn - Δ kas) - (Δ totale schulden op korte termijn - Δ korte termijn interest dragende schulden) - afschrijvingen

Deze berekening is dezelfde als die van Burgstahler et al. (2006). Om veranderingen in de normale accruals, als gevolg van veranderde omstandigheden, te controleren gaat men de materiële vaste activa en veranderingen in de opbrengsten opnemen in het model. Veranderingen in het werkkapitaal die afhangen van veranderingen in de opbrengsten, zoals vorderingen en voorraad, behoren ook tot de totale accruals. Opbrengsten worden gebruikt om controle uit te oefenen op de economische omgeving. Opbrengsten zijn een objectieve maatstaf voor de activiteiten van een onderneming voordat deze worden gemanipuleerd door de managers maar ze zijn niet volledig vrij van manipulatie. De bruto materiële vaste activa worden opgenomen om het gedeelte van de totale accruals, dat gerelateerd is aan de afschrijvingskosten, te controleren. Aangezien in dit onderzoek enkel wordt gekeken naar de observaties per bedrijf per jaar wordt het tijdreeksmodel gebruikt.

6.3.1.2 Model van DeFond en Park

Onverwachte of abnormale bedrijfskapitaal accruals worden in het model van DeFond en Park (2001) gehanteerd als een maatstaf voor earnings management. Deze proxy voor abnormale accruals omschrijft het verschil tussen het gerealiseerde bedrijfskapitaal en het door de markt verwachte niveau van bedrijfskapitaal dat nodig is om de verkopen te ondersteunen. Men gebruikt deze maatstaf omdat men onmogelijk een verschil in de proportie van de bedrijfskapitaal accruals kan behouden. Men verwacht hierdoor dat dit verschil zich zal keren tegen de toekomstige resultaten (DeFond et al., 2001).

De abnormale accruals proxy voor earnings management worden als volgt berekend:

$$ABKA_t = BKA_t - E[BKA_t]$$

met:

$$BKA_t = (\text{totale activa op korte termijn} - \text{kas en korte termijn investeringen}) - (\text{totale schulden op korte termijn} - \text{korte termijn interest dragende schulden})$$

$$E[BKA_t] = (BKA_{t-1} / O_{t-1}) * O_t$$

Waarbij:

t = het jaartal, aldus verwijst t naar het huidige jaar en t-1 naar het vorige jaar

ABKA = abnormale (of onverwachte) bedrijfskapitaal accruals

BKA = werkelijke bedrijfskapitaal accruals

E[BKA] = verwachte (of normale) bedrijfskapitaal accruals

O = omzet (of verkopen)

Om bedrijven met een verschillende ondernemingsgrootte te kunnen vergelijken worden de abnormale accruals geschaald door ofwel de omzet ofwel de totale activa. In deze masterproef worden de abnormale accruals gedeeld door de totale omzet (DeFond et al., 2001).

6.3.2 Onafhankelijke Variabelen

In deze sectie introduceer ik enkele onafhankelijke of controlevariabelen. De variabelen die ik hanteer in het praktijkonderzoek zijn variabelen waarvan onderzoekers verwachten dat er een associatie zal zijn met het rapporteringgedrag van de onderneming. De eerste variabele is de ondernemingsgrootte. Deze wordt gemeten aan de hand van de boekwaarde van de totale activa op het einde van het jaar. Het onderzoek van Ghosh et al. (2005) toonde een positieve relatie aan tussen de abnormale accruals en de ondernemingsgrootte. Dit wordt gemotiveerd aan de hand van de politieke kosten theorie. Managers van grote en politiek gevoelige bedrijven gaan meestal meer gebruik maken van de boekhoudkundige ruimte om de politieke kosten te manipuleren. Hierdoor is de kwaliteit van de winst lager. In de literatuur wordt dus verwacht dat grote ondernemingen een sterkere motivatie en meer kans hebben om de winst te manipuleren, om zo aan de gewenste consistente trend van winstgroei en dus de winstverwachtingen te voldoen. Grote ondernemingen staan meer onder druk om te voldoen aan de verwachtingen van de analisten waardoor ze sneller geneigd zijn om de cijfers te manipuleren (Barton et al., 2002).

Een tweede variabele is de solvabiliteit. De solvabiliteit is een maatstaf voor de zelffinancieringsgraad van een onderneming. De ratio geeft een indicatie van de mate waarin de onderneming wordt gefinancierd door eigen gegenereerd vermogen en wordt berekend aan de hand van volgende formule: $(\text{eigen vermogen} / \text{totaal vermogen}) * 100$. De solvabiliteit is hoog wanneer de onderneming een groot eigen vermogen heeft. Bijgevolg zal de onderneming minder gebruik maken van schuldfinanciering. Hoe hoger deze ratio, hoe lager het financieel risico dat een onderneming haar intresten en aflossingen niet gaat kunnen betalen. Men verwacht een negatieve relatie tussen de abnormale accruals en de

solvabiliteit. Bedrijven met een hogere solvabiliteit zijn minder geneigd om de cijfers te manipuleren. Bedrijven met een hoge schuldgraad daarentegen zullen gemotiveerd zijn om de cijfers te beïnvloeden om de ratio's van de overeenkomst met de bank niet te missen. Leningscontracten zijn voornamelijk gebaseerd op de gerapporteerde winst en dit vormt een stimulans voor de managers om de cijfers te manipuleren (Healy, 1985).

Uit eerder gevoerd onderzoek blijkt ook dat de groei van een onderneming gerelateerd is aan de hoeveelheid earnings management. De groei van de onderneming wordt gemeten aan de hand van de groei in de omzet. Dit wordt berekend aan de hand van de volgende formule: $[(\text{omzet van jaar } t / \text{omzet van jaar } t-1) / (\text{omzet van jaar } t-1)] * 100$. Men verwacht een positieve associatie tussen earnings management en groei aangezien de groei van de onderneming een mogelijke bron kan zijn voor variatie in de accruals (Myers et al., 2003). Deze maatstaf vormt de derde variabele.

De vierde variabele is de leeftijd van de onderneming. Dit is het aantal jaren dat het bedrijf reeds actief is. Uit eerder gevoerd onderzoek blijken abnormale accruals en de leeftijd van de onderneming negatief gerelateerd. Bedrijven die al langer actief zijn, blijken minder geneigd te zijn om aan earnings management te doen (Chen et al., 2008).

Verder wordt ook de relatie onderzocht tussen earnings management en de winstgevendheid van een onderneming. Deze winstgevendheid wordt gemeten aan de hand van twee maatstaven namelijk de return on assets en de return on equity. Dit vormen de vijfde en de zesde variabelen. De ROA is een indicator voor de winstgevendheid van het bedrijfsvermogen. De ROA wordt berekend aan de hand van de volgende formule: $(\text{Netto winst} / \text{Totale Activa}) * 100$. De tweede maatstaf is de ROE. Dit is een indicatie voor de hoeveelheid netto winst als een percentage van het eigen vermogen. Deze ratio geeft de hoeveelheid winst weer die een onderneming genereert met het geld dat de aandeelhouders hebben geïnvesteerd. De ROE wordt berekend aan de hand van de volgende formule: $(\text{Netto winst} / \text{eigen vermogen}) * 100$. Er wordt een negatieve relatie verwacht tussen de abnormale accruals en de winstgevendheid. Bedrijven met goede prestaties en een hoge winst zullen minder geneigd zijn earnings management te gebruiken in het daaropvolgende jaar (Burgstahler et al., 2006).

De zevende variabele is de Big Six. Dit is een dummy variabele en neemt de waarde 0 aan wanneer de onderneming wordt gecontroleerd door een klein kantoor en de waarde 1 wanneer de onderneming wordt gecontroleerd door één van de Big Six. Tot deze Big Six behoren de volgende auditkantoren: Grant Thornton, BDO, Deloitte, Ernst&Young, PriceWaterhouseCoopers en KPMG. Er wordt een negatieve relatie verwacht tussen de Big Six variabele en de abnormale accruals aangezien grotere auditkantoren meestal worden geassocieerd met een betere auditkwaliteit. Ondernemingen die gecontroleerd worden door

kleine auditkantoren zouden dus meer gebruik maken van earnings management (Becker et al, 1998).

De achtste variabele is Cashflow. Deze maatstaf wordt berekend aan de hand van de volgende formule: (cash flow van jaar t/totale activa van jaar t-1). Deze ratio geeft een indicatie van de mate waarin een onderneming geld kan genereren ten opzichte van de grootte van activa van de onderneming. Er wordt een negatieve relatie verwacht tussen de cashflow en de abnormale accruals. Een onderneming met lagere cash flows, kan minder geld genereren ten opzichte van haar activa waardoor ze meer kans heeft op financiële problemen. Uit de literatuur blijkt dat deze ondernemingen meer geneigd zijn om de cijfers aan te passen (Carey et al., 2006).

De negende variabele is de current ratio. Deze current ratio is een indicatie voor het financiële risico van de onderneming. De current ratio is een kengetal om de financiële toestand van een onderneming te meten. Het geeft de mate aan waarin het korte termijn vreemd vermogen kan worden betaald met de vlottende activa. Deze wordt met de volgende formule berekend (vlottende activa / vlottende passiva). Wanneer dit kengetal een waarde heeft tussen 1 en 1,5 dan is de onderneming gezond. De vlottende activa zijn dan voldoende om het vreemd vermogen op korte termijn te betalen. Men verwacht een negatieve relatie tussen earnings management en de current ratio. Hoe hoger de current ratio, hoe gezonder de onderneming en hoe minder de onderneming gebruik zal maken van earnings management. Uit eerder onderzoek is namelijk gebleken dat bedrijven met financiële problemen eerder geneigd zijn om de financiële cijfers te manipuleren (Lu et al., 2009).

De tiende variabele is 'beursgenoteerd'. Dit is een dummy variabele die de waarde 1 aanneemt wanneer de onderneming genoteerd is op de beurs en de waarde 0 wanneer de onderneming niet genoteerd is op de beurs. Er wordt een positieve relatie verwacht. Managers van beursgenoteerde ondernemingen kunnen gemotiveerd worden om de winst te manipuleren om zo de prijzen van hun aandelen te doen stijgen. Investeerders zijn dan bereid om meer te betalen voor de aandelen in ruil voor de winst die ze zullen krijgen (Barth et al., 1999).

De elfde en laatste variabele is de verlenging. Dit is een dummy variabele waarbij de waarde 1 staat voor een verlenging van het auditmandaat, 0 voor een nieuwe benoeming. Op de DVD van Belfirst komt een variabele voor die voor elke onderneming met een commissaris aangeeft of de laatste beslissing ter zake een nieuwe aanstelling betreft of een verlenging van een mandaat. Een commissaris wordt normaal voor drie jaar aangesteld. Dit wil dus zeggen dat een 'verlengde' auditor een ambtstermijn heeft van minstens 3 jaar. De waarde 0 staat voor de benoeming van een nieuwe auditor waardoor de ambtstermijn van deze auditor minder is dan 3 jaar. Er wordt een negatieve relatie verwacht tussen earnings management en verlenging. Een nieuwe auditor zorgt voor een nieuwe frisse kijk op de

jaarrekening waardoor men verwacht dat de auditkwaliteit zal stijgen (FEE, 2004). Daar uit de literatuur evenwel blijkt dat veel auditfalingen zich precies in de eerste jaren van een nieuw mandaat voordoen, kan het ook zijn dat er alternatief een positieve relatie kan voorkomen.

6.3.3 Empirisch model

De verschillende variabelen die verantwoordelijk kunnen zijn voor de variatie in earnings management worden beschreven in het meervoudige regressiemodel, waarbij rekening gehouden wordt met interactieve effecten tussen de verschillende variabelen. Aldus zal mijn empirisch model er als volgt uitzien:

$$\begin{aligned} \text{EARNM} = & \beta_0 + \beta_1 \text{ ONDERNEMINGSGROOTTE} + \beta_2 \text{ SOLVABILITEIT} + \beta_3 \text{ GROEI OMZET} \\ & + \beta_4 \text{ LEEFIJD ONDERNEMING} + \beta_5 \text{ ROA} + \beta_6 \text{ ROE} + \beta_7 \text{ BIG SIX} + \beta_8 \text{ CASH FLOW} \\ & + \beta_9 \text{ CURRENT RATIO} + \beta_{10} \text{ BEURSGENOTEERD} + \beta_{11} \text{ VERLENGING} + \varepsilon \end{aligned}$$

waarbij:

Afhankelijke variabele

EARNM = earnings management maatstaf, berekend volgens Jones(1991) of DeFond et al. (2001)

Onafhankelijke variabelen

ONDERNEMINGSGROOTTE = natuurlijk logaritme van de totale activa in jaar t

ALGEMENE SCHULDGRAAD= (vreemd vermogen / totaal vermogen) * 100

GROEI ACTIVA= [(totale activa in jaar t/ totale activa in jaar t-1)/ (totale activa in jaar t-1)]
*100

GROEI OMZET= [(omzet van jaar t/ omzet van jaar t-1) / (omzet van jaar t-1)] * 100

LEEFTIJD VAN DE ONDERNEMING = aantal jaren dat het bedrijf reeds actief is

ROA = (Netto winst / Totale Activa) * 100

ROE = (Netto winst/ eigen vermogen) * 100

BIG SIX= dummy variabele (1 = het bedrijf wordt geaudit door een kantoor van de Big Six,
0 = wanneer het bedrijf wordt geaudit door een auditkantoor dat niet behoort tot
de Big Six)

CASHFLOW = (cash flow van jaar t / totale activa van jaar t-1)

CURRENT RATIO = (vlottende activa / vlottende passiva)

VERLENGING = dummy variabele (1 = verlenging van het mandaat van de commissaris en
0 = benoeming van een nieuwe auditor)

ε = storingsterm

Hoofdstuk 7 Resultaten van het empirisch onderzoek

De resultaten van het empirisch onderzoek worden in dit hoofdstuk besproken. De resultaten van het onderzoeksmodel worden gegenereerd door het softwareprogramma 'SPSS voor Windows, versie 18.0'. In de eerste paragraaf wordt de beschrijvende statistiek toegelicht. Er wordt hierbij een overzicht gegeven van gemiddelde en mediaanwaarde van de onafhankelijke variabelen. Vervolgens worden de verschillende voorwaarden besproken waaraan een regressiemodel moet voldoen. Wanneer aan deze voorwaarden is voldaan, komt men tot een betrouwbaar regressiemodel. In de derde paragraaf worden de verschillende regressiemodellen beschreven. Tot slot worden de resultaten beschreven in de vierde paragraaf, alsook de conclusies die hieruit voortvloeien.

7.1 Beschrijvende statistiek

In deze sectie zullen de gemiddelden en de mediaanwaarden van onafhankelijke variabelen toegelicht worden. De onafhankelijke variabele Cash flow wordt hier niet behandeld aangezien SPSS deze gegevens niet kon genereren. De onderstaande tabel heeft betrekking op de jaarrekeninggegevens van het jaar 2009 van de 435 bedrijven uit Bel-First.

	Gemiddelde	Mediaan	Standaard afwijking	Minimum	Maximum	Som
Dummy Big6	0,78	1,00	0,415	0	1	339
Dummy Verlenging	0,66	1,00	0,474	0	1	288
Dummy Beursgenoteerd	0,05	0,00	0,219	0	1	22
Leeftijd onderneming	34,78	29,00	24,417	2	109	15129
Groei Omzet	1,13 E3	-	1,02 E4	-	1,24 E4	4,93 E5
Ondernemingsgrootte	3,09 E8	1,48 E8	3,99 E8	366 245	2131176676	1,E11
Current Ratio	1,78	1,23	3,08	0,07	49,80	777,13
Solvabiliteit	34,89	31,17	24,35	-8,97	95,89	15176,59
ROA	4,18	3,03	10,37	-56,86	75,31	1817,61
ROE	14,91	10,25	82,86	-697,96	594,15	6483,84

Uit deze tabel kunnen we afleiden dat er in de steekproef 339 ondernemingen gecontroleerd worden door een auditkantoor dat behoort tot de big 6. Er zijn dus maar 36 ondernemingen die gecontroleerd worden door een kleiner auditkantoor, wat uiteraard samenhangt met de selectie van de 500 grootste ondernemingen naar omzet. Voor 288 ondernemingen geldt dat zij het mandaat van hun auditor hebben verlengd. De overige 147 ondernemingen worden doorgelicht door een commissaris die recent benoemd is. Tot deze steekproef van 435 ondernemingen behoren 22 beursgenoteerde ondernemingen. De gemiddelde leeftijd van de ondernemingen in deze steekproef is 35 jaar waarbij de jongste onderneming twee jaar oud is en de oudste is 109 jaar oud. De ondernemingsgrootte wordt gemeten aan de hand van de totale activa op het einde van het boekjaar. De kleinste onderneming had een totale activa van 388 245 op het einde van het boekjaar, terwijl de grootste onderneming een totale activa had van 2 131 176 676. De gemiddelde waarde van de current ratio bedraagt 1,78. Dit betekent dat de gemiddelde onderneming gezond is en een laag financieel risico heeft. De gemiddelde waarde van de solvabiliteit is 34,89. Dit betekent dat het vermogen van de gemiddelde onderneming voor 34,89% bestaat uit eigen vermogen. De ROA en ROE zijn beide een maatstaf voor de winstgevendheid. Uit deze tabel blijkt dat een onderneming gemiddeld een rendement van 4,18% heeft op de activa en een rendement van 14,91% op haar eigen vermogen.

7.2 Controle van de variabelen

Vooraleer de regressie wordt uitgevoerd is het belangrijk om mogelijke onregelmatigheden in de gegevens en tussen de variabelen op te sporen en te corrigeren. Deze onregelmatigheden worden in deze paragraaf besproken.

7.2.1 Multicollineariteit

Multicollineariteit treedt op wanneer variabelen sterk gecorreleerd zijn aan elkaar. Het is dan moeilijk om betrouwbare schattingen van hun individuele regressiecoëfficiënten te maken. Wanneer twee variabelen sterk gecorreleerd zijn dan betekent dit dat ze in principe hetzelfde verschijnsel meten en brengen ze dezelfde informatie over. Daar multicollineariteit afbreuk kan doen aan de resultaten van de meervoudige regressie, is het belangrijk om de aanwezigheid van deze multicollineariteit te bepalen. Om na te gaan of er een mogelijkheid bestaat dat er multicollineariteit optreedt tussen de onafhankelijke variabelen, worden er correlaties berekend. De correlatiematrix geeft de correlatiecoëfficiënten van de verschillende onafhankelijke variabelen weer. Als de correlatiematrix correlatiecoëfficiënten vertoont van 0.75 of hoger, kan er multicollineariteit optreden. Sommige statistici suggereren dat

multicollineariteit pas optreedt bij een correlatiecoëfficiënt van 0.90 of hoger. In dit onderzoek wordt de drempelwaarde van 0,75 gehanteerd. Wanneer deze drempelwaarde wordt overschreven, moet één van beide onafhankelijke variabelen die correleren buiten het model worden gelaten. In bijlage 2 is de correlatiematrix voor het regressiemodel opgenomen. Er is echter geen enkele variabele die een correlatiecoëfficiënt vertoont met een waarde hoger dan 0,75. Uit de correlatiematrix blijkt dus dat er geen twee onafhankelijke variabelen dermate gecorreleerd zijn dat er een problematische graad van multicollineariteit gesuggereerd wordt.

7.2.2 Outliers

Een outlier is een extreme waarde die sterk verschilt van de andere observaties in de steekproef. Deze extreme waarde kan tot drie of vier standaarddeviaties verwijderd zijn van de gemiddelde waarde van alle observaties. Outliers kunnen de gegevens dermate beïnvloeden dat onjuiste resultaten bekomen worden. Bijgevolg is het essentieel om na te gaan of er outliers aanwezig zijn. Dit gebeurt aan de hand van de tabel 'Casewise Diagnostics'. In deze tabel wordt er een overzicht gegeven van de outliers. Deze is terug te vinden in bijlage 3. De cases die meer dan twee standaarddeviaties verwijderd zijn van de gemiddelde waarde van de observaties worden in deze tabel beschreven. Deze outliers hebben een grote invloed op de berekening van de regressiecoëfficiënten en worden daarom uit het model gelaten. Vervolgens wordt er nagegaan of er cases met uitzonderlijke waarden aanwezig zijn. Dergelijke cases hoeven niet altijd outliers te zijn maar kunnen ook een grote invloed hebben op de regressiecoëfficiënten. Deze cases worden opgespoord aan de hand van de 'Cook's distance'. Dit is een maat voor de verandering in de regressiecoëfficiënten als de betreffende case wordt verwijderd. Cases met een Cook's distance groter dan 1 hebben een te grote invloed op het regressiemodel en worden vervolgens uit de regressie gelaten.

7.2.3 Causaliteit

Wanneer men een regressie analyse uitvoert, vertrekt men vanuit een causaliteitassumptie. Men verwacht dat er een causaal verband aanwezig zal zijn tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabelen. De variabelen zijn geselecteerd uit vorige onderzoeken en de bestaande literatuur. Bijgevolg is er aan deze causaliteitassumptie voldaan.

7.2.4 Heteroscedasticiteit

De assumptie van heteroscedasticiteit houdt in dat de variantie van de restwaarden constant moet zijn. Er kunnen namelijk voorspellingen worden gemaakt voor de afhankelijke variabele op basis van de gevonden regressieresultaten. Deze voorspellingen worden vervolgens vergeleken met de reële waarden. Het verschil tussen de voorspelde en de reële waarden vormen de restwaarden.

Bij een meervoudige regressie dient de variantie van de restwaarden constant te zijn voor elke combinatie van waarden van alle onafhankelijke variabelen. De variantie van de residuen mag dus niet afhankelijk zijn van de waarden van de onafhankelijke variabelen. Wanneer dit wel het geval is, spreekt men van heteroscedasticiteit. Deze heteroscedasticiteit heeft geen invloed op de schattingen van de regressiecoëfficiënten, maar leidt wel tot onzuivere schattingen van de standaardfouten. Dit resulteert in onjuiste toetsen en betrouwbaarheidsintervallen. In deze analyse voldoen de gegevens aan de assumptie van de homoscedasticiteit. De restwaarden vertonen dezelfde variantie en hebben een gelijke spreiding.

7.2.5 Autocorrelatie

Om na te gaan of er sprake is van autocorrelatie in de meervoudige regressie, wordt er in SPSS de Durbin-Watson statistiek berekend. Er is sprake van autocorrelatie wanneer opeenvolgende waarnemingen onderling correleren. Autocorrelatie in de afhankelijke variabele Y heeft de neiging om de schattingen van de regressiecoëfficiënten te beïnvloeden. Bijgevolg bestaat er onzekerheid over de correctheid van de parameters. De Durbin-Watson statistiek varieert van 0 tot 4. Wanneer deze Durbin-Watson statistiek een waarde aanneemt die dichtbij 2 ligt, is er geen sprake van autocorrelatie. De Durbin-Watson statistiek voor het model van Jones is 1,8 en die van het model van Defond is 2,03. Hierdoor is er geen sprake van autocorrelatie.

7.3 Regressie analyse

In deze paragraaf worden de resultaten van de meervoudige regressie toegelicht. Er worden twee meervoudige regressiemodellen besproken. Elk model heeft een afhankelijke variabele en meerdere onafhankelijke variabelen. In het eerste model wordt als afhankelijke variabele het model van Jones gebruikt. In het tweede model fungeert het model van Defond en Park als afhankelijke variabele. Aan de hand van de p-waarden wordt de significantie van de onafhankelijke variabelen onderzocht. In dit onderzoek wordt een betrouwbaarheidsinterval gehanteerd van 95% waardoor het significantieniveau 0,05 zal zijn. Om te kijken welke waarden de variabelen aannemen, focussen we ons op de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten. De ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten zijn afhankelijk van de absolute waarden van de oorspronkelijke gegevens. Hierdoor zijn de parameters niet rechtstreeks vergelijkbaar. Om deze parameters vergelijkbaar te maken, focussen we ons op de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten. Bijgevolg wordt het gemiddelde van iedere variabele nul en de standaarddeviatie één. Deze gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten worden door SPSS automatisch berekend.

7.3.1 Meervoudige regressie

7.3.2 Regressiemodel Jones

Door middel van een meervoudige lineaire regressie tracht ik een antwoord te vinden op de onderzoekshypothese. Deze hypothese stelt dat een nieuwe auditor zal zorgen voor een betere auditkwaliteit. We gaan er hierbij vanuit dat de mogelijkheid om earnings management te beperken afhangt van de kwaliteit van de audit. Hoe hoger de kwaliteit van de audit, hoe hoger de waarschijnlijkheid dat de auditor verdachte boekhoudkundige praktijken heeft opgemerkt en voorkomen of er eventueel over heeft gerapporteerd. Dit laatste hebben wij niet getoetst. In dit regressiemodel wordt het model van Jones gebruikt als een proxy voor earnings management. Jones (1991) hanteert in zijn onderzoek de verhouding van de totale accruals op de totale activa van het voorafgaande jaar als een maatstaf voor earnings management. De verwachtingen worden getest aan de hand van het volgende regressiemodel:

$$\begin{aligned} \text{EARNM JONES} = & \beta_0 + \beta_1 \text{ ONDERNEMINGSGROOTTE} + \beta_2 \text{ SOLVABILITEIT} + \beta_3 \text{ GROEI OMZET} \\ & + \beta_4 \text{ LEEFTIJD ONDERNEMING} + \beta_5 \text{ ROA} + \beta_6 \text{ ROE} + \beta_7 \text{ BIG SIX} \\ & + \beta_8 \text{ CASH FLOW} + \beta_9 \text{ CURRENT RATIO} + \beta_{10} \text{ BEURSGENOTEERD} \\ & + \beta_{11} \text{ VERLENGING} + \varepsilon \end{aligned}$$

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	16,484	11	1,499	18,106	,000 ^a
	Residual	34,511	417	,083		
	Total	50,995	428			

a. Predictors: (Constant), Cash flow / totale activa t-1, Leeftijd van de onderneming, Current Ratio , Dummy Verlening,

Ondernemingsgrootte , Dummy Big6, Dummy Beursgenoteerd, Groei Omzet, ROE , Solvabiliteit , ROA

b. Dependent Variable: Earn Man Jones

Uit de Anova tabel kunnen we afleiden dat het regressiemodel significant is op het significantieniveau van 5%.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients		
				Beta		
1	(Constant)	,120	,046		2,601	,010
	Dummy Big6	-,020	,034	-,025	-,610	,542
	Dummy Verlening	,014	,030	,020	,487	,627
	Dummy Beursgenoteerd	-,008	,065	-,005	-,126	,899
	Leeftijd van de onderneming	,000	,001	-,026	-,626	,531
	Groei Omzet	,001	,000	,304	7,220	,000
	Ondernemingsgrootte	2,429E-11	,000	,027	,653	,514
	Current Ratio	,004	,005	,036	,865	,388
	Solvabiliteit	-,001	,001	-,053	-1,150	,251
	ROA	-,005	,002	-,143	-2,493	,013
	ROE	,000	,000	-,055	-1,078	,282
	Cash flow / totale activa t-1	,852	,091	,459	9,386	,000

a. Dependent Variable: Earn Man Jones

We hadden verwacht dat de verschillende onafhankelijke variabelen een invloed zouden uitoefenen op de hoeveelheid earnings management. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Uit de tabel 'Coefficients' kunnen we afleiden dat er drie variabelen significant zijn. Enkel de Cash flow, ROA en de Groei Omzet zijn significant. Hun p-waarden bedragen 0,000 , 0,013 en 0,000. Het model dat we bekomen is dus het volgende:

$$\text{EARNM JONES} = 0,120 + 0,304 \text{ GROEI OMZET} - 0,143 \text{ ROA} + 0,459 \text{ CASH FLOW} + \varepsilon$$

We kunnen dus stellen dat de groei en de cash flows positief gerelateerd zijn aan de hoeveelheid earnings management. Wanneer een onderneming zal groeien en meer cash flows zal genereren, zal de hoeveelheid earnings management stijgen. Daarnaast kan men stellen dat wanneer een onderneming een hogere waarde heeft voor de ROA, ze minder earnings management zal gebruiken.

Er is onvoldoende statistisch bewijs gevonden dat de overige variabelen een invloed zouden uitoefenen op het financiële rapporteringgedrag van een onderneming. Daarnaast kunnen we concluderen we dat 30,5 % (Adjusted R Square) van de variantie in de afhankelijke variabele verklaard wordt door onafhankelijke variabelen.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,569 ^a	,323	,305	...	,323	18,106	11	417	,000

a. Predictors: (Constant), Cash flow / totale activa t-1, Leeftijd van de onderneming, Current Ratio , Dummy Verlening, Ondernemingsgrootte , Dummy Big6, Dummy Beursgenoteerd, Groei Omzet, ROE , Solvabiliteit , ROA

b. Dependent Variable: Earn Man Jones

Uit de meervoudige regressie blijkt dat de dummy verlenging niet significant is. Hieruit kunnen we niet concluderen dat een verlenging van het mandaat een invloed heeft indicator van winstmanipulatie.

7.3.3 Regressiemodel Defond en Park

Een tweede model dat gebruikt wordt om een antwoord te bieden op de onderzoekshypothese is het model van Defond en Park (2001). Defond en Park hanteren abnormale bedrijfskapitaal accruals als een maatstaf voor de kwaliteit van de financiële

verslaggeving. De verwachtingen worden getest aan de hand van het volgende regressiemodel:

$$\begin{aligned} \text{EARNM DEFOND EN PARK} = & \beta_0 + \beta_1 \text{ ONDERNEMINGSGROOTTE} + \beta_2 \text{ SOLVABILITEIT} \\ & + \beta_3 \text{ GROEI OMZET} + \beta_4 \text{ LEEFTIJD ONDERNEMING} + \beta_5 \text{ ROA} \\ & + \beta_6 \text{ ROE} + \beta_7 \text{ BIG SIX} + \beta_8 \text{ CASH FLOW} + \beta_9 \text{ CURRENT RATIO} \\ & + \beta_{10} \text{ BEURSGENOTEERD} + \beta_{11} \text{ VERLENGING} + \varepsilon \end{aligned}$$

ANOVA^b

Model		Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	13,853	11	1,259	33,265	,000 ^a
	Residual	15,825	418	,038		
	Total	29,678	429			

a. Predictors: (Constant), Cash flow / totale activa t-1, Current ratio , ROE , Dummy Beursgenoteerd, Dummy Big6, DummyVerlenging, Ondernemingsgrootte , Leeftijd van de onderneming, Solvabiliteit , ROA , GROEI OMZET

b. Dependent Variable: Defond Earn Man

Uit deze Anova tabel kunnen we afleiden dat het regressiemodel significant is op het significantieniveau van 5%.

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized	t	Sig.
		B	Std. Error	Coefficients		
				Beta		
1	(Constant)	-,014	,031		-,460	,646
	Dummy Big6	,024	,023	,038	1,069	,286
	DummyVerlenging	-,028	,020	-,050	-1,385	,167
	Dummy Beursgenoteerd	,226	,045	,186	5,053	,000
	Leeftijd van de onderneming	,001	,000	,047	1,298	,195
	GROEI OMZET	2,585E-7	,000	,010	,209	,834
	Ondernemingsgrootte	1,783E-10	,000	,272	7,105	,000
	Current ratio	,053	,003	,619	16,741	,000
	Solvabiliteit	-,002	,000	-,141	-3,494	,001
	ROA	,001	,001	,040	,843	,400
	ROE	1,038E-5	,000	,003	,073	,942
	Cash flow / totale activa t-1	,001	,002	,017	,363	,717

Model		Coefficients ^a				
		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-,014	,031		-,460	,646
	Dummy Big6	,024	,023	,038	1,069	,286
	DummyVerlenging	-,028	,020	-,050	-1,385	,167
	Dummy Beursgenoteerd	,226	,045	,186	5,053	,000
	Leeftijd van de onderneming	,001	,000	,047	1,298	,195
	GROEI OMZET	2,585E-7	,000	,010	,209	,834
	Ondernemingsgrootte	1,783E-10	,000	,272	7,105	,000
	Current ratio	,053	,003	,619	16,741	,000
	Solvabiliteit	-,002	,000	-,141	-3,494	,001
	ROA	,001	,001	,040	,843	,400
	ROE	1,038E-5	,000	,003	,073	,942
	Cash flow / totale activa t-1	,001	,002	,017	,363	,717

a. Dependent Variable: Defond Earn Man

Ook in dit regressiemodel hadden we verwacht dat de verschillende onafhankelijke variabelen een invloed zouden uitoefenen op de hoeveelheid earnings management. Dit blijkt echter ook hier niet het geval te zijn. Uit de tabel 'Coefficients' kunnen we afleiden dat er vier variabelen significant zijn. Enkel de dummy beursgenoteerd, de ondernemingsgrootte, de current ratio en de solvabiliteit zijn significant. Hun p-waarden bedragen 0,000; 0,000; 0,000 en 0,001. Het model dat we bekomen is dus het volgende:

$$\text{EARNM DEFOND EN PARK} = - 0,14 + 0,186 \text{ BEURSGENOTEERD} \\ + 0,272 \text{ ONDERNEMINGSGROOTTE} + 0,619 \text{ CURRENT RATIO} \\ - 0,141 \text{ SOLVABILITEIT} + \epsilon$$

We kunnen dus stellen dat drie variabelen positief gerelateerd zijn aan de hoeveelheid earnings management. Uit deze regressie blijkt dat een beursgenoteerde onderneming, een grotere onderneming en een onderneming met een hogere current ratio meer gebruik maken van earnings management. Daarnaast wordt er, tegen de verwachtingen in, een negatieve relatie vastgesteld tussen de solvabiliteit en de hoeveelheid earnings management.

Er is onvoldoende statistisch bewijs gevonden dat de overige variabelen een invloed zouden uitoefenen op het financiële rapporteringgedrag van een onderneming. Daarnaast kunnen we

concluderen we dat 45,30 % (Adjusted R Square) van de variantie in de afhankelijke variabele verklaard wordt door onafhankelijke variabelen.

Model Summary^b

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,683 ^a	,467	,453	...	,467	33,265	11	418	,000

a. Predictors: (Constant), Cash flow / totale activa t-1, Current ratio , ROE , Dummy Beurs genoteerd, Dummy Big6, Dummy Verlenging, Ondernemingsgrootte , Leeftijd van de onderneming, Solvabiliteit , ROA , GROEI OMZET

b. Dependent Variable: Defond Earn Man

Ook in deze meervoudige regressie blijkt de dummy verlenging niet significant te zijn. Hieruit kunnen we concluderen dat een nieuwe aanstelling van een auditor geen invloed heeft op de indicator van winstmanipulatie.

7.4 Conclusies

Uit het regressiemodel van Jones kunnen we concluderen dat de groei van een onderneming, de winstgevendheid en de mate waarin een onderneming cash flows kan genereren ten opzichte van haar activa een invloed hebben op het rapporteringgedrag van de onderneming. In de literatuur suggereerde men dat groei een mogelijke bron kon zijn voor earnings management. Dit komt overeen met de praktijk aangezien de groei positief gerelateerd is aan de indicatoren voor winstmanipulatie. Ondernemingen met een hogere groei zijn dus meer geneigd de resultaten te manipuleren. Daarnaast werd er een negatieve relatie verwacht tussen de winstgevendheid, namelijk de ROA, en de winstmanipulatie. Dit wordt in de praktijk bewezen. De ROA heeft een negatieve invloed op het earnings management. Ondernemingen met goede prestaties zijn minder geneigd om de cijfers aan te passen. Tot slot bleek uit het regressiemodel dat de cashflows positief gerelateerd zijn aan het earnings management. De praktijk spreekt de literatuur echter tegen. Er werd een negatieve relatie gesuggereerd aangezien men verwachtte dat ondernemingen met lagere cash flows meer geneigd waren om de cijfers aan te passen. Uit de regressie blijkt echter dat ondernemingen met hogere cash flows meer gebruik maken van earnings management. De overige onafhankelijke variabelen waren niet significant en oefenen volgens het regressiemodel van Jones geen invloed uit op het rapporteringgedrag van een onderneming.

Het regressiemodel van Defond en Park vertoonde andere resultaten. In dit model bleken vier onafhankelijke variabelen een invloed uit te oefenen op de hoeveelheid earnings

management. Ten eerste werd in de praktijk bewezen dat managers van beursgenoteerde ondernemingen meer gestimuleerd zijn om de winst te manipuleren. Hierdoor willen ze de prijs van hun aandelen laten stijgen. Investeerders zijn bereid om meer te betalen voor deze aandelen wanneer ze verwachten meer winst te krijgen. Dit stemt dus overeen met de literatuur. Ten tweede blijkt uit de meervoudige regressie dat de ondernemingsgrootte positief gecorreleerd is aan de winstmanipulatie. In de literatuur werd verwacht dat grote ondernemingen een sterkere motivatie en meer kans hebben om de winst te manipuleren om aan de consistente trend van winstgroei en dus de winstverwachtingen te voldoen. Deze verwachting wordt bewezen in de praktijk. Een verwachting dit niet overeenstemt met de praktijk is deze van de current ratio. In de literatuur werd gesuggereerd dat ondernemingen met een lagere current ratio meer geneigd zijn om aan earnings management te doen aangezien zij een hoger financieel risico hebben. In de praktijk blijkt echter dat ook ondernemingen met een laag financieel risico aan earnings management doen aangezien de current ratio positief gerelateerd is aan de winstmanipulatie. Tot slot blijkt uit de regressie dat de solvabiliteit een negatieve invloed heeft op het earnings management. Een onderneming die een groot eigen vermogen heeft en weinig gebruik maakt van schuldfinanciering zal ook minder geneigd zijn om de winst te manipuleren. Deze conclusie stemt overeen met wat er in de literatuur werd gesuggereerd. De overige onafhankelijke variabelen hebben volgens het model van Defond en Park geen invloed op het rapporteringgedrag van een onderneming.

In beide modellen blijkt het verlengen van de auditmandaten geen invloed te hebben op de hoeveelheid earnings management. Dit onderzoek biedt geen ondersteuning voor audit rotatie. De hypothese H_0 , die stelde dat het roteren van de auditor de auditkwaliteit zal verhogen, moet dus verworpen worden. Het roteren van de auditor zal de hoeveelheid earnings management niet verhogen of verlagen zoals er in de literatuur wordt gesuggereerd. De conclusie van dit onderzoek stemt overeen met de conclusie van Knechel en Vanstraelen (2007). Zij onderzochten de situatie bij de Belgische niet-beursgenoteerde ondernemingen en vonden ook geen statistisch bewijs dat het roteren van de auditpartner de kwaliteit zou verhogen.

Hoofdstuk 8 Algemene besluit

Auditrotatie werd ingevoerd om er voor te zorgen dat een auditor niet meer voor een langdurige periode verbonden is aan eenzelfde klant. Er zijn echter twee soorten rotatie. Wanneer een onderneming enkel de eindverantwoordelijke partner zal vervangen en men trouw blijft aan het auditkantoor, past men partnerrotatie toe. Als een onderneming telkens van auditkantoor wisselt, spreekt men van kantoorrotatie. In België zijn beursgenoteerde ondernemingen verplicht om partnerrotatie toe te passen.

De literatuur omtrent auditrotatie is erg inconsistent. In deze thesis worden zowel de meningen van de voorstanders als van de tegenstanders behandeld. De voornaamste drijfveer voor het invoeren van het rotatiebeleid is om de auditors een hogere graad van onafhankelijkheid te geven zodat de auditkwaliteit wordt verbeterd. Al argumenteren de tegenstanders dat deze onafhankelijkheid niet zal worden verbeterd door alleen de auditpartner te laten wisselen. Uit het kwalitatief onderzoek blijkt dat de auditor zelf verantwoordelijk is voor zijn onafhankelijkheid. De verschillende auditkantoren zijn van mening dat een commissaris zelf in staat moet zijn om objectief te blijven. Er is echter een paradox in het auditberoep. Aan de ene kant moet een auditor een goede relatie opbouwen met de klant maar tegelijkertijd moet de auditor onafhankelijk blijven. Dit kan soms zeer moeilijk zijn maar de bevoorrechte getuigen zijn van mening dat de auditor plichtsbewust moet blijven. De auditor moet zijn eigen onafhankelijkheid bewaren, zelfs al brengt dit de klantenrelatie in het gedrang.

De bevroegde partner van het kleine auditkantoor is van mening dat het huidige aanbestedingssysteem geen efficiënt systeem is. In het huidige aanbestedingssysteem wordt de auditor gekozen en betaald door de klant. Volgens hem resulteert dit systeem in een verminderde onafhankelijkheid van de auditor. Een beter alternatief is volgens hem een systeem waarbij de auditor door de overheid vanuit een centraal fonds wordt betaald. De benoeming van de revisor gebeurt dan door een onafhankelijke partij. De drie grote auditkantoren vinden een nieuw aanbestedingssysteem met de overheid als derde partij echter geen goed systeem. Volgens hen is dit geen efficiënt systeem en krijgt men dat, vanwege het omslachtige karakter, niet georganiseerd op een mondiale basis.

Een ander argument voor auditrotatie dat in de literatuur wordt aangehaald is de nieuwe frisse kijk op de jaarrekening. Wanneer een auditor al een geruime periode zijn mandaat heeft opgenomen, kan hij de audit gaan bekijken als een eenvoudige herhaling van eerdere engagementen. Hierdoor zal hij de neiging hebben om op de vorige resultaten te anticiperen. Een nieuwe auditor zal vanuit een nieuw standpunt de jaarrekening gaan bekijken waardoor

deze audit meer sceptisch is. Uit de interviews blijkt dat dit het voornaamste argument zou zijn voor auditrotatie. Zowel de grote als de kleine auditkantoren denken dat het nuttig is om iemand anders in het veld te betrekken die een frisse invalshoek heeft en die een andere kijk heeft op de zaak. De partner van Grant Thornton argumenteert echter wel dat hij deze rotatieverplichting eerder zou uitbreiden naar het hele auditteam en niet enkel de vennoot aangezien veel van de substantiële werken worden gedaan door het hele auditteam.

Auditrotatie brengt echter ook nadelen met zich mee. Dit zijn vooral de hoge kosten die gepaard gaan met het roteren van de auditor en het verliezen van klantspecifieke en industriële kennis bij de intrede van een nieuwe auditpartner. Een auditor die nieuw is in een bedrijf bezit minder kennis over het bedrijf zelf, de activiteiten en de risico's. Bijgevolg verwachten sommige onderzoekers een stijging van het aantal auditfalingen. Uit het praktijkonderzoek blijkt echter dat de nieuwe auditpartner toegang heeft tot de werkdocumenten van de vorige auditor. Daarnaast worden er ook speciale vergaderingen georganiseerd om deze kennis over te brengen. Het roteren van de auditpartner brengt wel degelijk kosten met zich mee maar het verlies van de klantspecifieke kennis is zeer beperkt bij partnerrotatie.

Op dit moment is enkel partnerrotatie verplicht in België. De Europese Commissie is echter van mening dat de verplichte rotatie van auditkantoren overwogen moet worden. Volgens de commissie blijft de bedreiging als gevolg van vertrouwdsheid bestaan bij partnerrotatie. Vandaar dat ze wil nagaan of men door dit systeem de objectiviteit en dynamiek op de auditmarkt kan handhaven. Ze erkent de negatieve argumenten met betrekking tot kennisverlies als gevolg van kantoorrotatie maar wil toch de voor- en nadelen van zo een rotatiesysteem onderzoeken. Uit de literatuur blijkt echter dat kantoorrotatie vooral nadelig is. Rotatie van een auditkantoor gaat gepaard met additionele kosten, zowel voor de klant als voor het auditkantoor. Het enige voordeel wat in de literatuur terug te vinden is, is het feit dat investeerders meer vertrouwen hebben in de financiële verslaggeving wanneer regelmatig van auditkantoor wordt gewisseld. De verschillende auditkantoren die in het praktijkonderzoek werden bevraagd bleken allemaal tegenstanders van kantoorrotatie te zijn. Volgens hen is kantoorrotatie niet efficiënt aangezien de kosten-baten relatie buiten proportie is. De meerkost is dermate groot waardoor zij zich afvragen of de middelen het doel wel wettigt. Op het vlak van onafhankelijkheid zijn er voldoende maatregelen om die onafhankelijkheid te garanderen en partnerrotatie is er één van. Volgens hen kan je met partnerrotatie hetzelfde bereiken als met kantoorrotatie.

De focus van deze masterproef ligt op de relatie tussen het roteren van de auditor en de hoeveelheid earnings management. Managers krijgen bepaalde stimulansen om de cijfers van een bedrijf anders voor te stellen, dit wordt earnings management genoemd. Earnings management wordt gemeten aan de hand van de abnormale of discretionaire accruals. Ik vertrok vanuit de veronderstelling dat auditrotatie de hoeveelheid earnings management zou

verlagen omdat dit in de literatuur werd gesuggereerd. Uit het praktijkonderzoek blijkt echter dat auditrotatie de hoeveelheid earnings management niet beïnvloedt. In de regressie analyse bleek deze variabele niet significant te zijn.

De hoofdreden waarom dat regelgevers auditrotatie hebben opgelegd is het verhogen van de onafhankelijkheid van de auditor. Dit zou dan resulteren in een hogere kwaliteit van de audit en dus een lagere hoeveelheid earnings management. Het praktijkonderzoek leidt echter tot andere conclusies. Het roteren van de auditpartner heeft geen invloed op de indicatoren van winstmanipulatie. Vandaar dat er gezocht moet worden naar andere manieren om deze onafhankelijkheid te verbeteren. Verder onderzoek is hierdoor aangewezen. Men kan onderzoeken of kantoorrotatie wel gepaard gaat met een hogere graad van onafhankelijkheid. Eventueel kan men op zoek gaan naar manieren om de kosten van zowel kantoorrotatie als partnerrotatie te beperken. Verder moet nog opgemerkt worden dat earnings management moeilijk meetbaar is. In verder onderzoek zou men een andere proxy kunnen hanteren voor de kwaliteit van de audit.

Referentielijst

American Institute of Certified Public Accountants, (1992). Statement of Position Regarding Mandatory Rotation of Audit Firms of Publicly Held Companies.

Arel, B., Brody, R.G., & Pany, K. (2005). Audit firm rotation and audit quality. *CPA Journal*, volume 75 (1), pp. 36-39.

Arrunada, B. & Paz-Ares, C. (1995). Economic consequences of mandatory auditor rotation. *Universitat Pompeu Fabra Barcelona, February*.

Arrunada, B. & Paz-Ares, C. (1997). Mandatory rotation of company auditors : A critical examination. *International Review of Law and Economics*, volume 17(1), pp. 31-36.

Becker, C.L., DeFond, M.L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K.R. (1998). The effect of audit quality on earnings management. *Contemporary Accounting Research*, volume 15 (1), pp. 1-24.

Bedard, J.C., Johnstone, K.M & Smith, E. (2009). How good is your audit firm? *NACD Directorship*, Volume 35(3), pp. 64-67.

Biedma-Lopez, E., Gómez-Aguilar, N., Ruiz-Barbadillo, E. (2006). Long-term audit engagements and opinion shopping: Spanish evidence. *Accounting Forum*, Volume 30(1), pp. 61-79.

Blackman, C. (2006). The Fraud of Incompetence. *Journal of Accountancy*, volume 201 (1), p. 41.

Blouin, J., Grein, B.M. & Rountree, B.R. (2007). An analysis of forced auditor change: The case of former Arthur Andersen Clients. *The Accounting Review*, volume 82(3), pp. 621-650.

Burgstahler, D.C., Hail, L. & Leuz, C. (2006). The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms. *The Accounting Review*, volume 81(5), pp. 983-1016.

Cameran, M., Di Vincenzo, D. & Merlotti, E. (2005). *The audit firm rotation rule: A review of literature*. Opgevraagd op 8 februari, 2011, via Google Scholar.

Carey, P. & Simnett, R. (2006). Audit Partner Tenure and Audit Quality, *The Accounting Review*, volume 81(3), pp. 653-676.

- Chen, C.Y., Lin, C.J. & Lin, Y.C. (2008). Audit Partner Tenure, Audit Firm Tenure, and Discretionary Accruals: Does Long Auditor Tenure Impair Earnings Quality? *Contemporary Accounting Research*, volume 25(2), pp. 415-445.
- Chow, C., Rice, S. (1982). Qualified Audit Opinions and Auditor Switching. *The Accounting Review*, volume 57 (2), pp.326-35.
- Clarke, V. (2007). Mandatory rotation of audit firms. *Point of view PriceWaterHouseCoopers*, February 2007.
- Cushing, B.E. (1999). Economic analysis of accountants' ethical standards: The case of audit opinion shopping. *Journal of Accounting & Public Policy*, Volume 18 (4/5), pp. 339-363.
- Davis, L.R., Soo, B. & Trompeter, G. (2000). Auditor Tenure, Auditor Independence and Earnings Management. Opgevraagd op 19 februari, 2011, via Google Scholar.
- DeAngelo, L.E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, volume 3, 183-199.
- De Bolle, J., Ridyard, D. (1992). Competition in European Accounting: A study of the EC audit and consulting, *Dublin Lafferty Publications Ltd*.
- DeFond, M. L., & Jiambalvo, J. (1991). Incidence and Circumstances of Accounting Errors. *The Accounting Review*, volume 66, pp. 643-655.
- DeFond, M.L., & Park, C.W. (2001). The reversal of abnormal accruals and the market valuation of earnings surprises. *The Accounting Review*, volume 76 (3), pp. 375-404.
- Europese Commissie. (2002). Commission Recommendation of 16 may 2002: Statutory Auditors' Independence: A set of fundamental principles. *Official Journal of European Communities*.
- Europees Parlement en de Raad. (2006). Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad, en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad.
- FEE. (2004). A study of Mandatory rotation of audit firms. Opgevraagd op 4 oktober, 2011, via <http://www.fee.be/fileupload/upload/FEE%20Study%20on%20Mandatory%20Rotation%20of%20Audit%20Firms%2004102112005561253.pdf>
- GAO (2004). Public Accounting Firms: Required study on the potential effects of mandatory audit firm rotation. *GAO reports*, pp. 1-168.

- Gates, S.K., Lowe, D.J. & Reckers, P.M.J. (2007). Restoring Public Confidence in Capital Markets through Auditor Rotation. *Managerial Auditing Journal*, volume 22(1), pp. 5-17.
- Geiger, M.A. & Raghunandan, K. (2002). Auditor Tenure and Audit Reporting Failures. *Auditing*, volume 21(1), pp. 67-78.
- George, N. (2004). Auditor rotation and the quality of audits. *CPA Journal*, volume 74, pp. 22-26.
- Ghosh, A. & Moon, D. (2005). Auditor Tenure and Perceptions of Audit Quality. *The Accounting Review*, volume 80(2), pp. 585-612.
- Gramling, A.A., Johnstone, K.M. & Rittenberg, L.E. (2010). *Auditing*. South-Western: CENGAGE Learning.
- Groenboek (2010). Beleid inzake controle van de financiële overzichten: lessen uit de crisis.
- Healy, P.M. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions. *Journal of Accounting and Economics*, volume 7, pp. 85-107.
- IBR. (2007). Normen van het Instituut der Bedrijfsrevisoren inzake bepaalde aspecten verbonden met de onafhankelijkheid van de commissaris.
- Jones, J. (1991). Earnings management during important relief investigations. *Journal of Accounting Research*, volume 29 (2), pp. 193-228.
- Li, D. (2007). Auditor tenure and accounting conservatism. Working paper. Georgia Institute of Technology.
- Leuz, C., Nanda, D. & Wysocki, P. (2003). Earnings management and investor protection: An international comparison. *Journal of Financial Economics*, volume 69(3), pp. 505-527.
- Lu, T., Sivaramakrishnan, K. (2009). Mandatory audit firm rotation: Fresh look versus poor knowledge. *Journal of Accounting & Public Policy*, Volume 28 (2), pp. 71-91.
- Majoor, G.C.M. (2000). Accountant en onafhankelijkheid: onlosmakelijk met elkaar verbonden. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, december, pp. 566-578.
- Manry, D.L., Mock, T.J. & Turner, J.L. (2008). Does Increased Audit Partner Tenure Reduce Audit Quality? *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, volume 23(4), pp. 553-572.
- Miller, R.I. (2002). Regulation Under the Sarbanes-Oxley Act. *Journal of Accountancy*, volume 195(10), pp. 33-36.
- Morrill, J. (2008). Research on rotation. *CAMagazine*, volume 141, pp. 63-65.

Myers, J.N., Myers, I.A. & Omer, T.C. (2003). Exploring the Term of the Auditor-Client Relationship and the Quality of Earnings: A Case for Mandatory Auditor Rotation. *The Accounting Review*, volume 78(3), pp. 779-799.

PriceWaterhouseCoopers. (2007). Mandatory rotation of audit firms, *Point of view PriceWaterhouseCoopers*, February 2007.

Roos, R. (2004). Roulatie van accountantskantoor of interne roulatie. *Maandblad voor accountancy en bedrijfseconomie*, November, pp. 472-478.

SDA Bocconi School of Management. (2003). The impact of mandatory audit rotation on audit quality and on audit pricing: The case of Italy. Opgevraagd op 8 februari, 2011 via Google Scholar.

Thomas, C.W. (2002). The rise and fall of Enron. *Journal of Accountancy*, Volume 193, pp.41-48.

Vanstraelen, A. (2003). Going-concern opinions, auditor switching, and the self-fulfilling prophecy effect examined in the regulatory context of Belgium. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, volume 18(2), pp. 231-253.

Bijlagen

Bijlage 1

Overzicht geïnterviewden

Naam	Functie	Datum	Plaats
Dhr. Bart Engelen	Partner: Engelen & Partners	29/03/2011	Hasselt
Dhr. Koen Vanstraelen	Partner: PriceWaterhouseCoopers	29/03/2011	Luik
Dhr. Bart Meganck	Partner : Grant Thornton	08/04/2011	Brussel
Dhr. Dominique Roux	Partner : Deloitte	11/04/2011	Hasselt

Interview Engelen & Partners

Wat is het beleid in uw bedrijf betreffende auditrotatie?

We hebben zo geen beleid. In de KMO structuur bestaat dat niet. Ik kan u aangeven dat bepaalde mandaatklanten ongeveer 20 jaar hier de audit laten doorvoeren. Het roteren van auditor is geen oplossing in de KMO structuur. Het instituut legt daar geen instructies op van bijvoorbeeld u mag maximum 2 termijnen uw mandaat als commissaris waarnemen en dan bent u verplicht om niet meer mee te dingen naar dat mandaat. Dat bestaat niet en dat lijdt tot een zekere vertrouwdheid tussen klant en auditor en dit doet die verbondenheid toenemen en kan de onafhankelijkheid van de auditor in het gedrang brengen.

Het doel van auditrotatie is om de onafhankelijkheid te verbeteren. Uit de literatuur blijkt dat na verloop van tijd een hechte relatie ontstaat tussen de auditor en de klant waardoor objectiviteit van de auditor daalt. Vindt u van zichzelf dat u zich kan identificeren met de doelstellingen van het management?

Tot op een zekere hoogte wel. Men komt daar in een situatie dat men wel wat vertrouwd raakt met de manier van werken van het bedrijf want de bedrijfsfilosofie is toch wel eigen aan elk bedrijf. En dat men tot op een zekere hoogte wel meegaat in het denken van een management. Natuurlijk mag dat niet zover leiden dat men bepaalde dingen die niet door de beugel kunnen, dat men die kan tolereren. Het is zo dat men toch moet waken om toch zijn eigen onafhankelijkheid te bewaren, zelfs al brengt het de klantenrelatie in het gedrang. Een goed gesprek is dan vaak op zijn plaats. Dan moet men tot een vergelijking proberen te komen zodanig dat men toch geen potten breekt en dat de auditor zijn maatschappelijke rol kan spelen en dat het bedrijf niet al te zware schade oploopt als gevolg van de rapportering van de auditor.

In de literatuur stelt men ook dat de onafhankelijkheid daalt wanneer de auditkantoren prijsstrategieën gaan gebruiken. Gaan auditkantoren in het algemeen bepaalde prijsstrategieën hanteren om een bepaalde belangrijke klant te behouden?

Dat gebeurt inderdaad wel vaker. Vooral bij de aanbesteding van een bepaald openbaar bestuur is dat heel erg duidelijk. Aangezien dat zij verplicht zijn om meerdere offertes aan te vragen bij meerdere auditkantoren en dan wordt men heel vaak geconfronteerd met een situatie dat men zegt oke we gaan eens echt een bijzonder prijs offeren om toch een redelijke kans te hebben om de opdracht te bekomen en dat men dan bij de prijszetting moet vaststellen dat er nog andere kantoren een veel goedkoper zijn. Het is dus een heel open markt en de tarieven die gehanteerd worden zijn zeker niet realistisch en veel te laag. Men kan onmogelijk het werk op een manier doen zoals voorgeschreven door het IBR op

basis van de honoraria die momenteel worden gehanteerd, de tarieven zij daarvoor veel te laag.

Hoe wordt dit dan gecompenseerd?

Men probeert zo efficiënt mogelijk te werken en men gaat uiteraard automatisch genoodzaakt zijn om een aantal controles die in principe volledig zou moeten gaan doen of controles die men normaal gezien elk jaar zou moeten gaan doen dat men die slecht om de 2 of 3 jaar gaat doen om op die manier de werklust toch wel wat te beperken en in functie te zetten van de honoraria die hiervoor ontvangen wordt. Dat is dus een zeer ongezonde situatie maar dat is een rechtstreeks gevolg van het feit dat het de klant is die de auditor aanduidt en betaalt.

Heeft dit dan ook een negatief effect op de auditkwaliteit ?

Dit komt zeker de kwaliteit niet ten goede. De onafhankelijkheid wordt daardoor zeer zwaar op de proef gesteld. En het is inderdaad zo dat het Instituut verwacht dat de revisoren toch zijn onafhankelijkheid bewaart en men probeert uiteraard om dat ook te doen maar men kan soms daardoor in zeer vervelende situaties terechtkomen. Dus wij hopen steeds maar dat er niet al te veel dingen aan het licht komen want dan komt men in heel veel vervelende situaties waar men een afweging moet maken tussen het belang van de klant en de verantwoordelijkheid van de revisor.

U besluit dus dat het huidig aanbestedingssysteem waarbij de klant diegene is die de auditor kiest maar ook betaalt heel veel kritiek met zich meebrengt?

Ja ik vind het een heel slecht systeem. Moest het door de overheid vanuit een centraal fonds betaalt worden, dan zou het de onafhankelijkheid van de revisor ten goede komen. Nu is dat dus echt gehypothekeerd door de manier waarop die opdrachten worden toegedeeld. De prijs speelt uiteraard voor de klant een rol, de klant probeert natuurlijk die dienst (wettelijke auditdients) zo goedkoop mogelijk aangeleverd te krijgen. En anderzijds is het zo dat de klant ook let op het feit dat hij u betaalt toch wel een zekere loyaliteit verwacht en ja veronderstel dat de revisor, als er zich dan iets zou voordoen wat we allemaal hopen dat dat niet gebeurt, dat dit dan niet met anderen besproken wordt maar dat men dit dan stilhoudt. Maar natuurlijk men kan daar niet oneindig ver mee gaan of men kan daar helemaal niet in mee gaan. We proberen toch wel onze onafhankelijkheid te bewaren zelfs al kost ons dat de samenwerking met de klant.

U vermeldde dat de onafhankelijkheid daardoor dus wel in het gedrang komt. Hebben jullie bijgevolg hiervoor bepaalde oplossingen voor opgesteld om hiermee om te gaan ?

Alleen een goed gesprek met de klant is mogelijk om samen met de klant een evenwicht te vinden tussen de verantwoordelijkheid van de revisor en het belang van de klant. Dat is de enige oplossing die er momenteel bestaat. Er is een dualiteit die altijd zal blijven bestaan zolang men het systeem van de toewijzing van de revisorale opdrachten niet wijzigt en het ziet er ook niet naar uit dat het ooit zal wijzigen.

Men kan dus concluderen dat het invoeren van een verbeterende oplossing voor het huidige aanbestedingsprogramma waarbij de benoeming van de revisor gebeurt door een onafhankelijke partij een goede oplossing kan zijn?

Dat zou voor de kleinere revisorkantoren een goede oplossing zijn want de grote auditkantoren hebben daar minder last van omdat de grote kantoren vaak werken voor internationale bedrijven waar de keuze van het kantoor eigenlijk bepaald wordt vanuit het moederhuis. Het Amerikaans moederhuis bepaalt bijvoorbeeld dat de Belgische dochter moet gecontroleerd worden door een bepaald internationaal auditkantoor. Deze kantoren staan natuurlijk veel onafhankelijker aangezien zij uiteindelijk gekozen worden op basis van een procedure die gevolgd wordt binnen de groep waarbij de wettelijke auditdiensten wereldwijd door eenzelfde auditkantoor wordt verricht waardoor de auditors een garantie krijgen dat zij hun werk in volledige onafhankelijkheid kunnen doen aangezien het hun benoeming toch niet in het gedrang zal en kan brengen. Dat is natuurlijk veel comfortabeler dan wanneer men te maken heeft met een KMO onderneming waar men direct contact krijgt met de klant zelf die de eigenaar is die u moet betalen en die er eigenlijk alle belang aan heeft dat het allemaal zonder al te veel problemen verloopt. Dus men is als een klein auditkantoor enorm afhankelijk van de KMO cliënt en dat is natuurlijk verkeerd. Nu waarschijnlijk zullen hoe langer, hoe minder KMO's gecontroleerd moeten worden als gevolg van de verhoogd systematische criteria met als gevolg dat er ook hoe langer, hoe minder werk zal zijn voor kleine revisorenkantoren. Dat is een beweging die al enkele jaren aan de gang is waarbij men vaststelt dat er steeds minder KMO's te controleren. Er zijn dus twee mogelijkheden ofwel gaat die betreffende KMO door het niet voldoen aan de bij wetbepaalde criteria (vb grootte, balanstotaal, aantal werknemers) niet meer gecontroleerd moeten worden en dat is de onderneming natuurlijk erg gelukkig want dan bespaart hij zich die kosten. Ofwel gaat de onderneming dermate groeien dat ze toch de criteria blijft overschrijden en komt ze dus in het vizier van een eventueel buitenlandse overnemer waarbij ze geïntegreerd wordt in een internationale groep en waarbij dan het toekomstig mandaat overgedragen wordt naar een internationaal revisorenkantoor.

U vermeldde dat de grote auditkantoren meer voordelen hebben op de huidige auditmarkt. Zou bijgevolg een meer gereguleerde auditmarkt meer voordelen opleveren ten gunste van de kleinere auditkantoren, ook wat de audithonoraria betreft ?

Dat zou zeker zo zijn maar dat wil men niet. Het Instituut wordt als het ware gedirigeerd door de grote auditkantoren die eigenlijk op alle commissies en alle raden van het Instituut die er bestaan, hun vertegenwoordigers hebben zitten en die er op gericht zijn om de markt zoveel mogelijk te monopoliseren voor de grote auditkantoren. De kleine revisorenkantoren zijn bijgevolg gedoemd om op termijn te verdwijnen. Dat is natuurlijk een heel langzaam proces, dat gaat natuurlijk niet van vandaag op morgen.

De markt of het Instituut reikt hiervoor ook geen oplossingen of preventieve maatregelen om dit te vermijden?

Neen aangezien de oplossingen vanuit het Instituut moeten komen en het Instituut wordt grotendeels gedirigeerd door de grote auditkantoren die er alle belang bij dat de kleine auditkantoren van de markt worden geëlimineerd. De enige troef die kleine auditkantoren nog hebben ten opzichte met de grote auditkantoren is dat zij veel efficiënter en met veel minder overhead kosten kunnen werken en waardoor ze een competitief voordeel blijven behouden voor de KMO markt. Maar de KMO markt gaat zoals reeds gezegd voortdurend krimpen en zal dit dus bijgevolg een aflopend verhaal zijn.

Wanneer we het verhaal vanuit het perspectief van de klant bekijken, zijn klanten geneigd om meer te betalen voor een wettelijke auditdienst die geleverd wordt door de Big Four kantoren?

Als de bedrijven niet verplicht zijn dan zullen ze geen beroep doen op de Big Four, dat is een tendens. Maar men moet ook vaststellen dat de grote auditbedrijven ook zeer zware klappen hebben gekregen en serieuze omzetsdalingen hebben gekend omdat er natuurlijk op consultancydiensten enorm is gespaard geweest. Bijgevolg stelt men zelfs vast binnen internationale groepen wanneer de nationale vestiging de vrijheid krijgt om zelf een keuze te maken, gaat hij niet voor een internationaal bureau kiezen. Het is enkel wanneer het vanuit het moederhuis wordt opgelegd dat men daarvoor zal opteren. Maar wanneer ze zelf de keuze krijgen, wij hebben bijvoorbeeld enkele internationale bedrijven waarvan de dochter in België gevestigd is en de keuze krijgen van het moederhuis om in elk land zelf een onafhankelijke of een individuele auditor te kiezen die niet noodzakelijk in een internationale structuur dient te opereren. In dergelijke gevallen stelt men vast dat deze bedrijven terugkomen naar de kleinere kantoren die aan veel competitievere erelonen kunnen opteren.

Bij partnerrotatie wordt er na een periode van 6 jaar van auditpartner gewisseld. Welke regels gelden er inzake kennisoverdracht tussen de oude en de nieuwe auditpartner?

**Ontvangt deze auditpartner alle informatie van de vorige auditpartner?
Hoe gebeurt deze kennisoverdracht? Wordt er een speciale vergadering**

georganiseerd?

Binnen het auditkantoor mag de partner de werkpapieren van zijn voorganger raadplegen. Maar ook zelfs wanneer het mandaat wordt overgedragen van een kantoor aan een ander kantoor is het gebruikelijk dat een opvolgend kantoor de werkpapieren van het voorgaande kantoor komt inkijken. Men kan vragen aan zijn confrater om inzage te komen nemen in zijn werkpapieren. Dat gebeurt regelmatig.

Vindt u dat de voordelen de nadelen overtreffen?

Er hangen zeker wel voordelen vast aan partnerrotatie. Moest dat nu georganiseerd zijn van overheidswege uit, dat er inderdaad een verplichte rotatie zou zijn dan zou dat de onafhankelijkheid zeker ten goede komen.

De Europese lidstaten mogen zelf kiezen welke soort van rotatie ze toepassen. Tot nu toe is enkel in Italië kantoorrotatie verplicht. Wat is uw standpunt ten opzichte van kantoorrotatie?

Het heeft zijn voor- en nadelen. Naar onafhankelijkheid toe is dat een goede zaak maar naar efficiëntie toe is dat een slechte zaak. Dat is de grote kritiek van heel veel klanten op grote kantoren. Waarom wil men niet met een groot auditkantoor werken? Daar zijn 2 redenen voor namelijk de hele hoge kostprijs en ten tweede elk jaar zijn dat nieuwe mensen die over de vloer komen en die kennen dat bedrijf van haren of pluimen. Elke keer opnieuw, jaar na jaar moeten die ondernemingen de volledige gang van zaken opnieuw uitleggen aan een volstrekt nieuwe auditor, meestal pas afgestudeerd. Dat komt de efficiënte uitvoering van de controleopdracht zeker niet ten goede.

Interview PriceWaterhouseCoopers

Wat is het beleid in uw bedrijf betreffende auditrotatie?

Welke personen van het auditteam zullen hierbij roteren?

Wat gebeurt er met de rest van het audit team?

Er is geen verandering van commissaris maar wel een verandering van degene die het verslag aftekent. Bij ons noemen ze dat de 'engagement leader'. Ik weet niet hoe dat in andere bedrijven noemt. Meestal is dat degene die aftekent en dan soms ook nog de manager omdat die een andere rol heeft dan de mensen 'on the field'. De rest van het auditteam worden niet noodzakelijk geroteerd omdat deze geen uiteindelijke verantwoordelijkheid hebben naar de klanten en naar de buitenwereld toe. De rotatie schept meestal geen problemen want het is zo dat men gedurende zeven jaar van junior niveau evolueert naar het management niveau of hoger en als je in deze managerpositie zit wordt je sowieso geroteerd.

Hoelang bestaat dit beleid al? Denkt u dat er in de toekomst enige veranderingen zullen optreden in dit beleid?

Er is sprake van dat kantoorrotatie zou opgelegd worden. Ik weet daar nog niets van maar of dit een goede zaak zou zijn daar heb ik mijn bedenkingen bij. De kosten voor zowel de revisor als voor de klant zijn hoog. Het is een hele investering. Alle kennis moet opnieuw worden opgebouwd en dat is zeer inefficiënt. De invalshoek is daarom niet slecht maar als de grote bedrijven genoeg partnerrotatie doorvoeren begrijp ik niet waarom er kantoorrotatie moet zijn. Er zijn slecht een aantal internationale bedrijven die verschillende kantoren hebben over heel de wereld. Internationale bedrijven kunnen sowieso maar tussen een aantal kantoren roteren omdat niet alle kantoren die audit kunnen doorvoeren.

Uw bedrijf is in verschillende landen actief. Weet u misschien wat het beleid betreffende auditrotatie is in de bedrijven in deze andere landen?

We hebben een interne policy die geldt binnen PWC. We hebben een interne database en in die database staan allemaal policies met betrekking tot alle risico's die je op alle opdrachten kunt hebben. Een van die policies gaat over partnerrotatie. Die policies worden eigenlijk internationaal geïmplementeerd. Die gelden voor alle PWC bedrijven.

In de Belgische wetgeving wordt een cooling-off periode verplicht van 2 jaar. Gaat u na deze 2 jaar meestal terug naar dezelfde klant?

Dat kan gebeuren. Maar na 2 jaar is degene die dan het verslag intekent meestal ingewerkt en heeft hij ook al een relatie opgebouwd met de klant. Het is misschien beter als die zijn periode uitdoet want als we dan nog is gaan wisselen dan brengt het niets bij. Na deze 6 jaar kan het wel zijn dat dan weer de oude auditor de verantwoordelijke wordt van dit bedrijf.

Bij partnerrotatie wordt er na een periode van 6 jaar van auditpartner gewisseld. Welke regels gelden er inzake kennisoverdracht tussen de oude en de nieuwe auditpartner?

**Ontvangt deze auditpartner alle informatie van de vorige auditpartner?
Hoe gebeurt deze kennisoverdracht? Wordt er een speciale vergadering georganiseerd?**

Als de rotatie binnen het kantoor verloopt, dan zitten de documenten in een afgesloten ruimte met een veiligheid in. Die blijven toegankelijk voor iedereen. Het enige is het elektronische dossier, daar wordt elektronisch toegang aan gegeven aan het auditteam en als de rotatie gebeurd is dan zal degene die vroeger de rekening aftekende geen toegang hebben tot het nieuwe dossier. De nieuwe auditor wordt ingelicht. Er komt een inleidende vergadering met de klant, de nieuwe auditor wordt ook voorgesteld aan de klant en wordt voorgesteld aan de ondernemingsraad als er een ondernemingsraad is. Dat is wel een hele procedure. De ondernemingsraad moet daar ook mee akkoord gaan. Dat is ook heel wat administratie.

Vindt u dat de voordelen de nadelen overtreffen?

Volgens mij is partnerrotatie niet voordelig want het brengt heel wat extra investeringen met zich mee. Maar ik denk wel dat het nuttig is om te roteren. Wanneer je 7 jaar dezelfde klant aftekent dan is het wel interessant om iemand anders in het veld te betrekken die een frisse invalshoek heeft en die een andere kijk heeft op de zaak. Ik denk dat dat zeker nodig en nuttig is. Dat zal de risico's beperken op lange termijn. Maar er komen wel meer kosten bij kijken.

Het doel van auditrotatie is om de onafhankelijkheid van de auditor te verbeteren. Beschouwt u uzelf als onafhankelijk? Of merkt u dat u na verloop van tijd een hechte band krijgt met het management waardoor u uzelf te goed kan identificeren met de doelstellingen van het management?

Dat is het gevaar. Dat is een beetje de paradox van een relatie te hebben met de klanten. Je moet een goede klantenrelatie opbouwen maar terwijl moet je ook nog onafhankelijk blijven. Als je een revisor bent dan leg je ook de eed af en daar hoort uw onafhankelijkheid bij. Je hebt uw persoonlijke onafhankelijkheid en de schijnonafhankelijkheid (= ten opzichte van derden). Je moet zelf plichtsbewust zijn om niets te laten gebeuren maar die risico's bestaan.

In de literatuur stelt men ook dat de onafhankelijkheid daalt wanneer de auditkantoren prijsstrategieën gaan gebruiken. Gaan auditkantoren in het algemeen bepaalde prijsstrategieën hanteren om een bepaalde belangrijke klant te behouden?

Ja dat wordt gedaan. Ja er zijn een aantal grote klanten die verminderingen vragen en dan moet je zelf beslissen willen we daarin meegaan. Zijn we bereid om die verlaging te geven om die klant te behouden. Waarom? Omdat het veel uren werk is of omdat het een prestigieuze klant is. Als dat Bel-20 klanten zijn bijvoorbeeld, want dat zijn prestigieuze klanten dus daar wordt wel op gelet. Dus ja dat speelt zeker mee. Die prijsstrategieën zijn er wel, dus hoe gaat dat in zijn werk. Er wordt eerst een budget opgemaakt van de normale audit honoraria en dan wordt dat voorgelegd aan de riskpartner die dan gaat zeggen van ja we gaan die vermindering doorvoeren of nee we gaan niet akkoord.

U vermeldde dat er wel degelijk prijsstrategieën gebruikt worden om een bepaalde klant te behouden. Heeft dit dan geen nefaste gevolgen voor de onafhankelijkheid van de auditor?

Nu de prijs die je vraagt mag niet dermate laag zijn dat een derde partij zou kunnen zeggen dat de audit eerder een soort vriendendienst is, dan komt uw onafhankelijkheid in gevaar. Dus dat staat dan ook in de normen dat de vergoeding die je vraagt u toelaat om in alle onafhankelijkheid uw beroep goed kan uitoefenen. Dus zelfs als je een lagere prijs geeft dan moet je toch nog kunnen verantwoorden aan derde partij dat de lage fee u toch toestaat om uw werk behoorlijk uit te voeren, indien dat niet gaat dan heb je uiteraard een probleem. Je kan natuurlijk daarin meegaan tot een bepaald niveau maar dan stop het, dus de klant kan wel zeggen van ik wil een lagere auditfee, maar als er geen enkel kantoor daarvoor het werk wil doen, ja dan zetten ze ook druk op de vennootschapswet, dus ze moeten gecontroleerd worden en dan is er een of andere rechter die dan het werk gaat toewijzen en die gaat dan bepalen wat het honorarium bedraagt. Dus de klant kan wel druk uitoefenen maar ook zijn zijn gelimiteerd aan een bepaald bedrag.

Is er intern veel kritiek op de huidige aanbestedingsprocedure waarbij dus de klant de auditor benoemt maar ook betaalt?

Nee, een verandering van het huidige programma is trouwens niet praktisch men zou dan een fonds moeten maken. Het invoeren van een procedure waarbij een onafhankelijke

instelling de auditor benoemt voor een bepaalde klant is niet efficiënt, die instelling moet dan beslissen op basis van wat? Dus dat weet ik niet en kan die instelling dan onafhankelijk blijven en bovendien wordt er dan een auditor opgedrongen. Stel dat de ondernemingsraad niet content is met de commissaris die wordt toegewezen, ja hoe gaat men daar dan mee om? Ja met de vergoeding, de klant bezoldigt de auditor, ja ik zou niet weten hoe dat je dat anders zou moeten doen. Stel dat je een aparte instelling hebt die dan de auditor zou bezoldigen, dan zou die instelling een budget hebben dat die moeten verdelen over de verschillende auditmandaten. En hoe wordt dan dat fonds of die budgetten gecreëerd, ofwel is dat dan de overheid maar de overheid krijgt zijn inkomsten via de belastingen of andere bijdragen. Dus dan zouden de kantoren een aparte bijdrage moeten betalen aan de overheid in functie van grootte of op basis van andere criteria. Dus dan is ook uw vrijheid weg, als die dan zeggen van ja we moeten dat budget toewijzen, ja stel dat er dan een kleiner kantoor zegt ik wil een Big Four dan zal de instelling moeten zeggen dat dat niet gaat omdat het een klein bedrijf is, dus dan is de vrijheidkeuze ook uitgesloten. Dus praktisch lijkt me dat heel omslachtig en heel inefficiënt.

De Europese lidstaten mogen zelf kiezen welke soort van rotatie ze toepassen. Tot nu toe is enkel in Italië kantoorrotatie verplicht. Wat is uw standpunt ten opzichte van kantoorrotatie?

Ik ben daar geen voorstander van. Voor die internationale opdrachten is het zo dat er maar een beperkte rotatie kan zijn omdat enkel de grote kantoren dit kunnen doen en wij hebben veel internationale klanten. De meerkost is dermate groot dat ik mij afvraag of de middelen het doel wel wettigt omdat het extra kosten met zich meebrengt. Als je enkel intern roteert denk ik dat je hetzelfde kan bereiken dan als je aan kantoorrotatie doet.

Door auditrotatie is de concurrentie sterk gestegen. Kunnen kleine audit kantoren wel met jullie concurreren? Denkt u dat zij hiertoe de middelen hebben?

Er is een nieuwe richtlijn uitgekomen in verband met internationale auditstandaarden en waaraan dat auditkantoren moeten gaan voldoen, zowel grote als kleine. Dat is voor een kleiner auditkantoor veel moeilijker omdat de auditstandaarden internationaal veel meer vragen dan wat de Belgische normen voorschrijven. Dit betekent dat de kleine auditkantoren investeringen moeten doen om zich daarnaar te schikken. Dat brengt heel wat investeringen, kosten en tijd met zich mee. Terwijl de grotere auditkantoren al met internationale opdrachten zitten dus die werken sowieso al met de internationale controlestandaarden. Daarom is dat geen investering voor hun. Dat maakt het voor de kleinere auditkantoren wel moeilijk om aan al die eisen te gaan voldoen. Aan de andere kant hebben zij het voordeel dat zij voor binnenlandse klanten met een lagere kostenstructuur zitten. Dus dat de auditfees die zij vragen minder vaste kosten moeten dekken zodanig dat ze lager kunnen gaan als ons. De concurrentie is er maar ik kan me moeilijk inbeelden dat we van vandaag

op morgen internationale klanten zouden verliezen aan een kleiner auditkantoor. Dat is niet mogelijk.

Interview Grant Thornton

Wat is het beleid in uw bedrijf betreffende auditrotatie?

Welke personen van het auditteam zullen hierbij roteren?

Wat gebeurt er met de rest van het audit team?

Dat is wetgeving. Wij moeten ons houden aan de wetgeving. Na zes jaar voor beursgenoteerde bedrijven gaan we sowieso roteren. Dus bij de moedervenootschap en bij de belangrijkste Belgische dochtervenootschappen. In het buitenland kan je dat niet opleggen. Daar gaan we zeker roteren. Wat de politiek is van Grant Thornton International, het netwerk van Grant Thornton, zij schrijven 7 jaar rotatie voor. De regelgeving in België is dus strenger. Maar zij breiden wel de rotatieverplichting uit naar andere vennootschappen. Door de familiarity threat, het risico familiariteit met de onderneming, moet men voorzien in ofwel partnerrotatie na zeven jaar of men moet bepaalde maatregelen treffen die het risico op die familiariteit gaat inperken. Dat kan door het aanstellen van een second partner op die job, die nog nooit op die job gestaan heeft zodanig dat er een tweede kijk is. Een tweede beoordeling op de kwaliteit van de uitgevoerde controles. Dat is wat er bij ons gebeurt. Dus voor de instellingen van openbaar belang geldt de lokale wetgeving. De politiek binnen Grant Thornton is : als de lokale wetgeving strenger is dan is het de lokale wetgeving die telt. Ze kunnen niet de wetgeving van de diverse landen gaan overroeren. Maar naast de beursgenoteerde of instellingen van openbaar belang gaat men ook intern binnen Grant Thornton nog een keer de rotatie ook gaan verplichten of gaan stimuleren door ook op de andere opdrachten, bij de andere vennootschappen om daar ook partnerrotatie in te schakelen na zeven jaar OF bepaalde veiligheidsmaatregelen te treffen om het risico van familiariteit te gaan inperken. Dat is dan het aanstellen van een tweede venoot, niet dat deze mee tekent. Dat is eigenlijk een concurring reviewer, die het werk gaat controleren vanuit een kwaliteitsaspect. Hij gaat niet mee op de job mee gaan controleren, hij gaat niet mee tekenen maar hij gaat wel moeten aantonen dat hij een kwaliteitscontrole heeft uitgevoerd op het dossier. Als hij met bepaalde zaken niet akkoord is dan moet hij dat rapporteren en dan wordt dat mee gedocumenteerd in de auditfile of het auditdossier. Het is de engagement partner die effectief het rapport tekent, die de eindverantwoordelijk neemt. Als hij afwijkt van de visie van de kwaliteitspartner op de job dan neemt hij daar de verantwoordelijkheid voor. Dan is het aan hem, mocht het achteraf toch blijken dat hij in de fout gegaan is, dan zal hij moeten aantonen dat hij toch zijn onafhankelijkheid heeft bewaard. Maar om dat risico op familiariteit in te perken, wordt er een tweede venoot of een manager of een director toegevoegd op het dossier, die dan op regelmatige basis de kwaliteit gaat beoordelen van de uitgevoerde werkzaamheden. Dat gaat over de risicoanalyse, de uitvoering van de type testen zelf, het gaat over bepaalde belangrijke beoordelingen die de commissaris maakt. Bijvoorbeeld de schattingen, moeten er geen waardeverminderingen geboekt worden, zijn die provisies voldoende, hoe worden die

provisies vastgelegd, is het allemaal genoeg gedocumenteerd. Hij gaat daar op toezien. Sowieso op een beursgenoteerd bedrijf wordt daar altijd een kwaliteitspartner aan toegevoegd. Dat is verplicht bij ons intern.

In de Belgische wetgeving wordt een cooling-off periode verplicht van 2 jaar. Gaat u na deze 2 jaar meestal terug naar dezelfde klant?

Dat kan.

Bij partnerrotatie wordt er na een periode van 6 jaar van auditpartner gewisseld. Welke regels gelden er inzake kennisoverdracht tussen de oude en de nieuwe auditpartner?

**Ontvangt deze auditpartner alle informatie van de vorige auditpartner?
Hoe gebeurt deze kennisoverdracht? Wordt er een speciale vergadering georganiseerd?**

Sowieso zijn er meetings daaromtrent. Wat wij onlangst hebben uitgevoerd is dat de vennoot die ze overnemen, dat hij het jaar daarvoor al mee in de meetings zit die waargenomen worden bij de onderneming, bij het auditcomité en dergelijke meer. Dat men die informatie al absorbeert en de problemen al onmiddellijk detecteert.

Vindt u dat de voordelen de nadelen overtreffen?

Het is nooit slecht om na een aantal jaar het auditteam te roteren. Ik zou het eerder uitbreiden naar het auditteam, niet alleen de vennoot. Want uiteindelijk veel van de substantiële werken worden gedaan door het auditteam, zijnde van de manager op de job tot de senior en de junior op de job. Men zou de 'high level' moeten laten roteren omdat door iemand nieuw op de job te zetten die gaat met een heel andere kijk, met een heel andere bril naar die vennootschap kijken. Die gaat misschien heel andere risico's detecteren of een andere aanpak gebruiken. We merken dat soms ook als we nieuwe managers op een job zetten of een nieuwe senior op de job zetten dat je dan een andere invalshoek hebt. Men riskeert in de sleur te geraken, men voert elk jaar dezelfde zaken uit zonder dat men een keer van op afstand gaat kijken of men niets anders kan doen. Dat geldt zeker voor grote bedrijven. De meeste bedrijven in België zijn vrij transparant aangezien het een KMOland is. Daar kan men al snel de risico's gaan detecteren die er zijn voor u als commissaris.

Het doel van auditrotatie is om de onafhankelijkheid van de auditor te verbeteren. Beschouwt u uzelf als onafhankelijk? Of merkt u dat u na verloop van tijd een hechte band krijgt met het management waardoor u uzelf te goed kan identificeren met de doelstellingen van het management?

Men blijft wel objectief en men vormt zich een eigen oordeel maar het risico is veel groter dat men sneller wordt overtuigd door het management of door de raad van bestuur om toch hun visie te volgen of om hun kijk op het probleem te volgen. Er is een risico dat je sneller meegaat met de vennootschap dan dat je eigenlijk uw eigen standpunt blijft verdedigen.

In de literatuur wordt er ook gezegd dat er bij de auditor een motivatie bestaat om de klant te plezieren. Auditors zijn voor een bepaalde termijn verbonden aan hun klant, binnen deze termijn gaan ze het management niet willen tegenspreken omdat ze dan hun klant kunnen verliezen en dit resulteert in een verlies van inkomsten. Bent u het eens met deze stelling?

Neen, daar ben ik het niet mee eens. Als het om echte risico's gaat en de wetgeving is in die mate al verder geëvolueerd dat men toch de verantwoordelijkheden serieus heeft opgeschroefd, ook voor de externe controleurs. Niemand verliest graag klanten natuurlijk, het is ook een klant. Maar om daar uw oordeel te laten van afhangen. Dat kan misschien ene keer gebeuren maar binnen de korste keren heb je een zaak voor die publiekelijk wordt gemaakt en dan kan je over heel uw carrière een streep trekken. De gevolgen zijn dermate dat je het u niet kunt permitteren om zomaar met de klant mee te gaan.

Men argumenteert dat er een belangenconflict bestaat bij de auditors omdat zij worden aangesteld en beloond door de gecontroleerde entiteit. Ben u het hiermee eens?

Wat voor alternatieve regelingen zou u in dit verband aanbevelen? Zou aanstelling door een derde partij in bepaalde gevallen gerechtvaardigd zijn?

Dat weet ik niet. Als we kijken naar de struggle in de markt om de klant binnen te halen. Het is niet evident en dat wordt bepaald één door de prijs, dat is een marktgegeven daar kunnen de vennootschappen alleen maar beter van worden want de markt is een dalende trend zeker nu met de crisis. Aan de andere kant wordt er toch wel serieus gekeken door bedrijven naar uw reputatie, naar uw kwaliteit, naar de kennis die je in huis hebt, naar uw experts. Het is wel ruimer dan alleen maar het prijskaartje.

Overheid als derde partij? De overheid controleert nu al. De fiscus controleert nu al. De overheid kan ook beïnvloedbaar zijn via politiek. Het is volgens mij een groter risico als de overheid optreedt als derde partij die de auditors aanstelt. Nu is er een marktgegeven. Wil je op die markt blijven opereren en blijven standhouden, dan moet je toch kwaliteit blijven leveren. Uw reputatie is rap gemaakt in de markt. Als je dat aan de overheid overlaat dan is

er een bestuur waar veel politiciers inzitten, hoe ga je dan de onafhankelijkheid bewaren. Hoe ga je dat controleren? Door nog een keer controles te doen?

De Europese lidstaten mogen zelf kiezen welke soort van rotatie ze toepassen. Tot nu toe is enkel in Italië kantoorrotatie verplicht. Wat is uw standpunt ten opzichte van kantoorrotatie?

Ik ben geen voorstander van kantoorrotatie. Het overgrote deel van de auditsector is daar tegen. Wij zijn daar ook tegen omdat rotatie op zich niet het doel is. Het is maar een middel om een zekere onafhankelijkheid te garanderen naar de buitenwereld toe, naar de stakeholders toe. Het is dus een tool. Kantoorrotatie brengt ook met zich mee wanneer je een mandaat hebt van drie jaar. Dat betekent dus dat na twee mandaten de vennootschap weer vanaf nul kan beginnen met het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Normaal moet een vennootschap u alles meedelen, dus er moet een vertrouwensrelatie zijn. In grote ondernemingen heeft men na drie jaar niet alles gezien. Dus wanneer dat het eigenlijk ook voor de vennootschap, niet alleen voor het auditkantoor, de relatie zijn vruchten kan beginnen afwerpen dan stopt het terug en moet je terug vanaf nul beginnen. Ik denk dat het meer schade brengen aan de vennootschap dan dat het goed gaat doen. Op het vlak van onafhankelijkheid zijn er voldoende maatregelen om die onafhankelijkheid te garanderen en partnerrotatie is er één van. Kantoorrotatie gaat volgens mij veel verder. De kosten-baten is buiten proportie.

Worden er prijsstrategieën gebruikt om bepaalde klanten te behouden of aan te trekken?

Wel inderdaad het is een beoordeling van wensen we die klant nog te dienen of wensen we die klant niet te dienen. En als die naam van die klant op uw referentielijst staat, dan heeft dat toch een commerciële waarde en dan is men soms iets meer soepel om zijn budget aan te passen. Maar natuurlijk er zijn limieten. We hebben vaste rates, we noemen dat de walk-away fee, die liggen vast en die worden elk jaar bepaald door de service line leader van Assurance, dus de leader van de auditcel in samenspraak met alle auditvennoten, dus die worden vastgelegd, dat zijn echt de minimum tarieven. Als men onder deze walk-away tarieven zit, dan moeten we de klant laten gaan ook al is het een mooie klant. Want dan moet je ook de vraag stellen van, die klant is dan ook niet echt meer bonafide om daar nog een vertrouwensrelatie mee te hebben of verder te zetten, is ook moeilijker. Er altijd wel ruimte tot negotiëren, dat is logisch, we zitten in een vrije markt maar er zijn wel grenzen.

Interview Deloitte

Wat is het beleid in uw bedrijf betreffende auditrotatie?

Welke personen van het auditteam zullen hierbij roteren?

Wat gebeurt er met de rest van het audit team?

Roteren gebeurt alleen bij beursgenoteerde ondernemingen omdat het enkel daar verplicht is. Het is dan enkel de eindverantwoordelijke partner die geroteerd zal worden.

Uw bedrijf is in verschillende landen actief. Weet u misschien wat het beleid betreffende auditrotatie is in de bedrijven in deze andere landen?

Het beleid wordt aangepast aan de lokale wetgeving. Als het niet wettelijk verplicht is, zullen de auditpartners niet roteren.

In de Belgische wetgeving wordt een cooling-off periode verplicht van 2 jaar. Gaat u na deze 2 jaar meestal terug naar dezelfde klant?

Dit gebeurt meestal niet.

Bij partnerrotatie wordt er na een periode van 6 jaar van auditpartner gewisseld. Welke regels gelden er inzake kennisoverdracht tussen de oude en de nieuwe auditpartner?

Ontvangt deze auditpartner alle informatie van de vorige auditpartner?

Hoe gebeurt deze kennisoverdracht? Wordt er een speciale vergadering georganiseerd?

Er wordt een speciale vergadering georganiseerd om de kennis over te brengen.

Welke nadelen en voordelen zijn volgens u verbonden aan partnerrotatie?

Het voordeel is de nieuwe frisse kijk op de jaarrekening. Objectief gezien is het geen slechte zaak.

Het doel van auditrotatie is om de onafhankelijkheid van de auditor te verbeteren. Beschouwt u uzelf als onafhankelijk? Of merkt u dat u na verloop van tijd een hechte band krijgt met het management waardoor u uzelf te goed kan identificeren met de doelstellingen van het management?

Onafhankelijkheid is een mindset. Het kritische is belangrijk. Men moet onafhankelijk zijn in eer en geweten. Bij Deloitte zal men soms, wanneer er geen wettelijke verplichting geldt, toch intern van auditor veranderen. Bijvoorbeeld wanneer een auditor de audit van eenzelfde bedrijf al gedurende 10 jaar uitvoert. Het kan ook zijn dat het management van de klant zelf verandert. Bovendien wordt er bij Deloitte altijd een kwaliteitsnazicht gedaan op het werk van de auditors door een second review partner. Wanneer bij een bedrijf het risico hoger dan gemiddeld is wordt het kwaliteitsnazicht gedaan door een partner. Bij lagere risico's wordt het kwaliteitsnazicht gedaan door een manager. De policy bij Deloitte is dus dat een onafhankelijke derde partij de audit zal beoordelen.

In de literatuur wordt er ook gezegd dat er bij de auditor een motivatie bestaat om de klant te plezieren. Auditors zijn voor een bepaalde termijn verbonden aan hun klant, binnen deze termijn gaan ze het management niet willen tegenspreken omdat ze dan hun klant kunnen verliezen en dit resulteert in een verlies van inkomsten. Bent u het eens met deze stelling?

Dit geldt volgens mij vooral voor kleine auditkantoren. Zij zijn meer onafhankelijk omdat zij meestal maar een beperkt aantal klanten hebben. Dit is het voordeel van een groot auditkantoor zoals Deloitte. Wij hebben veel klanten en dus zijn er zeer weinig klanten die echt doorwegen.

Men argumenteert dat er een belangenconflict bestaat bij de auditors omdat zij worden aangesteld en beloond door de gecontroleerde entiteit. Ben u het hiermee eens?

Wat voor alternatieve regelingen zou u in dit verband aanbevelen? Zou aanstelling door een derde partij in bepaalde gevallen gerechtvaardigd zijn?

Een alternatieve regeling zoals de aanstelling door de overheid kan men niet georganiseerd krijgen op een mondiale basis. Het is belangrijk dat een auditor zelf kan beslissen welke audit hij kan en wil doen en of hij de nodige expertise heeft voor de audit. Wanneer auditors ambtenaren zouden worden dan verliezen ze deze vrijheid. Zo een systeem zou nooit werken.

De Europese lidstaten mogen zelf kiezen welke soort van rotatie ze toepassen. Tot nu toe is enkel in Italië kantoorrotatie verplicht. Wat is uw standpunt ten opzichte van kantoorrotatie?

Neen, kantoorrotatie is geen goed systeem. Het roteren van partners is voldoende.

Bijlage 2

Correlations

		Dummy Big6	Dummy Verlening	Dummy Beursgenoteerd	Leeftijd van de onderneming	Groei Omzet	Ondernemingsgrootte	Current Ratio	Solvabiliteit	ROA	ROE	Cash flow / totale activa t-1
Dummy Big6	Pearson Correlation	1	,018	,047	,015	,059	,037	-,081	-,007	-,055	-,055	,035
	Sig. (2-tailed)		,704	,329	,759	,219	,436	,090	,880	,250	,256	,469
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Dummy Verlening	Pearson Correlation	,018	1	,098 [*]	,058	-,030	-,053	-,030	-,059	,026	,059	-,054
	Sig. (2-tailed)	,704		,040	,231	,531	,272	,527	,218	,585	,221	,262
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Dummy Beursgenoteerd	Pearson Correlation	,047	,098 [*]	1	,180 ^{**}	-,026	,069	-,056	,005	-,033	-,004	-,017
	Sig. (2-tailed)	,329	,040		,000	,590	,151	,244	,915	,494	,934	,727
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Leeftijd van de onderneming	Pearson Correlation	,015	,058	,180 ^{**}	1	,004	,035	-,015	,032	-,060	-,086	,032
	Sig. (2-tailed)	,759	,231	,000		,942	,469	,763	,509	,208	,072	,506
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Groei Omzet	Pearson Correlation	,059	-,030	-,026	,004	1	,267 ^{**}	-,033	,007	-,017	-,011	,646 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	,219	,531	,590	,942		,000	,494	,885	,728	,821	,000
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Ondernemingsgrootte	Pearson Correlation	,037	-,053	,069	,035	,267 ^{**}	1	,001	,181 ^{**}	-,065	-,056	,174 ^{**}
	Sig. (2-tailed)	,436	,272	,151	,469	,000		,983	,000	,177	,242	,000
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Current Ratio	Pearson Correlation	-,081	-,030	-,056	-,015	-,033	,001	1	,222 ^{**}	,125 ^{**}	-,012	-,014
	Sig. (2-tailed)	,090	,527	,244	,763	,494	,983		,000	,009	,805	,763
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Solvabiliteit	Pearson Correlation	-,007	-,059	,005	,032	,007	,181 ^{**}	,222 ^{**}	1	,289 ^{**}	-,039	,021
	Sig. (2-tailed)	,880	,218	,915	,509	,885	,000	,000		,000	,413	,663
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
ROA	Pearson Correlation	-,055	,026	-,033	-,060	-,017	-,065	,125 ^{**}	,289 ^{**}	1	,566 ^{**}	,056
	Sig. (2-tailed)	,250	,585	,494	,208	,728	,177	,009	,000		,000	,248
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
ROE	Pearson Correlation	-,055	,059	-,004	-,086	-,011	-,056	-,012	-,039	,566 ^{**}	1	,019
	Sig. (2-tailed)	,256	,221	,934	,072	,821	,242	,805	,413	,000		,698
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435
Cash flow / totale activa t-1	Pearson Correlation	,035	-,054	-,017	,032	,646 ^{**}	,174 ^{**}	-,014	,021	,056	,019	1
	Sig. (2-tailed)	,469	,262	,727	,506	,000	,000	,763	,663	,248	,698	
	N	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435	435

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Bijlage 3

Casewise Diagnostics^a

Case Number	Std. Residual	Earn Man Jones	Predicted Value	Residual
157	-7,942	27,079045331971	84,80108678821883	- 57,722041456 247900
187	5,703	111,462247060742	70,01769905459199	41,444548006 149695
229	15,161	147,842935248729	37,66123784377897	110,18169740 4950440
396	-5,448	66,371128721010	105,9634887202479 0	- 39,592359999 238360
427	7,793	125,259283248430	68,62027550862742	56,639007739 802940

a. Dependent Variable: Earn Man Jones

Casewise Diagnostics^a

Case Number	Std. Residual	Defond Earn Man	Predicted Value	Residual
2	17,237	13,301495837184	,92613221412715	12,375363623 057227
179	7,487	5,873629001984	,49830261449300	5,3753263874 90780
326	2,455	1,850638292701	,08803520254384	1,7626030901 57650
361	2,424	1,760137497756	,01988456378088	1,7402529339 74628
391	2,381	2,004831878827	,29535147033676	1,7094804084 89854

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Auditrotatie

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-accountancy en financiering**

Jaar: **2011**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Mivis, Lotte

Datum: **1/06/2011**